

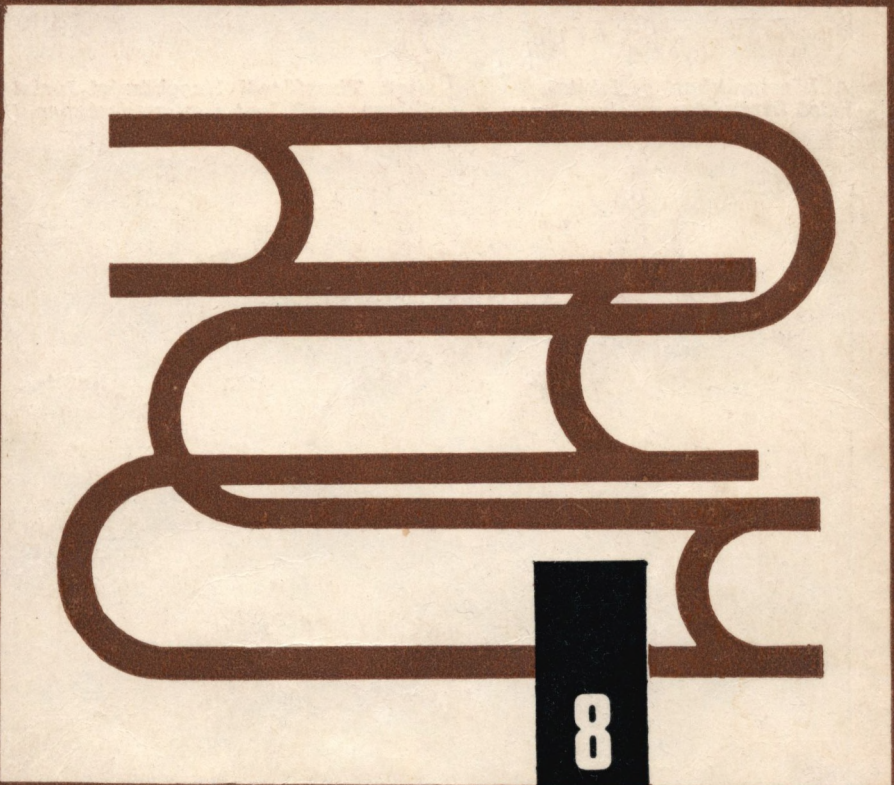
P 400 (2)

Ind. c. kar

KÖNYVTÁROS

Könyvtár
1975-0

Könyvtár

8

1977

A közelmúltban átalakított és kibővített Tiszafüredi Nagyközségi-Járási Könyvtár. Felső képünkön: az olvasóterem a kézikönyvtárral, lent a gyermekrészleg. (Híradásunkat lásd a 478. oldalon)

TARTALOM

Könyvtár, levéltár, múzeum	
GÖNYEI ANTAL: A közgyűjtemények együttműködése	443
LOVAS HENRIK—PACSAI LÁSZLÓ: Közös érdekek — együttes cselekvés	444
Kitüntetések	446
PAPP ISTVÁN: Fél évszázad a nemzetközi könyvtárügyért	447
LISZTES LÁSZLÓ: A szegedi műhely II. A Somogyi Könyvtár (<i>Könyvtárak — műhelyek</i>)	451
SÁRDY PÉTER: Nem hagyományos dokumentumok (<i>Műhelykérdések</i>)	454
Tudja-e, hogy	458
PÁLDY RÓBERT: Negyvenegy év, és ami utána következik. Beszélgetés VÉR- TESY MIKLÓSSAL (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>)	459
SIMAY NORBERT: A budapesti postás dolgozók könyvtárai	462
VARGHA BALÁZS: A betűrend diadala és nyomorúsága (<i>Fórum</i>)	466
Nem látjuk, mert nincs!	469
Az általános iskolai könyvtárak helyzete (P. J.) (<i>Iskola és könyvtár</i>)	470
NAGY LAJOS: Olvasónk, a párttitkár	471
Nemzeti bibliográfiai szakértők tanácskozása (F. P.)	472
JAKAB ÉVA: Másfél éve nyílt meg a CSILI gyermekkönyvtára (<i>A könyvtárak életéből</i>)	474
A lapokban olvastuk (<i>Zalai Hírlap</i>)	476
Nemzetiségi tanácskozás (—a —r)	477
Felsőfokú könyvtárosképző tanfolyam Debrecenben (K. M.)	477
Hírek	478

LÁTÓKOR

FOGARASSY MIKLÓS: Franciaországi jegyzetek	479
GYÖRE PÁL: Bevezetés az informatikába I. (<i>Továbbképzés</i>)	483
MÁTRAHÁZI ZSUZSA: Figyeli a világot — figyelünk-e rá? Az MTI kiadványai	487
A Könyvtáros kislexikona: Mi a szemiotika? (<i>Gy. P.</i>)	490

VALLOMASOK A KÖNYVTARRÓL

PETROVICS EMIL: Nekem a könyvtár az ifjúságomat jelenti	492
VARGA SÁNDOR: Bak János 1906—1977 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	493
Kérdezz — felelek	494
A Könyvtáros galériája: FERY ANTAL könyvjegyei (<i>Arató Antal</i>)	495
ILLÉS LÁSZLÓ: A Világirodalmi Híradó	496
Lomonoszov könyvtára	497
Kötelező és ajánlott olvasmányok az általános iskolák tanulói számára	498

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Könyvtári ismeretek tanszéki könyvtárosok részére (<i>Futala Tibor</i>)	499
--	-----

BIBLIOGRÁFIÁK

Magyar nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban (<i>Skaliczki Józsefné</i>) 500
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 501
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 503

A lapunk e számában készült könyvjegyek **Fery Antal** grafikusművész munkái

Из содержания:

Гёньей Антал: Сотрудничество библиотек, архивов и музеев (443)
Папп Иштван: 50 летний ФИАБ и венгерское библиотечное дело (447);
Лисзtes Ласло: Исследовательская работа и публикационная деятельность в сегодешней Шомодской библиотеке (451);
Шарди Петер: Нетрадиционные документы в библиотеках (454);
Научное совещание специалистов национальной библиографии социалистических стран в Будапеште (472);
Фогарасси Миклош: О французских библиотеках (479);
Дьёре Пал: Введение в информатику. I ч. (483)
Малый лексикон библиотекаря. Семиотика (490).

István Papp: Die fünfzigjährige IFLA und das ungarische Bibliothekswesen (447);
László Lisztes: Forschungsarbeit und Publikationstätigkeit in der Somogyi-Bibliothek von Szeged (451);
Péter Sárdy: Die nicht-traditionellen Dokumentenarten in den Bibliotheken (454);
Die wissenschaftliche Beratung von Experten der Bibliographie der sozialistischen Länder in Budapest (472);
Miklós Fogarassy: Die Bibliotheken in Frankreich. Notizen (479);
Pál Györe: Einführung in die Informatik I. (483);
Kleinlexikon des Bibliothekars. Die Semiotik (490).

From the contents

Antal Gönyei: Cooperation between libraries, archives, and museums (443);
István Papp: Fifty years of the IFLA and the Hungarian librarianship (447);
László Lisztes: Research and publication activities in the Szeged Somogyi Library (451);
Péter Sárdy: Non-traditional documents in libraries (454);
Conference of national bibliography experts from the socialist countries in Budapest (472);
Miklós Fogarassy: Library notes from France (479);
Pál Györe: Introduction in informatics I. (483);
Little encyclopedia for librarians: Semiotics (490).

Aus dem Inhalt

Antal Gönyei: Die Zusammenarbeit der Bibliotheken, Archive und Museen (443);

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi—Járási Könyvtár igazgatója; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor* minisztériumi tanácsos, Kulturális Minisztérium; *Gönyei Antal*, a Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Közgyűjteményi Iosztályának vezetője; *Györe Pál*, a Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet műszaki-gazdasági szaktanácsadója; *Illés László* irodalomtörténész, kritikus; *Lisztes László*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár igazgatója; *Lovas Henrik*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatója; *Mát-raházi Zsuzsa*, a Könyvtáros munkatársa; *Nagy Lajos*, a Hajdúhadházi Községi Könyvtár vezetője; *Pacsai László*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Páldy Róbert*, a Könyvtáros ny. felelős szerkesztője; *Papp István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója; *Sárdy Péter*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Simony Norbert*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Skaliczki Józsefné*, a szegedi Somogyi Könyvtár osztályvezetője; *Varga Sándor* nyugdíjas, Budapest; *Vargha Balázs*, a Budapest c. folyóirat munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.
Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Készült az **Egyetemi Nyomda** fennállásának 400. évében

77.1638 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: **Sümeghi Zoltán** igazgató

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Elfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Könyvtár, levéltár, múzeum

A közgyűjtemények együttműködése

Az utóbbi időben a könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban dolgozó szakemberek gyakrabban hallják és használják saját intézményük megnevezésekor a *közgyűjtemény* kifejezést. Ez a kifejezés a legtöbb idegen nyelvre nem fordítható le azonos értelemben, de a magyar nyelvben szép és nemes csengése van: kulturális hagyományaink legfontosabb kincseit jelöli.

A könyvtárak, levéltárak, múzeumok feladatkörében sok az azonosság. Egyaránt őrzik, gyűjtik és közkinccsé is teszik a magyar történelem és a kultúra múltbeli emlékeit és jelenkori dokumentumait, de munkájuk tartalmát s főként tevékenységük módszereit illetően önálló szakmaként töltik be hivatásukat művelődésügyünkben. Ez a törvényszerű önállóság nem zárja ki, hanem éppenséggel feltételezi azt, hogy a közgyűjtemények keressék munkaterületükön azokat az érintkezési pontokat, amelyekben sajátos feladataik együtt eredményesebben, esetleg gyorsabban oldhatók meg. Ennek a közös tevékenységnek a hagyományai nem újkeletűek. A magyar művelődéstörténetben a könyvtárak és múzeumok, de a levéltárak működése is szorosan összekapcsolódott, és intézményeink egy része — nem véletlenül — egyidőben jött létre. A szakmai-tudományos differenciálódás önállóvá érlelte a hálózatokat, de az együttműködés kötelezettsége magától értetődően soha nem szűnt meg. Ez kifejeződik azokban a törvényekben is, amelyek a közgyűjtemények működését szabályozzák.

A kulturális irányítás időről időre törvényszerűen megújul, változik. A tanácsoknál csaknem két évtizede az egységes művelődésügyi irányítás része mindhárom intézményhálózat, a Kulturális Minisztériumban pedig a legutóbbi időkből került közös szervezeti keretek közé. Az irányító szervezet természetesen nem változtatja meg a szakmák sajátosságait, de minden bizonnyal befolyásolja és fejlesztheti az együttműködés módszereit és ezen keresztül az eredményességet is. Nézzük meg röviden, melyek az együttműködés főbb területei.

Az együttműködés főbb területei

A *tudományos kutatás* fejlesztése mindhárom intézményhálózat fontos feladata. Elsősorban kulturális örökségünk feltárása kötelességük, s itt, azon túlmenően, hogy intézményeinknek kapcsolódniuk kell az MSZMP KB tudománypolitikai határozataiban megfogalmazott társadalomtudományi kutatási irányokhoz, utalhatunk a helytörténeti, a hungarica kutatások jelentőségére. E területeken a gyakorlatban sokféle szereposztás van, de minden bizonnyal a könyvtárosok, levéltárosok és a muzeológusok összefogással eredményesebben tudnak hozzájárulni ahhoz a nagyarányú társadalmi mozgáshoz, ami a honismereti mozgalomban tapasztalható. Hagyományos együttműködés alakult ki az intézményhálózatok között az egyházak tulajdonában levő és nemzeti történetünk szempontjából nélkülözhetetlen jelentőségű források és értékek feltárásában. Nyilvánvalónak látszik, hogy a kiemelt kutatási részek összpontosított erővel történő feldolgozása a jövőben értékes, nagy hiányokat pótló eredményeket hozhat.

Ez az együttműködés minden bizonnyal az anyagi és a szellemi erők ésszerűbb felhasználását eredményezheti a *gyűjteménygyarapítás érintkező területein*. A történelmi irataink, a kéziratok, a muzeális értékű könyvanyag felderítésében és köztulajdonba juttatásakor többnyire egészséges, de néha elfogult versengéssel is találkozhatunk. Az egészséges versengés a kultúra javát szolgálja, de a rivalizálás maradványait a jobb és ésszerűbb munkamegosztásnak kell felváltania.

Mindhárom intézményhálózatnak komoly és sokféle nehézségeket okozó gondja a műtárgyvédelem. Ésszerűnek tűnik, hogy a múzeumi területen megvalósult főiskolai restaurátorképzést a lehetőségek és szükségletek figyelembevételével fokozatosan ki kell terjeszteni a levéltári és a muzeális értékű könyvtári anyagok szakrestaurátorainak képzésére is. Lehetőség nyílik arra is, hogy a három terület kiváló szakemberei megfelelően összehangolt tudományos kutatási program alapján dolgozzák ki a legkorszerűbb eljárásokat, és az is valószínűnek látszik, hogy néhány szakterületen — elsősorban a papírrestaurálás speciális területein — gazdaságosabbá lehet tenni meglévő *technikai bázisaink* működését, illetve kedvezőbbben lehet technikai fejlesztést

elérni. Ugyanez áll a *biztonságtechnikai berendezések* fejlesztésére és alkalmazására is.

A könyvtáraknak, levéltáraknak, múzeumoknak egyaránt napirenden szereplő problémája a szakanyag nyilvántartásának korszerű formában történő megszervezése és közzététele. A nyilvántartás-gépesítés és információszolgáltatás korszerű módszerei tekintetében a kísérletezés útján legtovább a könyvtárak jutottak. Ez a körülményt a további fejlesztésnél figyelembe kell vennünk.

Ha együttműködésről beszélünk, akkor elsősorban a megyei és a városi intézményeinknél fel kell figyelni arra az öröndetes folyamatra, amely a tudományos eredmények egyre gyakoribb *publikálási lehetőségében jelentkezik*. Evkönyvek, helytörténeti kiadványok és más szakmai anyagok sokasága jelenik meg. Egyre gyakrabban előfordul, hogy a különféle intézmények dolgozói közösen publikálnak, vagy egymás kiadványában önállóan is jelentkeznek. Túl sok azonban az elaprózott kiadvány, emiatt tudományos hasznosításuk nehézségekbe ütközik. Önkritikusan kellene vizsgálni — elsősorban a megyei intézményeknek —, hogy miként lehetne gazdaságosabban, nagyobb szakmai hatékonysággal, korunk specializációs törekvéseinek megfelelően, de mégis összehangoltan végezni ezt az értékes publikációs tevékenységet.

Érintkező terület: a közművelődés

Talán a legerőteljesebben érintkező területe az intézményhálózatok munkájának a *közművelődés*. Nyilvánvaló, hogy minden intézmény a maga sajátosságainak megfelelően veszi ki belőle a részét. Feltétlenül figyelemmel kell lenniük azonban arra, hogy az együttműködés messze megnövelheti minden intézményhálózat munkájának eredményességét. Egymás eredményeinek, munkájának felhasználása, propagandája — lehet, hogy nem közvetlenül, de rendszerében — visszahat valamennyi szakma nevelő, ismeretterjesztő munkájának sikerére. A *közművelődési munka összehangolása alapvető politikai követelmény*, azonban olykor a szakmai sovinizmus, máskor a nemtörődömség, befeléfordulás gátolja, hogy a hálózatok együttműködése nagyobb mértékű hatásjavulással járjon. Egy kicsit leegyszerűsítve: nem szabad, hogy egy múzeumi vagy más kiállítás ne ösztönözzön olvasásra; ebből következik, hogy a múzeumnak is feladata az olvasáspropaganda, de az is követelmény, hogy a közművelődési vagy a szakkönyvtárak érzékenyen figyeljék területük kulturális életét, ajánlásaikkal, propagandájukkal az olvasás mellett a másfajta művelődési lehetőségekre is felhívják a figyelmet. A közművelődés hatékonyságának növelése érdekében az együttműködést, a közös tervezést, a gyakorlati munkában való közeledést magától értetődő mindennapi jelenséggé kell tennünk.

Az itt felvázolt együttműködési területek természetesen *csupán példák*, amelyek a gyakorlatban sokszínűbben élnek, és a lehetőségek is ezernyi variációt rejtenek. Közös feladatunk e lehetőségeknek a kutatása s az életben való megvalósítása.

G ö n y e i A n t a l

Közös érdekek — együttes cselekvés

A múzeumok, majd a levéltárak tanácsi fenntartásba kerülésével megyénkben, Tolnában is megteremtődtek az intézmények együttműködésének alapfeltételei. A megyei tanács művelődésügyi osztálya az átvételt követően szinte azonnal hozzálátott a közös feladatok kidolgozásához, szorgalmazta az egységes közművelődési szemlélet kialakítását, az intézmények együttműködését és a közös feladatok együttes megvalósítását.

Az intézmények kezdettől fogva elismerték az együttműködés szükséges voltát, keresték a közös tevékenység lehetőségeit, és számos területen éltek is velük. Bár kezdetben ösztönösen, kissé féltették egy-egy területen kialakult vezető szerepüket, tudományos jellegüket.

Közös érdekeltségi terület: a helyismeret

Nagy lökést adott az együttműködésnek a helyismereti, helytörténeti tevékenység felendülése. A megyei levéltár kilépett zártságából, és gondozója lett e fontos területnek. A könyvtár tevékenységében igen fontos helyet kapott a helytörténeti do-

kumentumok gyűjtése, feldolgozása, és a megyei könyvtár minden segítséget igyekszik megadni a felébresztett kutatókedv ébrentartásához is. A múzeum elsősorban az ifjúság előtt tárta szélesre kapuit, s szinte hagyományt teremtve kezdett hozzá a honismereti táborok és szakkörök szervezéséhez.

Természetesen az intézmények minden segítséget megadtak egymásnak. Fontos megjegyezni azt is, hogy a kialakuló együttműködésben a Hazafias Népfront, valamint a KISZ kezdeményező és összehangoló szerepet töltött be.

Igaz, az együttműködés szinte csak ezekre a területekre korlátozódott, és nem keresett egyéb lehetőségeket, amelyek megvalósításával kiteljesülhetett volna az intézmények ismeretterjesztő, nevelő tevékenysége.

A továbblépéshez már a „Balatoni beszélgetések” c. kulturális találkozó sorozat is ösztönzéseket adott, mivel ezen nemcsak az együttműködés szükségességéről volt szó, hanem ötletek, javaslatok és ajánlások is születtek a közös munka tartalmára, formájára. Ezt követően lendült fel az a tevékenység, amely már átlépte az intézménykereteket, és maradandó közös kiadványokban, kutatási eredményekben valósult meg.

Közös kiadványok

A megyei könyvtár 1971-ben önálló helytörténeti szakreferensi munkakört szervezett. A többi intézménnyel közösen rendezett kiállítást a felszabadulás 30. és a Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulójára. Bibliográfiákat állított össze a levéltári kiadványokhoz, a *Tolnai Könyvtáros* című megyei híradó pedig bemutatta a levéltár és a múzeum könyvtárát, és közreadta a helytörténeti pályázatok felhívásait. A megyei könyvtár részt vett a pályázatok elbírálásában is. A megjelent helytörténeti kiadványokról szóló recenziók megírására az intézmények tudományos munkatársait kérte fel; s ezenkívül kiadványaiban lehetőséget adott kutatási eredményeik publikálására is.

1972-től közösen szervezzük a múzeumi, a levéltári és a könyvtári dolgozók megyei továbbképzését. A könyvtár szakmai, művelődéspolitikai továbbképzésén az intézmények könyvtárosai rendszeresen részt vesznek.

A megyei könyvtár helytörténész munkatársa közreműködik a munkásmozgalmatörténet-írást koordináló bizottság munkájában. Elkészítette az eddig megjelent helytörténeti munkák katalógusát és a levéltár által gondozott helytörténeti munkák minden fázisába bekapcsolódik.

Ennek az együttműködésnek eredményeképpen közös elgondolás és elhatározás alapján készült el a megyei könyvtárban Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye munkásmozgalmának és üzemtörténetének az 1945—75-ös évekre vonatkozó bibliográfiája. A könyvtár jelentette meg a jeles megyei személyek életrajzát tartalmazó „Korok és emberek” c. kiadványt, amelyet a *Könyvtáros* 1975/6. számában ismertetett. A közös tevékenység eredménye a „Két forradalom Tolna megyében”, a „Forradalmak kora” c. irodalmi összeállítás és a krónikáirók részére kiadott módszertani útmutató is.

Felsorolásunkban csak azoknak a fontosabb közös helytörténeti munkálatoknak ismertetésére szorítkoztunk, amelyek eredménye rendszerint valamilyen publikáció, kiadvány volt. Természetesen ezeken kívül is rendszeres kapcsolatban állnak egymással az intézmények.

Az eredményekkel korántsem vagyunk elégedettek. Az eseti együttműködést feltétlenül tervszerűbb, tudatosabb és folyamatosabb együttműködésnek kell felváltania. Ehhez mindhárom intézménynek megvannak az elképzelései.

A tervek és a feladatok összehangolása

A levéltár kezdeményezésére került a megyei könyvtár munkatervébe az a feladat, hogy elkészíti a három intézmény helytörténeti-helyismereti állományának leleltérek helykatalógusát, amelynek alapján mindegyik intézmény tájékoztatni tudja az érdeklődőket a többiek anyagáról is.

A megyei könyvtár a felesleges párhuzamosságok elkerülése érdekében indítványozta a gyűjtőköri feladatok tisztázását. Ennek nyomán elhatározás született a könyvbeszerzés összehangolására.

A társintézmények rendezvényeinek segítségét, propagálását, valamint az azokhoz kapcsolódó kiadványok, ismertetők elkészítését fontos feladatunknak tartjuk. A kiállításokhoz ajánló bibliográfiákat készítünk, a grafikai tárlatokhoz kiállítást ren-

dezőnk az illusztrált könyvekből. E téren főleg a múzeummal és a megyei művelődési központtal alakult ki jó együttműködés.

A levéltár igazgatója javasolta bizonyos dokumentumok mikrofilmre vételét és egymásközi cseréjét, mindenekelőtt a századforduló előtt megjelent megyei sajtóanyag mikrofilmzését. A múzeum javaslatára a jövőben készülő bibliográfiákba bekerül a múzeum forrásanyaga is, és a két intézmény a már említett módon továbbra is együttműködik a kiállítások hatásának fokozásában.

Szélesíteni kell az együttműködést

Elért eredményeinket és terveinket csak szerény kezdetnek ítéljük meg, ha a naponta kínálkozó sok lehetőségre gondolunk. Elsősorban a szándékot kell nagyra értékelnünk, az együttműködni akarást a közös cél érdekében. Nem tapasztalható féltékenységek, egészségtelen rivalizálás, az „önfontosság” túlhangsúlyozása egyik intézmény részéről sem. Ezzel szemben fokozatosan nő az érdeklődés egymás munkájának megismerésére, minél több terület összekapcsolására, teljesebbé tételére és a közös munka gyakorlati megvalósítására.

Mindhárom intézmény nagyon fontosnak tartja egymás tájékoztatását. Ezért megküldik egymásnak munkaterveiket, melyek mindjobban építenek az együttműködésre. A közös feladatokat rendszeresen megbeszélik. Az ilyen tervezettség eredményeképpen született az az elhatározás, hogy 1977-től kezdve a képes levelezőlapokat csak a múzeum gyűjti, s megkapja a levéltár és a könyvtár eddig gyűjtött anyagát.

Az ilyen eszmecseréken sürgették társintézményeink a megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiájának megjelentetését, amelyre hamarosan sor is kerül. Feltételezték továbbá az ötlet, hogy az intézményekben őrzött, volt földesúri könyvtárakból származó anyagból a könyvtár gondozásában „könyvmúzeumot” kell létrehozni. Elképzelés született a teljes helytörténeti állomány lyukkártyás feltárására is. A megoldás módjával a megyei könyvtár foglalkozik.

Természetesen az érintett három fontos intézmény együttműködése nem jelenti a lehetőségek ilyen szűk területre való korlátozását. Mindegyik intézmény szoros kapcsolatban áll a kulturális élet egyéb intézményeivel és szervezeteivel (a művelődési központtal, az oktatási intézményekkel, a TIT-tel és a tömegszervezetekkel), amelyek kezdeményezői újabb lehetőségeket teremtenek, és a több oldalú együttműködésre kötelezik valamennyi intézményt.

Lo vas Hen rik — Pa csa i Lás zló

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül *dr. Tóth Zoltánnénak*, az Állami Gorkij Könyvtár csoportvezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetését adományozta.

A kulturális miniszter nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül *Orosz Ferencnének*, a Pécsi Megyei Könyvtár olvasótermi felügyelőjének a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetését adományozta.

- *PÁLDY RÓBERTET nyugalomba vonulása alkalmából június 15-én ünnepi szerkesztő bizottsági ülésen búcsúztatták a Kulturális Minisztérium, a Lapkiadó Vállalat képviselői és lapunk szerkesztő bizottságának tagjai. Dr. Boros Sándor miniszterhelyettes levelét és a minisztérium ajándékát, Gádor István falikerámiaját Gönyei Antal, a Képzőművészeti és Közgűjteményi főosztály vezetője adta át Páldy Róbertnek, akinek a Lapkiadó Vállalat vezetősége nevében Musz-kás Ottó igazgatóhelyettes, pártvezetősége nevében pedig Perlai Rezső főszerkesztő-helyettes mondott köszönetet sokéves, eredményes munkásságáért. Páldy Róbert több évtizedes népművelői és könyvtárosi tevékenység után, 1961-ben került a Könyvtáros szerkesztőségébe, s 1966-tól nyugalomba vonulásáig a felelős szerkesztő tisztségét töltötte be. Szakértelmét a jövőben sem nélkülözi lapunk, továbbra is részt vesz a szerkesztőség munkájában.*

Fél évszázad a nemzetközi könyvtárügyért

Gondolatok az IFLA 50. születésnapján

Szeptember harmadikán ülésezik 43. alkalommal a Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetségének (IFLA) közgyűlése, és csatlakozva hozzá szeptember 5-én nyílik meg a könyvtárosok világkongresszusa, amelyet az IFLA megalakulásának ötvenedik évfordulója tiszteletére tartanak Brüsszelben. Nem kell sokat találgatnia annak, aki Földünkön él, miért is tér el a születésnap kerek számjegytől a közgyűlések száma. Fegyverek között nemcsak a műzsák hallgatnak, de a könyvtárosoknak sem lehet szavuk. Szakmánk létfeltétele a béke, hiszen az emberiség kulturális örökségének gondozásából és társadalmi hasznosításából vállalunk nem kis részt, s a mindennapi emberi tevékenységet szolgáljuk a ránk bízott információtömeggel, de egyik is, másik is az eszmék és információk szabad hozzáférhetőségét, áramlását tételezi fel. Ha ezt az áramlást feltartóztatják az országhatárok, csak tökéletlenül teljesíthetjük feladatainkat.

A könyvtárügy nemzetközisége

A könyvtároság és könyvtárügy lényegéből következően nemzetközi jellegű. Sokszor, a közhelyig ismétljük azt a könyvtárpolitikai alapelvünket, mely szerint ha valaki belép akár a legkisebb falusi könyvtárba, akkor egyben az ország egész könyvtárügyével kerül kapcsolatba, s kisebb-nagyobb korlátozásokkal, mégis minden könyvtár szolgáltatására számíthat. Más kérdés, hogy az elv valóra váltásáért még nagyon sokat kell tennünk. Hiszem azonban, hogy manapság egyre inkább kiterjesztendő-kiterjeszhető az említett tétel, mégpedig úgy, hogy az olvasó bármely könyvtárban valamiképpen a világ könyvtárügyének kapcsolatrendszerébe lép be. Tükröződik ez a tendencia az új könyvtári alap-jogszabályainkban is; a végrehajtásról szóló rendelet második paragrafusa így fogalmazza meg: „A könyvtári hálózatok és együttműködési körök inunkájukat... a külföldi könyvtárak, könyvtári és tájékoztatási szervezetek, testületek tevékenységével összehangoltan végzik.”

Ha komolyan vesszük azt az elméleti követelményt, hogy a használóknak a világ dokumentumtermése álljon rendelkezésére — vitatkoznunk lehet és vitatkoznunk kell persze a megvalósítás mértékén, tartalmán és módján —, máris konkrét értelmet nyer a világméretű könyvtárközi együttműködés. Lehetetlen ugyanis e célt nemhogy valóra váltani, de megközelíteni is anélkül, hogy a könyvtárak országon belül és a határokat túllépve ne építsenek ki kapcsolatokat egymás között. Nemcsak arra jók e kapcsolatok, hogy elősegítsenek bizonyos technológiai egységesítést az információk mozgásának megkönnyítésére, hanem arra is, hogy általában előrevigyék a könyvtári szolgálat ügyét nemzeti és nemzetközi szinten a lakosság és az emberiség javára, fejlesszék és összehangolják a könyvtárosi szakmai közgondolkodást, ütköztessék a nézeteket és véleményeket, nemzetközi együttműködésen alapuló vállalkozásokat hozzanak létre és így tovább.

Joggal vagyunk büszkéek a magyar könyvtárügy utóbbi évtizedekben elért fejlődésére. Eredményei társadalmi rendszerünk művelődéspolitikájának és könyvtárosaink odaadó munkájának köszönhetőek. Nagyon hibáznánk azonban, ha minden érdemet magunknak tulajdonítanánk és megfeledekeznénk a segítségről, amit másoktól kaptunk. Monográfia tárgya lehetne például a külföld könyvtárügyének hatása a magyar könyvtárügy fejlődésére; most azonban elégedjünk meg annyival, hogy olvasóinkkal együtt csak néhányat idézzünk fel azok közül a tényezők közül, amelyek elméletünket és gyakorlatunkat kedvezően befolyásolták vagy tényleges segítséget jelentettek. A szovjet tapasztalatok átvétele, az Egyetemes Tizedes Osztályozás alkalmazása, a nemzetközi szabványosítási munkálatokhoz való kapcsolódás, a könyvtári ellátás külföldi normatíváinak elemzése, a skandináv és a nyugati könyvtárépítészeti tanulságainak levonása, az NTMIR-ben (Nemzetközi Tudományos-Műszaki Információs Rendszer) való tevékeny részvétel, a nemzetközi gépesített bibliográfiai feldolgozó, nyilvántartó és adatszolgáltató rendszerekhez való csatlakozás nélkül — a felsorolás ötletszerű — bizony használóink igényeinek kielégítése jóval alacsonyabb színvonalon történnék.

A nyitottság, az együttműködésre való ráutaltság nemcsak a magyar könyvtárügy jellemzője. Lehet, hogy technikai-technológiai szempontból nagy országok könyvtár-

ügye megáll önmagában, de még ők is támaszkodnak másokra, ha a dokumentumok vagy információk áramlásáról és hozzáférhetőségéről van szó. Ezért állíthatjuk, hogy a könyvtárügy nemzetközi jellege az együttműködésben valósul meg, amelynek során mindenki ad, ki többet, ki kevesebbet, s mindenki kap, ugyancsak eltérő mértékben.

Amikor az IFLA tagsága 1976-ban az új alapszabályt jóváhagyta, a könyvtári internacionalizmusnak erre a tartalmára szavazott, megerősítve azt a törekvést, amely 1927 óta, vagyis megalakulása óta jellemzi az IFLA-t. Az alapszabály második paragrafusára kimondja: „A Szövetség nem gazdasági célú, független, nem kormányközi szervezet, melynek célja előmozdítani a nemzetközi megértést, együttműködést, véleménycserét, kutatást és fejlesztést a könyvtári tevékenység minden területén, beleértve a bibliográfiát, az információszolgáltatást és a személyzet képzését is, továbbá, hogy olyan szerv legyen, amely a könyvtárügyet nemzetközi érdekű ügyekben képviseli.”

Az „egyesületesdi” haszna

Nem vállalkozhat e cikk arra, hogy részleteiben vizsgálja, mi tett eddig az IFLA és tagsága a kitzött cél elérése érdekében. Talán nem is szükséges, hiszen a hazai könyvtáros közvélemény rendszeres tájékoztatást kapott e lap hasábjain is a legfontosabb vállalkozásokról, törekvésekről. Mégsem árt talán emlékeztetnünk arra, hogy az IFLA neve fémjelzi a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési forgalmat, a kiadvány-cserét, a dokumentumok leírási szabványait, az egyetemes bibliográfiai számbavétel (UBC-Universal Bibliographic Control) és a kiadványok egyetemes hozzáférhetősége (UAP-Universal Availability of Publications) programját, az UNESCO manifesztumát a közművelődési könyvtári szolgálatról és az erre alapuló ellátási normatívákat. Az IFLA tevékeny részt vállalt olyan nagy, világméretű akciókban is, mint amilyen például a Nemzetközi Könyvvév, az UNISIST, a fejlődő országok könyvtárügyének előmozdítása. Az IFLA a nemzetközi könyvtárügy fóruma és katalizátora, a tapasztalatcsere színhelye és közös vállalkozások elindítója, kapcsolatszervező intézmények és szakértők között, viták szervezője és nézetek egyeztetője, a tagok együttese, de több is annál.

Szkeptikus elmék gyakran teszik fel a kérdést nemzeti és nemzetközi egyesületek, szövetségek tevékenységével kapcsolatban: ugyan mi haszon származik belőle? Hallottuk ezt a kérdést, finomabb-durvább formában nemegyszer a Magyar Könyvtárosok Egyesületére vonatkozóan és az IFLA-ra vonatkozóan is. A válasz egyszerű, s a gyakorlat bizonyítja helyességét: a haszon egyenes arányban áll azzal az anyagi és szellemi erőfeszítéssel, ráfordítással, amit az egyesületi tagok hajlandók a közös célok érdekében áldozni. Nem szabad ugyanis a társadalmi szervezetet összetéveszteni az állami szervvel, a kereskedelmi vállalkozással, az intézménnyel. Az utóbbiakkal szemben a társadalmi szervezet a tagok önként vállalt tevékenységének nyújt szervezett kereteket, és az eredmény nem politikai döntéstől, szerződéstől vagy utasítások végrehajtásától függ, hanem a tagság aktivitásától és áldozatvállalásától. Nem várhat az hasznót, aki nem hajlandó befektetni; vagy másképpen: azt kapja vissza a tag egyesületétől, amit ő maga beléhelyezett, de a közös munka és törekvés által felerősítve és gyarapítva. Akár az MKE kibontakozó tevékenységére, akár az IFLA működésére vetünk egy elfogulatlan pillantást, meg kell állapítanunk nemcsak a tétel helytálló voltát, hanem látnunk kell a tagság növekvő kedvét a közös munkára, a terhek közös vállalására, s ennek eredményeképpen egyre több olyan teljesítményt, amelynek hasznát mindenki élvezheti.

Nyilván a terhek nem minden vállalat nyomnak egyformán. A fejlett országok nagy hagyományokkal és gazdagabb anyagi erőforrásokkal rendelkező könyvtáros-egyesületeinek szinte becsületbeli kötelességük, hogy nagyobb részt kérjenek a teendőkől. Különös felelősségük, hogy minden módon támogassák a fejlődő országok bontakozó könyvtárügyét. Persze nem úgy, hogy helyettük és számukra végeznek el bizonyos feladatokat, hanem azáltal, hogy egyenrangú partnerekként bevonják őket a folyó munkálatokba, megteremtik részvételük lehetőségeit, s a feladatok kijelölésénél nem élnek vissza előnyös helyzetükkel. Megnyugtató, hogy az utóbbi időszakban ilyen elvek szerint történik az együttműködés.

A szocialista országok könyvtárosainak felelősége és a magyar részvétel az IFLA-ban

Ha a szocialista országok gazdaságilag még el is maradnak a legfejlettebb tőkés államoktól, könyvtárügyüket tekintve kétségtelenül azok közé tartoznak, amelyek segíteni képesek a fejlődő országoknak. Még fontosabb azonban az a szerepük, hogy a könyvtárügy nemzetközi szervezetében közvetlenül propagálják a szocialista mű-

velődés- és könyvtárpolitika eredményeit, s azt a társadalmi rendszert, amelynek természetes folyamánya ez a politika. A közösségi társadalom értékrendjére lehet hivatkozni, amikor tények bizonyítják, hogy egy szerényebb anyagi lehetőségekkel rendelkező szocialista ország könyvtárügye fejlettségben esetenként meghaladja egy nála gazdagabb kapitalista országét. S nem pusztán a könyvtári szolgálat fejlettségi színvonaláról van szó; még fontosabb — s ebben van a szocialista könyvtárügyet képviselők különös és megítéltető felelőssége — a könyvtári rendszer által kezelt és közvetített információk tartalma: ezért, a humánus értékek megbecsüléséért, a társadalmi haladás szolgálataért kell élen járniuk az IFLA közösségében. Nem arról van szó, hogy ezeket az értékeket bármely kolléga kétségbe vonná általában, érkezék bármely országból is. Vita inkább az értelmezés, a könyvtáros felelőssége, a könyvtári módszerek körül lehet. A tapasztalat azt mutatja, hogy érveléssel és diplomáciai érzékkel jó megoldások születhetnek egyébként kényes kérdésekben is.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete, amely a hazai könyvtárügy képviselőjét látja el az IFLA-ban, a szocialista országok testvéregyesületeivel szorosan együttműködve vesz részt a közös munkában. Hagyományaink messzire nyúlnak vissza. Magyar küldöttek jelen voltak már 1926-ban a Könyvtárosok és Könyvbarátok Nemzetközi Kongresszusán Prágában, ahol javaslat született és fogadtatott el egy állandó nemzetközi szervezet létrehozására a nemzeti egyesületek összefogása céljából. Ha az 1927-es alakuló ülésen Magyarország nem is szerepelt a Nemzetközi Könyvtári és Bibliográfiai Bizottság-ot — az IFLA első neve — megalapító tizenöt ország között, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete (1935—1949) tagja volt az IFLA-nak, és delegátusaival képviseltette magát a közgyűléseken. A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre 1955-ben alakult meg, s 1956-ban már kérte felvételét az IFLA-ba. Első hivatalos delegációját a Varsóban 1959-ben tartott közgyűlésre küldte, s attól kezdve — a torontói közgyűléstől eltekintve — megszakítatlan volt a magyar jelenlét. Erőnktől telően egyre több feladatot vállaltunk. Az a tény, hogy szaporodott az IFLA magyar tisztviselőinek száma, hogy szívesen választotta meg kollégáinkat a tagság különféle funkciókra, hogy több munkabizottságba vontak be magyar szakértőket, nemcsak, sőt elsősorban nem kiküldött képviselőink érdeme, hanem a fejlődő magyar könyvtárügy eredményeinek következménye, a magyar könyvtárpolitika hitelképességének bizonyítéka. Budapest látta 1972-ben vendégül az IFLA 38. közgyűlését; az ide látogató külföldi könyvtárosokra egyértelműen kedvező benyomást tett a magyar könyvtárügy mellett a szocialista építőmunka is, és a közgyűlés rövid hete minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy országunkról a valóság-nak megfelelő kép alakuljon ki az elfogulatlan látogatóban.

Mindent összevetve úgy látszik, szerencsésen formálódik a magyar könyvtárügy és az IFLA kapcsolata. Lehetőségeinkhez mérten a nemzetközi együttműködés nagy bankjában mi is rendszeresen elhelyezzük betéteinket, s így minden alapunk megvan ahhoz, hogy rendszeresen eljünk a kamatokkal, esetleg a hitelekkel is. Kívánatos volna azonban mind az IFLA erejének növelése, mind a szocialista részvétel arányának javítása céljából szaporítani a magyar intézményi tagok számát, azaz egy-egy nagy könyvtárunknak, tanszékünknek, könyvtárügyi szervünknek lehetőséget adni arra, hogy maguk is belépjenek az IFLA-ba; ugyanis ebben a tekintetben a kapitalista országoknak nyomasztó a túlsúlya. Mivel ennek kizárólag anyagi természetű akadályai vannak, reméljük, előbb-utóbb ilyen tekintetben is előbbre léphetünk.

Az IFLA megújulása

Jelenlétünk az IFLA-ban még fontosabbá válik, ha a Szövetségben az utóbbi években lezajlott önmegújító folyamatot és annak várható következményeit tekintjük. A szervezeti megújulás a szakmai munka magasabb színvonalának a garanciáját nyújtja, a demokratizálódás pedig friss erők bevonását és a tagok akaratának közvetlen érvényesülését teszi lehetővé. Lausanne-ban tavaly elfogadták az új alapszabályt, idén ennek megfelelően fognak megalakulni a szekciók és a szakosztályok, s folytatódik, illetve megkezdődik a középtávú szakmai program megvalósítása. Jó kiindulópont és keret a közgyűléshez csatlakozó világkongresszus, amelynek címe: *A könyvtárak mindenkéért; az információ, a kultúra és a tanulás egyetlen világa.* Fő célja pedig az, hogy a könyvtárosok találkozzanak a szolgáltatások használóival, nézzenek szembe a különféle használói igényekkel. Neves személyiségek köszöntik a használók nevében az IFLA-t: V. Tyereskova, a szovjet úrhajósno, D. Boorstin amerikai történész, C. N. Parkinson angol közgazdász, Adebó nigériai politikus és A. M'Bow, az UNESCO főigazgatója. Ugyancsak a használók képviselőit kérték fel a könyvtárosok mellett, hogy vegyenek részt a fő téma részkérdéseinek (könyvkiadás

és könyvkereskedelem; közigazgatás, jog és politika; oktatás és tanulás; gazdasági élet, kereskedelem és ipar; tudományok és alkalmazott tudományok; olvasás és szórakozás) megbeszélésén. Mindemellett természetesen folyik a szoros értelemben vett szakmai munka, a vita, a nézetcsere a szekciók, a kerekasztalok, a munkacsoportok ülésein. A közgyűléshez csatlakozva, előtte és utána egyéb nemzetközi rendezvényekre is sor kerül, amelyek közül különös figyelmet érdemel az UNESCO és az IFLA kongresszusa a nemzeti bibliográfiák aktuális kérdéseiről, valamint a közművelődési könyvtárak építészeti szemináriuma. Tegyük mindehhez hozzá, hogy az IFLA vezetősége és a helyi rendezőbizottság különös nyomatékkal hívta a fiatal könyvtárosokat a vilá kongresszusra, kedves szavak mellett kedvezményekkel is: tőlük a részvételi díjnak csak a felét kérik, s olcsó szállásról is gondoskodtak számukra.

Ezek a jelek egyértelműen arra mutatnak, hogy az IFLA képes volt megújulni és a maga választotta útnak a siker reményével vághat neki. A remény valóra válása azonban, miként a múltban, a jövőben is jórészt azon múlik, hogy az egyesületek és intézmények tagdíjaik befizetésén túl tagjaik és munkatársaik invencióját, szorgalmát, munkakedvét és jóakarátát is az IFLA, vagy más szóval a nemzetközi könyvtárügy javára bocsátják-e. Az ötvenéves múlt azt mondja, hogy bár az egyesületek és intézmények teszik az IFLA tagságát, az egyes személyeknek, az emberi kapcsolatoknak kiemelkedő szerepük volt az eddigi eredményekben, s várhatóan lesz a továbbiakban is.

Ha a személyi tényező jelentőségét kiemeltük az IFLA tevékenységét vizsgálva, s ha az IFLA-t köszöntő írás magyar szakfolyóiratban jelenik meg, illendő megemlékeznünk Gombocz Istvánról, aki odaadóan és lelkesen szolgálta az IFLA ügyét, s ezzel a magyar könyvtárügyet, aki pontosan tudta, hogy amit az IFLA-ért tesz, azzal a hazai könyvtári ellátást is javítja, aki hosszú éveken keresztül közmegelegedésre vezette az IFLA nemzetközi kiadványcsere-bizottságát és kifejlesztette a magyar nemzeti könyvtár csereszolgálatát. Hadd ajánljam mindenki figyelmébe Gombocz István könyvét, amelyet az IFLA-ról írt, hogy megismerkedjenek az IFLA alapszabályokba nem foglalható szellemével, és Gombocz István példáját, amely azt bizonyítja, hogy az itt és most végzendő munkához a nemzetközi könyvtárüggyel való együttműködés mindkét fél számára csak előnyös lehet.

Papp István

I R O D A L O M

- A Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége (IFLA) alapszabálya. Bp. 1977. Magyar Könyvtárosok Egyesülete. 20 l.
- Gombocz István: A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA—FIAB). Bp. 1972. Magyar Könyvtárosok Egyesülete. 124 l.
- Draft medium-term programme 1975—1980. The Hague, 1975. IFLA. 23 l.
- Papp István: Az IFLA új alapszabály-tervezete. = Könyvtáros, 1976. 4. sz.
- Székelly Sándor: Az IFLA 42. közgyűlése és kongresszusa. = Könyvtáros, 1976. 11. sz.
- A Könyvtárosok világkonferenciája. [Az IFLA 38. közgyűlése Budapesten.] = Könyvtáros, 1972. 10. sz.

A szegedi műhely II.

A Somogyi Könyvtár

A csaknem száz esztendőes szegedi Somogyi Könyvtár az ország legrégebbi folyamatosan működő városi könyvtára. Századunk első felében Tömörkény István és Móra Ferenc személye miatt emelkedett ki a vidéki könyvtárak közül. Különleges helyét a felszabadulás után létrejött tanácsi közművelődési könyvtári hálózatban is megtartotta: kezdettől a megyei könyvtárakkal azonos elbírálásban részesült. Miután 1973-ban egyesült a Csongrád megyei Könyvtárral, átvette a megye tanácsi könyvtárhálózatának módszertani irányítását. Két szempontból azonban továbbra is különbözik a többi megyei könyvtártól: Az egyik állományának nagysága és minősége, amellyel automatikusan a legelső helyre lépett. A másik különbség az, hogy míg a többi nagyvárosban önálló városi hálózatot tartanak fenn, addig a Somogyi Könyvtár egyetlen szervezetben fogja össze a megyei könyvtárat és a megyei városi könyvtári szolgáltatásait. Ennek a szervezeti megoldásnak — az a gyanúnk — vannak anyagilag hátrányos következményei is, amelyeket részletesebb vizsgálódással kimutathatnánk. Most azonban az feladatunk, hogy a könyvtár publikációi fölött tartsunk szemlét.

Az intézmény rendszeresebb kiadói tevékenysége a hatvanas évek közepén kezdődött. Nem a kiadványok sokasága, nem külső kiállításuk, hanem átgondolt rendszerük, tartalmuk színvonala, szerkesztésük igényessége nyeri meg hamar bizalmunkat.

Bibliográfiák, könyvtári híradók

Korábban *A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden* (1959) című bibliográfia — más gyűjtemények anyaga mellett — a könyvtár 572 korabeli nyomtatványát is számba vette. Szerzői munkaközösségének pedig tagja volt a könyvtár egyik munkatársa, Reguli Ernőné is. Szabó Imre: *Szeged felszabadulásának bibliográfiája* (1964) tárgya szempontjából a helyi és az országos forrásokat, gyűjteményes munkákat és periodikumokat egyaránt megvizsgálta. Eddig 1969-ben és 1975-ben jelentek meg hozzá pótlások. Nagyrészt a könyvtárban készült az ünnepi *Emlékkönyv Tömörkény István születésének centenáriumára*. (1966. Szerk. Kovács Sándor Iván és Péter László.)

Ha valaki arra kíváncsi, hogyan lehet a könyvtári és a szakirodalmi munkálkodást tartósan és eredményesen összekapcsolni, tanulmányozza át a *Somogyi Könyvtári Híradó* utolsó 10 évfolyamát. 1962-ben Hálózati Híradóként házilag állították elő, 1963-ban lett Somogyi Könyvtári Híradó. Mai A/5-ös alakját 1967-ben nyerte. Fellelős szerkesztője 1962—1963-ban Fodor Pálné, 1964 óta Péter László. Negyedévenként jelenik meg, többször összevont számokkal. Tartalma lényegében megfelelt annak a törekvésnek, amely életre hívta. Bezerédy István évenkénti igazgatói beszámolóit, Fodor Pálné, Reguli Ernőné, Tóth Béla és mások cikkei folyamatosan tájékoztatták a város könyvtárügyének alakulásáról az egyre terebélyesedő hálózat könyvtárosait, akiknek a lap egyúttal fórum volt és a tapasztalatcsere lehetőségét kínálta. Ezzel azonban már az első években sem elégedtek meg: ápolták a könyvtári és a várostörténeti örökséget is. Különösen értékesek helytörténeti adalékai, Tömörkény és Móra könyvtárigazgatói korszakának kevésbé ismert dokumentumai és a szegedi munkásmozgalom egy-egy részletét tisztázó közlemények. A könyvtár tematikus számot adott ki a Magyar Tanácsköztársaság és Szeged felszabadulásának jubileumára. A híradó regisztrálta a könyvtárról megjelent írásokat, s 1970-ben közölni kezdte a város kurrens helyismereti bibliográfiáját. Éves repertóriumát minden év utolsó számában megtalálhatjuk, a 10. évfolyamban kumuláltan is. Frissek és modernnek Gyuris Györgynek a helyismereti feltáró munkával foglalkozó cikkei. Ő gondozta a lap bibliográfiai rovatát. Itt adták közre számos helytörténeti mű névmutatóját, néhány helyi lap, illetve egy-egy korszak repertóriumát, személyi bibliográfiákat. Pótlásokkal egészítették ki a hazai lexikonokat, amelyeket 1971-től már a *Könyvtáros* számára állít össze Gyuris György.

1973-ban — amikor a könyvtár Csongrád megye hálózati központja lett — a lap címét *Somogyi Könyvtári Műhelyre* módosította. Ettől kezdve a könyvtári munkát közvetlenül szolgáló elméleti és módszertani írásokat, a könyvtárak életéről szóló krónikát a megye tanácsi és szakszervezeti könyvtárosainak híradója, a *Csongrád*

Megyei Könyvtáros közli. (Felelős szerkesztője Csenke László, szerkesztője Hajdú Géza.) A Somogyi Könyvtári Műhely pedig helyismereti tanulmányokat, bibliográfiákat, adattárakat és mutatókat közöl nagyobb terjedelemben és a megye egész területét felölelve. Sajnálatos, hogy az új lapkiadási engedély valami félreértés folytán 1976-ban felére csökkentette a Műhely terjedelmét, hiszen Szegednek szüksége van egy helyismereti folyóiratra, és a Somogyi Könyvtári Műhely voltaképpen régóta ezt a szerepet tölti be a város szellemi életében.

A kiadványok egységes rendszert alkotnak

Kilenc év alatt — 1967 és 1975 között — 18 szám jelent meg *A Somogyi Könyvtár kiadványai* című sorozatból, amelyet kezdettől Péter László szerkeszt. A csinos, zsebkönyv alakú füzeteket a 13. számtól kezdve nyomdai úton állítják elő, azóta a formája is méltó tartalmához. Egyes darabjait nem kell a Könyvtáros olvasóinak bemutatnunk. Megismerésüket a lap recenziói a szakma széles rétegei számára lehetővé tették. Három füzete kivételével valamennyi bibliográfiát közöl. Csak kettőt nem tekinthetünk helyismereti vonatkozásúnak. Különgyűjteményt tár fel Gyuris Györgynek az eszperantó könyvtárról és Dugonics András könyvtáráról készült katalógusa. Túlnyomórészt a könyvtár hírlapjai alapján készült *Az orosz és szovjet kultúra a szegedi lapokban* című kétrészes repertórium. (Szerkesztette Fenyvesi István.) Dugonics András és Móra Ferenc, Vajda László irodalomtörténész és Bálint Sándor néprajztudós személyi bibliográfiája a szaktudományok megbecsült műszere, Kárász József kitűnő megyei sajtóbibliográfiáját minden terület kutatója örömmel üdvözölte. Elődeitől némileg elüt a 18. kötet, amely Farkas Antal verseit és elbeszéléseit közli. A Népszava szentesi születésű egykori újságírója Makón és Szegeden is dolgozott. Tulajdonképpen Szentes Város Tanácsának megbízását teljesítette csupán a könyvtár, amikor a kötet megjelenése körül bábáskodott. A tervek szerint a sorozat 19. füzete a valláskritikai irodalom bibliográfiája lesz, összeállítója Reguli Ernőné. Ezt követi Hajdú Géza tanulmánya a hódmezővásárhelyi olvasóköri és egyleti könyvtárak történetéről, majd Péter László 6 éves antológiája *Ady Endre Csongrád megyében* címmel. A Farkas Antal-kötethez hasonlóan városi tanácsi megbízás alapján született Váry Gellért csongrádi piarista 1904-ben keletkezett *Emléklapok Csongrád múltjából* c. kézirat munkájának hasonló kiadása. (1974.) Mintaszerű külleméért a szolnoki Verseggy Könyvtár sokszorosító műhelyét illeti dicséret.

Az 1974-ben indult *Csongrád megyei könyvtári füzetek* — címe ellenére — a megyei tanács támogatása nélkül jelenik meg. Egy-egy füzet kiadási költségeihez az érintett városok járulnak hozzá. Eddig 8 füzet látott napvilágot, ezek egy kivételével helyismereti vonatkozásúak. Eredeti források, tárgyi emlékek alapján mutatják be a hódmezővásárhelyi határ, a szatymazi szőlőhegyek, a régi Csongrád és Szentes életének egy-egy jellemző részletét. A 3. füzet Szeged felszabadulásának bibliográfiáját egészíti ki, az ötödiket a Somogyi Könyvtár közelgő centenáriumára szánták.

Meghaladja az ötvenet az író-olvasó találkozók, előadásorozatok, reprezentatív könyv- és zenemű-kiállítások alkalmára készült kisbibliográfiák száma. Adataik a Somogyi Könyvtári Híradóban megtalálhatók. Itt említjük meg Péter László két kis terjedelmű, de használati nagy fáradságtól megkímélő, Tömörkény István (1961) és Móra Ferenc (1969) összegyűjtött műveit feltáró betűrendes mutatóját. Gyuris György pedig 1962 óta figyeli az országos lapok szegedi vonatkozású cikkeit. Folyamatosan gyűlő anyagát 1962 márciusától, többnyire a Dél-Magyarország vasárnapi számaiban kézhez kapja a város egész lakossága. 1973-tól kezdve hasonló módszerrel figyelik a megye kurrens irodalmát.

Áttekintésünk arról győzött meg bennünket, hogy az utolsó másfél évtized Somogyi Könyvtári kiadványai egységes koncepció alapján sorjáznak egymás után. E felfogás — a nemzeti bibliográfiához hasonlóan — a helyismereti bibliográfiát is rendszernek tekinti, amelynek minden műfaja egyformán szükséges és hasznos. Éppen ezért kell minden műfaját következetesen gondozni. Nem könnyen és nem minden ellenállás nélkül érték el tiszteletre méltó eredményeiket.

A helyismereti iskolától az új városmonográfiáig

Nem fejezhetjük be ezt a cikket anélkül, hogy a mindenütt jelen levő szerkesztő-szervező Péter Lászlóról és a megvalósulás felé haladó nagy álmáról, az új *Szeged-monográfiáról* ne szólnánk külön is.

Péter László 1947-ben néprajzosnak indult. (Első önálló publikációja a Mai magyar népismeret volt.) Több dolgozatával Kálmány Lajos néprajzi hagyatékának új-

rafelfedezését szolgálta. 1952-től érdeklődésének középpontjába Szeged és környéke irodalmi hagyományainak kutatása kerül. József Attila és Juhász Gyula, Móra és Tömörkény, de mindenekelőtt Juhász Gyula életművének gondozása és feltárása foglalkoztatja. *Juhász Gyula a forradalmakban* című kandidátusi értekezése 1965-ben nyomtatásban is megjelent. A *Szeged utcanévei* (1974) és *Szeged irodalmi emlékhelyei* (1974) várostörténeti igényű adattárak. Főlényes anyagismeret és a tények tisztelete, biztos rendszerezőkészség és meggyőződésének következetes vállalása hatja át egész tudományos tevékenységét. Mind olyan erény, amely a könyvtárosi munkában is gazdagon kamatozik, ha kellő precizitással egészül ki. Péter László ennek sincs híjával. Nem csodálható hát, hogy már az ötvenes évektől a bibliográfia módszertani kérdései foglalkoztatják, számos bibliográfiát készít, szerkeszt, lektorál. Bemutatásukra egyszer külön is sort kellene keríteni. Másfélezer publikációjának a könyvtárügyi-bibliográfiai témákat érintő hányada önálló életműnek is beillene. Mik foglalkoztatták? *Rendszerezés és jobb folyóirat-mutatókat; Új bibliográfia-fajtákat!; Időszaki kurrens helyismereti bibliográfiák és repertóriumok; Lesz-e magyar hírlap-repertórium?; Újságcikkek címléírása; Személyi bibliográfiák; Tartalom és forma a repertórium műfajában.* Valóságos program, pedig csak a Könyvtárosban közölt néhány írásának címét tettük egymás mellé.

Valószínű, hogy a *helyismereti bibliográfia* kifejezés Bodor Antal munkája révén vált használatossá a szorosan vett történettudományi megközelítés tartalmi kiterjesztésére. Az viszont bizonyos, hogy elterjesztéséért, a szakmai közgondolkodásban való meggyökereztetéséért Péter László szóban és írásban igen sokat tett.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy az *időrendi repertóriumszerkezet* kidolgozásával iskolát teremtett. A Nyugat-repertóriumhoz fűzött reflexiókban fogalmazódott meg először ez a módszer (1963), amelyet értékesebb közlésmódnak tart, mint a bonyolult, többnyire önkényes és helytálló szakrendit. Ő maga elsőként így készítette el egy 1918–19-es szegedi lap, az *Igazság* repertóriumát. (1962.)

Évtizedek óta érzik a kutatók a korszerű Szeged-monográfia hiányát. Reizner János négykötetes *Szeged története* (1899–1900) majdnem nyolcvan éves. Az 1927-ben összeállított egykötetes városmonográfia nem közelíti meg a reizneri színvonalat. Közben az egyes szakterületeken számos értékes tudományos eredmény született. Mindez egyre inkább kívánta a szintézist, a felgyülemlett új anyag összegezését s a régebbi kutatások kritikai értékelését. Szeged Város Tanácsa néhány éve úgy határozott, hogy új, ötkötetes Szeged-történetet kell írni. Kiadásával a könyvtár, szerkesztésével pedig Péter Lászlót bízta meg. Mintegy 70–80 főnyi a hatalmas vállalkozás szerzői gárdája: az egyetemen, a tanárképző főiskolán, a megyei múzeumban és a levéltárban dolgozó kutatók.

Önkéntelenül megkérdezheti bárki, hogy mivel szolgált rá a könyvtár erre a nagy bizalomra, mi tette alkalmassá a feladat vállalására? Több választ is elősorolhatunk a kérdésre. Elsőként azt az intézménytörténeti mozzanatot, hogy Reizner János nemcsak a város első monográfusa, hanem a Somogyi Könyvtár első igazgatója is volt. Másodsor: a könyvtár gyűjteménye egyúttal a legteljesebb várostörténeti bázis, amelynek feltárását, helyismereti bibliográfiai szempontú rendszerezését a könyvtár dolgozói végzik. Az utolsó évtizedben a helyismereti kiadványok gondozásával kapcsolatosan a könyvtárban kialakultak a szellemi műhelyre jellemző alkotói módszerek. Végül nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a könyvtár igazgatója személyesen sürgette ennek a vállalkozásnak elindítását. Sikerült meggyőznie az illetékeseket, s az intézmény megkapta a munkához szükséges anyagi fedezetet.

Úgy látszik, az új városmonográfia elkészítésének minden feltétele együtt van Szegeden. Bízunk benne, hogy ha a nagy mű elkészül, hosszú ideig megbízható segédeszköz lesz mindazoknak, akik e romjaiból többször újjáéledt, változatos sorsú, rendkívül vonzó nagyváros múltját vallatják.

Lisztes László

Nem hagyományos dokumentumok

Nem hagyományos dokumentumok, nem nyomtatott dokumentumok, nem könyv jellegű dokumentumok, audiovizuális dokumentumok... Aligha van ma könyvtáros, aki ne találkozott volna legalább az elnevezéseikkel. Mi van azonban e kifejezések mögött? Melyik mit jelent, mit takar?

A terminológia tisztasága, az egyértelmű fogalomhasználat fontosabb, mint sokan vélnék. Kíséreljük meg áttekinteni, hogy az említett kifejezések, elnevezések jelentéséről mit tudhatunk meg a jelenlegi nemzetközi gyakorlatból.

A felsorolt fogalmak közül a „nem könyv jellegű dokumentum” (ez az angol „non-book material” nem egészen pontos magyar megfelelője lehetne) volna a legáltalánosabb. Meg kell azonban állapítanunk, hogy valójában *nem* tekintik e körbe tartozónak a periodikákat, a kutatási jelentéseket, a prospektusokat, valamint az aprónyomatványok többségét, pedig ezek kétségkívül „nem könyvek”. Mivel ez az elnevezés — a jelenlegi gyakorlatban — logikusan adódó tartalmánál lényegesen szűkebb kiadványi körre vonatkozik, véleményünk szerint hazai használatra kevésbé javasolható.

A „nem hagyományos dokumentumok” jelentésköre, tartalma még bizonytalanabb. Az elnevezésből logikai úton voltaképp semmiféle tartalom nem következtethető ki, hiszen elképzelhető, hogy amíg az egyik könyvtár számára mondjuk a szabadalmi leírás vagy a gépelt fordítás legkevésbé sem tűnik hagyományosnak, addig a másik könyvtárban a mikrofilm vagy a diakép is hagyományos. Alig hiszem, hogy a „nem hagyományos” jelző megfelelően foglalná össze azokat a dokumentumtipusokat, információhordozókat, amelyeket pedig általában e körbe tartozónak tekintenek.

Sajnos, a jelenlegi szóhasználatban baj van a „nem nyomtatott dokumentumok” szakkifejezéssel is. Logikai úton aránylag könnyen és pontosan meg lehetne határozni, mi az, ami nem nyomtatott. Nyilvánvalóan ilyen a hanglemez, a mikrofilm, a diakép, de a gépelt fordítás vagy útijelentés is nem nyomtatott dokumentum. Ugyanakkor nyomtatottnak kellene tekintenünk a könyveken, folyóiratokon kívül a térképek jelentékeny hányadát, sőt alighanem a földgömböt és a nagy (nyomtatott vagy sokszorosított) falitáblákat is. Az angol „non-print materials” körébe azonban nem egészen ilyen érte-

lemben tartoznak ma a dokumentumtípusok.

Gyakrabban használt általános fogalmaink közül a legkevesebb gondot a szűkebben vett „audiovizuális” (képeshangos) dokumentumok okozzák, bár még ezeknek az egységes és pontos meghatározásától is messze vagyunk.

Dokumentumtípusok

Ahelyett, hogy reménytelen kísérletbe kezdenénk olyan általános fogalom kialakítására, amely megfelelően jelöli mindazokat a dokumentumtipusokat, amelyekről a továbbiakban beszélni kívánunk, tekintsük át inkább azt, hogy a különféle országos vagy nemzetközi rendszerek — amelyek célja rendszerint e dokumentumok leírása, a róluk szóló információk cseréje (esetenként a dokumentumok cseréje is) — milyen fontosabb dokumentumtípusokkal foglalkoznak, hogyan értelmezik azokat.

A könnyebb áttekinthetőség végett nem az egyes, fontosabb rendszerek saját felosztási rendjét követjük, hanem megkísérjük valamiféle — gyakorlati szempontok szerint kialakított — csoportokba rendezni e dokumentumtípusokat. (Felosztásunk merőben gyakorlati célokat szolgál, de elképzelhető, hogy egy, további erőfeszítésekkel kialakítandó dokumentum-tipológiához is segítséget nyújthat. Minthogy terminológiai, értelmező szótár megalkotása sem célunk, nem vállalkozunk „pontos” meghatározások közlésére sem.)

A dokumentumtípusok első csoportjába azokat sorolnám, amelyek közvetlen előzménye — és esetenként lehetséges visszaalakított formája — többé-kevésbé hagyományos írott dokumentum, „szöveg”. Ilyen esetekben értelmezésem szerint az itt jelzett dokumentumtípusok „másodlagos” jellegűek: az információ rögzítése eredetileg nem ezen a hordozón történt, s csak később, szekundér módon, másodlagosan került ezekre. Ezek volnának tehát az

A. Írott formák egyszerű transzformációi

E csoportba tartoznának a vakok számára, speciális jelek domborításával készült

A.1. Braille-írású dokumentumok

Közéjük indokolt számítanunk a ténylegesen információt hordozó (tehát a lyukasztott és szükség szerint feliratozott)

A.2. *Kézilyukkártyákat*, megkülönböztetve három fő típusukat:

A.2.1. *Peremlyukkártyák*;

A.2.2. *Réslyukkártyák*;

A.2.3. *Fénylyukkártyák*.

Az egyszerű transzformációk következő nagyobb csoportját a számítógéppel (vagy valamiféle számítástechnikai berendezéssel) olvasható információrögzítések alkotják:

A.3. *Géppel olvasható információhordozók* (pontosabban szólva ide a csak géppel olvasható dokumentumok tartoznának, kizárva ezzel az olyan, esetleg különleges betűtípussal készített, általunk is olvasható rögzítéseket, amelyeket megfelelő optikai olvasó-berendezéssel a számítógép is fel tud dolgozni). E nagyobb csoporton belül indokoltnak tűnik két alcsoport megkülönböztetése:

A.3.1. *Mechanikus és optikus jellegű információhordozók*, s ezen az alcsoporton belül, részben alaki, részben alkalmazásukra is kiható fizikai jellegük szerint három fontosabb típus:

A.3.1.1. *Gépi lyukkártya* (természetesen ez is csak „már lyukasztott” állapotban; mérete, anyaga stb. szerint további bontása volna lehetséges);

A.3.1.2. *Gépi lyukszalag* (véleményem szerint akkor is, ha nem számítógépes alkalmazásra készült);

A.3.1.3. *Optikai információrögzítés* (azaz olyan, látható formában rögzített információ, amelyet csak megfelelő számítástechnikai berendezés: optikai jelolvasó alakíthat át a szükséges formára).

A géppel olvasható információhordozók másik csoportjába a

A.3.2. *Mágneses információhordozók* tartoznak, amelyek elsősorban formai szempontból térnek el egymástól. Az eltérések azonban alkalmazásukra, használatukra is nagy mértékben kihatnak. Fontosabb típusaik:

A.3.2.1. *Mágnesszalag*, amelynek további formai változatai az orsós, a kazettás és — ritkábban — a végtelenített hurok mágnesszalag; emellett a szalag szélessége, esetleg hossza szerint is bontható kategória;

A.3.2.2. *Mágneslemez* (disc) és egyre gyakrabban alkalmazott változata az ún. hajlékony lemez (floppy disc);

A.3.2.3. *Mágneskártya*;

A.3.2.4. *Mágnesdob*;

A.3.2.5. *Mágnesfilm*;

A.3.2.6. *Mágnescsík*.

Az elsőként tárgyalt főcsoportunk utolsó nagy csoportját az eredeti dokumentum kicsinyítésével készített információhordozók, az

A.4. Mikroformák

alkotják. Két, egymástól alapvetően eltérő csoportra oszlanak, közülük a lényegesen elterjedtebb és fontosabb az

A.4.1. *Átlátszó mikroformák* (a tágran értelmezett mikrofilmek) csoportja, amely formai jegyek alapján bontható tovább:

A.4.1.1. *Mikrofilm* (tekercs), orsós vagy kazettás elhelyezéssel, méret és anyag szerint igen széles választékkal;

A.4.1.2. *Mikrofilmcsík*;

A.4.1.3. *Tasakos mikrofilm(lap)*;

A.4.1.4. *Montírozott mikrokép* (apertura kártya), rendszerint kartonszerű anyagban elhelyezett egy vagy néhány mikrofilmkockát tartalmaz, esetenként kiegészítő (írott vagy a kártyába lyukasztott) információkkal;

A.4.1.5. *Mikrofilm lap*; és ennek technikai szempontból meglehetősen elkülönülő változata az

A.4.1.6. *Ultrakicsinyítésű mikrofilm lap* (e két utóbbi közt az eltérést a kicsinyítés arányának lényeges különbözősége adja).

A mikroformák másik csoportját a ritkább, kevésbé kedvelt, de kétségkívül létező

A.4.2. *Átlátszatlan mikroformák* (mikronyomat, mikrokártya) alkotják (amelyek tehát igen erős nagyító révén válnak olvashatóvá).

Felosztásunk második csoportját alkotnak a különféle

B. Hangrögzítések

amelyek — technikai szempontok alapján — három további részre bonthatók:

B.1. *Mechanikus hangrögzítések*

B.1.1. *Viaszhenger* (a fonográf hanghordozója);

B.1.2. *Gépzongorás felvételek*;

B.1.3. *Zenélő szerkezetek hangrögzítései* (rendszerint „tűskés” fémhengerek vagy -tárcsák);

B.1.4. *Hanglemezek* (további bontás méret és fordulatszám szerint lehetséges; szigorúan véve nem mechanikus, hanem elektro-mechanikus hangrögzítések).

B.2. *Optikai hangrögzítések*, amelyeknél a hang rögzítésére filmszalagon elhelyezett jelek szolgálnak; önmagukban ritkán fordulnak elő, a hangosfilm esetében viszont rendszeresen alkalmazzák ezt az eljárást. Véleményem szerint ide csak akkor tartozik valamely hangrögzítés, ha a filmanyagot kizárólag erre a célra veszik igénybe.

B.3. *Mágneses hangrögzítések*

B.3.1. *Hangszalag* (magnószalag) amely elhelyezése szerint lehet orsós, kazettás vagy végtelenített hurok; szélesség, lejátszási sebesség, rögzített időtartam stb. szerint további bontása volna lehetséges;

B.32. Az *egyéb mágneses hangrögzítés*, viszonylag gyakoribb változatai a lemez (amely nem azonos a B.14. sz. alatt említett hanglemezzel, mert itt a hang rögzítése mágneses jelekkel történik), a huzal, a lap stb.

A jelenlegi gyakorlatot tekintve lényegesen összetettebb csoport a következő:

C. Képrögzítések

Ebbe a csoportba három fontosabb, egyenként is meglehetősen bonyolult kategória tartozik: maguk a tulajdonképpeni képek, a vetítéssel (vagy más segédjárással) megtekinthető állóképek, továbbá a mozgóképek.

C.1. *Képek* (szabad szemmel rendeltésszerűen használható képrögzítések). A csoportba meglehetősen sok, egymástól lényegesen eltérő dokumentumtípus sorolható:

C.101. *Festmények, rajzok*, valamint az egyéb, kétdimenziós eredeti műalkotások;

C.102. *Sokszorosított grafikák* (réz- és fametszet, szerigrafia stb., tehát olyan grafika, amelyet eredeti nyomóformáról, korlátozott számban készítettek és rendszerint a művész aláírásával jelenik meg. Albumszerű kiadás esetén célszerűbb könyvnek tekinteni);

C.103. *Művészi reprodukció* (két-, ritkábban háromdimenziós műalkotás reprodukciója esztétikai célra, legfeljebb minimális kiegészítő, szöveges információval);

C.104. *Oktatási reprodukció* (az angol „study print” kifejezésnek megfelelően műalkotások reprodukciója érdemi kiegészítő szöveges információval, esetenként oktatási segédeszköz vagy játék jelleggel; rendszerint több darabból álló készletként jelenik meg);

C.105. *Fénykép* és annak reprodukciója (pozitív papírképek, különféle eljárásokkal készült fotografikák stb.);

C.106. *Levelezőlap*, mégpedig nem kizárólag a képes levelezőlapok, hiszen a közönséges postai levelezőlapok is fontos információkat hordozhatnak; célszerű lehet szintén idesorolni a rányomtatott szöveget vagy képet is tartalmazó borítékokat;

C.107. *Plakát*, poszter (akár csak szöveges, akár szöveges és képes; a nálunk újabban poszternek nevezett nagyméretű reprodukciók viszont valójában a C.103. sz. típusba tartoznak);

C.108. *Építészeti és műszaki rajz*, akár eredeti, akár arról készült másolat;

C.109. *Tábla* (chart), grafikon, diagram; olyan átlátszatlan lap, amely körvonalak, számok révén, grafikus vagy táblázatos formában — rendszerint statisztikai jellegű — információkat közöl.

Különleges altípusa a *lapozható táblakészlet* (flip-chart), amely több, tartalmában összefüggő táblából áll, ezek úgy vannak összeerősítve, hogy „lapozhatóan” mutathatók be; formai változatai lehetnek a *falitábla* és a *domborított tábla* (relief chart). Néhány szerző dokumentumtípusként szerepelteti azokat a szimbólumkészleteket is, amelyekkel textilián vagy mágnesezett lemezen ilyen értelmű táblát lehet kialakítani.

C.110. *Oktató kártyakészlet* (flash cards): olyan kártyacsomag, amelynek kártyáin szavakkal, számokkal vagy más módon rögzített információk találhatók; a készlet manuálisan vagy valamilyen mechanikus eszköz révén az egyes lapok rövid idejű bemutatásával elősegíti a „besulykolást” vagy a felismerő készség fejlesztését;

C.111. *Teszt-készlet*: pszichológiai vizsgálatokhoz használatos, képekkel, szövegekkel vagy más jelekkel ellátott lapok sorozata;

C.112. *Sajtókiadvatok*;

C.113. *Térképek*; speciális altípusukat alkotják a *domborított térképek*. Megjelenési forma, tartalom és rendeltetés szerint számos további változatuk van.

A képrögzítések további két főcsoportját öszekötő az a közös tulajdonságuk, hogy — rendeltésszerűen — csak valamiféle segédeszköz közbeiktatásával használhatók. Ugyanakkor a vetített (vagy más módon „használatra alkalmassá tett”) kép álló vagy mozgó jellege elkülöníti a csoportokat.

C.2. *Állóképek* (segédeszközzel használható állóképek)

C.21. *Diafilm*, esetenként feliratokkal, hangkíséréttel vagy nyomtatott kiegészítő információkkal;

C.22. *Filmcsík*, a diafilmtől csak formájában tér el: rendszerint lényegesen rövidebb, és ezért nem tekerecs alakjában alkalmazzák;

C.23. *Dialemez*, általában filmanyagon és keretezve van;

C.24. *Sztereo dialemez*, két képből álló pár, amely megfelelő segédeszközzel vetítve térhatást kelt;

C.25. *Hologram*: lézersugarakkal rögzített, általában pozitív kép, amely kivetítve térhatást eredményez;

C.26. *Mikroszkóp lemez*, rendszerint egy üveglemezen vagy két üveglemez közt előállított, mikroszkóppal használható információörögzítés (általában eredeti tárgy vagy anyag egy részlete);

C.27. *Transzparens frásvetítőhöz*: átlátszó anyagon rendszerint grafikus módszerekkel rögzített, frásvetítővel kivetíthető kép, ábra, szöveg stb.

C.28. *Röntgen-felvétel* (bizonyos szerzők szerint szintén e témakörbe tartozik; nem kizárólag orvosi célú felvételeket

tartalmaz, hanem például technikai jellegűeket is).

A képrögzítések harmadik csoportját a

C.3. *Mozgóképek*

alkotják, amelyeknél az információhordozó megfelelő segédeszközzel való használata a mozgás érzetét kelti. Két további alcsoportra volna bontható a rögzítés módját tekintve: optikai, illetve mágneses képrögzítésre. Legfontosabb csoportjai:

C.31. *Mozgófilm, film*. Megjelenési formáját tekintve lehet orsós, kazettás vagy végtelenített hurok (az oktatófilmek közül mind több tartozik ehhez az utóbbi típushoz). A csoport továbbbontása történhet a film szélessége, a hangkíséret léte és technikája, a film színes volta stb. szerint.

C.32. *Képszalag, videoszalag* (mágneses szalagon történő mozgóképrögzítés), amely szintén létezhet orsós, kazettás vagy hurok formában, tartalmazhat hangkísérést, lehet színes; a szalag szélessége és a rögzítés bizonyos technikai jellemzői is változhatnak;

C.33. *Képlemez, videolemez*: mágnesezett lemezen történő képrögzítés.

„Rendszerünk” következő főcsoportja ismét meglehetősen vegyes, igen különböző információhordozók töltik ki. Talán egyetlen közös jellemzőjük, hogy szemben az eddigi, több-kevesebb joggal kétdimenziós, síkbelinek tekinthető információhordozókkal, térbeli, háromdimenziós tárgyak ezek. (Ismételten hangsúlyozni szeretném, hogy felsorolásom a szakirodalomban gyakrabban említett dokumentumtípusokhoz kíván valamiféle rendszert adni.) Ebbe a főcsoportba tehát a

D. Háromdimenziós információhordozók

tartoznának, amelyek három további csoportra oszthatók, mégpedig elsősorban fizikai jellegük, illetve használati módjuk szerint:

D.1. *Rögzített háromdimenziós információhordozók*: Ezek egyszeri elkészültük után, legalábbis rendeltetésszerű használat esetén, nem, vagy nem lényegesen változnak. Ide sorolnám az alábbi dokumentumtípusokat:

D.11. *Eredeti tárgyak*, kiállítási tárgyak, mintapéldányok (voltaképpen az angol „realia, specimen” elnevezéseknek megfelelően); bár információhordozó voltuk nem tagadható, kérdésesnek tűnik, hogy könyvtári értelemben milyen mértékig tekinthetők dokumentumoknak;

D.12. *Háromdimenziós műalkotások és másolataik*;

D.13. *Modellek*, eredeti tárgyak méretazonos, kicsinyített vagy nagyított másolatai;

D.14. *Diorámák*, a „valóság” bizonyos jeleneteinek háromdimenziós, álló megjelenítései (általában a múzeumokból ismeretesek);

D.15. *Földgömbök*, természetesen tágran értelmezve (az éggömb, a holdgömb stb. is).

D.2. *Mozgó háromdimenziós információhordozók*, olyan tárgyakat értünk e fogalmon, amelyek lényegéhez, az általuk tartalmazott információhoz a mozgás szervezően hozzátartozik.

D.21. *Mozgó (mobil) szobrok*;

D.22. *Mozgó modellek* (mock-up), amelyek egy eszköz vagy folyamat működő megjelenítései; mozgásuk általában oktatási vagy bemutatási célra módosítható;

D.23. *Mozgó transzparenszek*, olyan, frásvetítővel alkalmazható transzparenszek (ld. C.27.), amelyek az alkotóelemek vetítés közbeni mozgatásával közölnek információt.

D.3. *Manipulálható háromdimenziós információhordozók*, amelyek rendeltetésszerű alkalmazásához szervesen hozzátartozik a használó módosító, manipulatív tevékenysége.

D.31. *Manipulálható modellek*, például a szétszedhető, különféleképpen összeállítható modellek, amelyek információközítő rendeltetésüknek éppen ezáltal tesznek eleget;

D.32. *Szabály-játékok* (game);

D.33. *Ügyességi játékok* (részben az angol „puzzle” megfelelőjeként); mindkét játéktípus esetén elsősorban az oktatási, készségfejlesztési rendeltetésű játékok tartoznak ide;

D.34. *Bábok*, babák, játéktárgyak (puppets, dolls, toys), amennyiben az ezekkel történő játék valamiféle ismeretközvetítési célt szolgál.

Felosztásunk utolsó csoportjába azok az információhordozók, „dokumentumok” tartoznának, amelyeket nem lehetett besorolni az iménti csoportokba; ezek az egynél több különféle, de egymással egyenrangú fontosságú dokumentumtípusokból álló dokumentumok. A csoportalkotás kétségtelen gondja, hogy az összetevő részek egyenrangú voltahoz megfelelő objektív ismervek aligha adhatók. A hangkíséréssel ellátott diafilmet, a hangosfilmet, valamint a szöveges kiegészítő információkat külön tartalmazó képrögzítéseket stb. például már korábban besoroltuk, mégpedig úgy, hogy valamelyik összetevőjüket — a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, mégis kissé önkényesen — kiemelt fontosságúnak, elsődlegesnek minősítettük. Mégis léteznek olyan információhordozók — elsősorban az oktatástechnikában — amelyeknél ez semmiképp sem lehetséges. Ezért megkülönböztetjük önálló csoportként az

E. Multi-media

(több-típusú, összetett) információhordozókat; közülük a legfontosabb típus az

E.1. *Készlet* (angolul: kit), a különféle dokumentumtípusok oktatási célra készített együttese, rendszerint programozott oktatási jelleggel (néhány szerző a programozott oktatási anyagokat akkor is ide tartozónak tekinti, ha azok csak egyfajta információhordozóból állnak); a készlet speciális esete a *laboratóriumi készlet*;

E.2. *Egyéb összetett információhordozók*.

*

Alighanem minden könyvtáros számára nyilvánvaló, hogy az általunk ismertetett felsorolás jóval több dokumentumról szól, mint amennyi nemcsak jelenleg, de a belátható jövőben is megtalálható lesz a könyvtárakban. Ennek egyik fő oka az, hogy mindazok az országos vagy nemzetközi rendszerek, amelyek ezeknek a „nem-könyv” dokumentumoknak a kezelésével, feldolgozásával foglalkoznak, elsősorban oktatástechnikai és nem könyvtári jellegűek. Ennek megfelelően további feladatunk az lehetne, hogy az előző terjedelmes és heterogén listából kiválogassuk azokat a dokumentumtípusokat, amelyek számunkra „érdekesekek”.

Ez a feladat, sajnos, nehezebb, mint első pillanatra vélnénk. A jelenlegi hazai könyvtári gyakorlatból helytelen volna kiindulnunk, hiszen nincs egységes hazai gyakorlat, s a mai helyzetből aligha lehetne akár a közeli jövőre vonatkozólag is bármit megállapítani. Kiindulhatnánk az elméletileg talán elképzelhető „ideális könyvtárból”, ez a kísérlet azonban alighanem több vitát váltana ki, mint a tulajdonképpeni témánk. Kétségtelen az is, hogy az említett dokumentumtípusok egy része elsősorban vagy kizárólag a közművelődési könyvtárakat, más része az oktatási intézmények könyvtárait, megint más része a szakkönyvtárakat érdekli.

Úgy vélem, elégedjünk meg egyelőre ezzel a felsorolással, s bízzuk a könyvtárakra, a könyvtárosokra és — talán elsősorban — a könyvtárhasználókra, milyen „nem-hagyományos” dokumentumtípusok gyűjtésére, feldolgozására, szolgáltatására vállalkoznak, illetve tartanak igényt. Mint feladat is sokkalta lényegesebbnek és sürgetőbbnek tűnik annak tisztázása, hogyan történjék e dokumentumtípusok könyvtári kezelése, hogyan alakíthatnánk ki e téren olyan egységes hazai gyakorlatot, amely egyformán jól szolgálja az olvasókat, a könyvtárak együttműködését, valamint a könyvtári munka ésszerű, gazdaságos, hatékony megszervezését.

Sárdy Péter

I R O D A L O M

- Gilbert, Leslie A.—Wright, Jan W.: Non-book materials: their bibliographic control. — London, National Council for Educational Technology, 1971. 83 p. (Working Paper No. 6.)
International Standard Bibliographic Description for Non-book Materials. Draft recommendation, 52 p. kézirat.
Linford, John: Draft EUDISED format. = EUDISED. Standards, Format, Character Representation 1973. 45—90. p.
Nagy Gábor: Audio-vizuális ismerethordozók katalógizálása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1973/9.
Ravilious, C. P.: A survey of existing systems and current proposals for the cataloguing and description of non-book materials collected by libraries, with preliminary suggestions for their international co-operation. — Paris, UNESCO, 1975. 132 p (COM 75/WS/5)
Shifrin, Malcolm: Preliminary study for the design of a coding system to identify the physical forms of both book and nonbook educational materials. = EUDISED. Technical Studies. 1973—1974. 1—50. p.
Tillin, Alma M.—Quinly, William J.: Standards for cataloguing nonprint materials. 4. ed. — Washington, Association for Educational Communications and Technology, 1976. 230 p.

Tudja-e, hogy

az Országos Műszaki Könyvtárban (Budapest VIII., Múzeum u. 17.) nemcsak általános könyvtári tájékoztatás folyik, hanem szombatheti és vasárnapi kivételével minden délután egy-egy mérnök vagy közgazdász nyújt szakirodalmi tájékoztatást az elektrotechnika, híradástechnika, gépészet, kémia-vegyipar és a szabványosítás témakörben. Ehhez a nyelvi akadályok leküzdésére tolmács (fordítói) szolgálat kapcsolódik, mégpedig angol, német és orosz nyelvből. A több mint 15 éve folyó, a gyakorlatban jól bevált könyvtári szolgáltatás teljesen ingyenes.

Negyvenegy év, és ami utána következik

Beszélgetés Vértesy Miklóssal

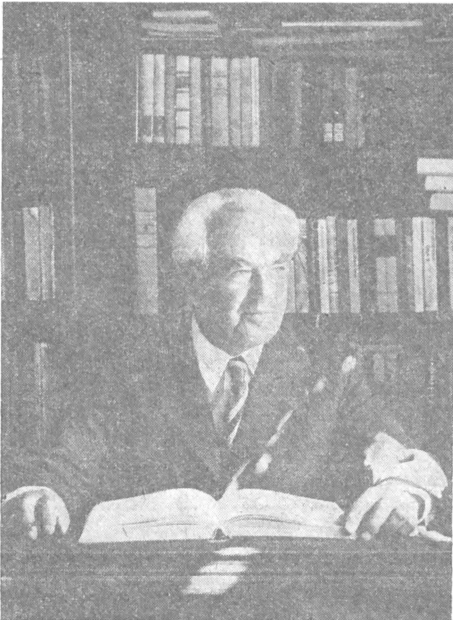
A Könyvtáros olvasói a lap majd minden számában találnak olyan — legtöbbször könyv- és könyvtártörténeti tárgyú — cikket, amelyet Vértesy Miklós írt. A folyóirat megbízható tájékoztatója kíván lenni a könyvtáros szakmának, és ebben a törekvésében évtizedek óta egyik legkitűnőbb segítőtársa dr. Vértesy Miklós. Hűséges, pontos, kitartó. A Könyvtárosban megjelent cikkeinek száma megközelíti a félezret.

De ha a hűséget emlegetjük, más vonatkozásban is példát vehetünk életéből. Nagypapa, Vértesi Arnold író, műfordító, harcos baloldali újságíró volt, sok száz ismeretterjesztő cikk szerzője, 1848 eszméinek kitartó ápolója s a párizsi kommun egyik hazai méltatója. Apja, Vértesy Jenő irodalomtörténész, a Széchényi Könyvtár kézirattárának őre, számos érdekesen megírt tanulmányban ismertette a kézirattár értékeit. Ehhez a családi örökséghez is hű volt: folytatta apja könyvtárosi munkáját s nagypapja közirói tevékenységét.

De hűséges volt munkahelyéhez, az Egyetemi Könyvtárhoz is: 41 évet dolgozott egyfolytában falai között, nem is volt más munkahelye munkába állásától nyugdíjazásáig. Mikor elbúcsúztatták, azt is megállapította róla a búcsúztató, hogy soha nem voltak ellenségei.

Papp István állapítja meg a könyvtári kutató munkáról írva a Könyvtáros júliusi számában: A tudományokban való jártasság, kutatói munka végzése, egy szakterületnek a közönség előtt való képviselése — ezek a kvalitások teszik fontos emberré a könyvtárost a társadalom szemében. Vértesy Miklós ilyen könyvtáros volt, ezért övezi a szakma és a könyvtárhasználók megbecsülése.

Hetvenedik születésnapja alkalmából lakásán látogattuk meg. Családi körben alakította ki alkotó műhelyét: nagy kézikönyvtára veszi körül íróasztalát. Könyvei nehezen férnek el lakásában. A kötetek nagy részét édesapjától örökölte. Itt vannak a klasszikusok egykorú kiadásai, állandó munkaeszköze Fitz József: A magyarországi nyomdászat története c. műve, a legfrissebb ismeretterjesztő sorozatok közül pedig az Uránia Allatvilág. A főhelyen egész sort alkotnak édesapja és nagypapja könyvei.

A szokásos kérdéssel indítjuk a beszélgetést: Mi ösztönzött arra, hogy a könyvtárosi pályát válaszd élethivatásul?

— Elsősorban a könyv szeretete, s ezt az érzést — úgy vélem — könyvtárosoknak nem kell külön magyaráznom. De vonzott a pálya pedagógiai természete is. Mindig szerettem volna tanár is lenni, de olyan tanár, aki a tanulók közt járva adja tudását tovább, és nem a katedráról oktatja őket. Sokszor elgondolkodtam Horváth Jánosnak azon a megragadó erejű gondolatán, amelyet Székfü Gyulához intézett egyik levelében írt le: „Csak egy dolgot érzek feltétlen kötelességemnek: a megszerzett tudás továbbadását. A tudás nem személyes tulajdonunk. Az ember egyik kezével fogja valaki másnak a kezét a múltból s érzi benne a biztatást. A másik kezét kinyújtja, hogy folytatódjék a lánc. Belefogózkodni a múltba s a másik kezét zsebre tenni, azt jelenti, hogy megtagadjuk őseinket.”

— Kik voltak mestereid a könyvtárügyben, kikkel dolgoztál együtt, kiktől mit tanultál?

— Egy vagy két olyan személyt, akit mesteremnek vallhatnék, nem tudok megnevezni. Egy jó közösség tanított. Szerencsém volt, mert olyan munkatársakkal kerültem össze, akikről nagyon kevés kivétellel csak jót tudok mondani. Kellemsen volt velük együtt dolgozni, egymást és engem is mindenben segítettek, elláttak a szükséges jó tanácsokkal. A közösség gyakran változott, legalább ötven nevet tudnék kapásból felsorolni, akikre szívesen emlékszem vissza. Íme, néhány ismertebb név a teljesség igénye nélkül: Benedek András és felesége, Bisztray Gyula, Bónis György, Dománovszky Ákos, Dümmerth Dezső, Hadrovics László, Kenyeres Ágnes, Marót Miklós. Mezey László, Pajkossy György és felesége, Pálvölgyi Endre, Tóth András, Vargyas Lajos; az azóta elhunytak közül Barta István, Gerézi Rabán, Horváth Lóránt, Moravék Endre, Prohászka Lajos, Szalatnai Rezső.

— *Mi volt a munkaköröd az Egyetemi Könyvtárban 41 évi szolgálatod alatt?*

— Majd minden munkakörben dolgoztam, titkárkodtam, beletanultam a címleírásba, rövid ideig szakoztam is, és sok évig tevékenykedtem a kölcsönzésben. Pályám második felében, egészen 1974-ben történt nyugdíjazásomig a ritkaságtárat vezettem. Hozzám tartozott a tájékoztató szolgálat, a kiadványok szerkesztése is. A legtöbb időt igénybe vevő feladatam a régi könyvek gondozása volt.

— *Hogy lesz valaki ősnymotatvány- és ritkakönyv-szakértő?*

— Nálam egyszerű volt az eset: kényszerűségből, hivatali megbízásból. Mikor a ritkaságtár két öre, Gerézi Rabán és Mezey László az Irodalomtörténeti Intézetbe helyeztette át magát, én kerültem a helyükre. Meg kellett tanulnom a régi könyvek meghatározását, értékelését, feldolgozását... Könnyebb lett volna a dolog, ha rendelkezésemre állt volna olyasféle kézikönyv, mint amelyet 1974-ben adott ki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Pintér Márta szerkesztésében *Régi könyvek és kéziratok* címmel. De ha ilyen nem is volt, az Egyetemi Könyvtár kitűnő segédkönyvtárában megtaláltam a régi könyvekkel foglalkozó legfontosabb szakirodalmat, bevezetőket, kézikönyveket, lexikonokat, bibliográfiákat, katalógusokat, hasonló kiadásokat. Segítségükkel elég hamar kiképeztem magam — a te kifejezésedet használva — „ősnymotatvány-szakértő”-vé.

— Hozzá kell tennem, hogy ennek a kényszerűségnek, ennek a megbízásnak már kezdetben is nagyon örültem. És az évek múlásával egyre jobban éreztem magam a ritkaságtárban. Gyakran összehasonlítottam életemet *Apponyi Sándor*

életével, s ez az összehasonlítás az én javamra ütött ki. Természetesen nem azért, mintha tudásom, eredményeim megközelítették volna a nagy magyar bibliofilét, hanem arra gondoltam, hogy ő vagyona nagy részét áldozta arra, hogy felkutassa és megvásárolja azokat a hungarikákat, amelyek társaságában töltötte élete nagy részét s amelyeket a Széchenyi Könyvtárra hagyott. Nekem viszont nem kellett semmit költenem, sőt fizetést kaptam azért, hogy korvinákat, inkunábulumokat, régi magyar könyveket, metszeteket és más ritkaságokat gondozzak, katalogizáljak, rendezgessek, nézegessek, és kiválasszam azokat, amelyeket restaurálásra küldök.

— *Miben nyilvánult meg benned a pedagógiai véna?*

— Például abban, hogy minden olvasónak, akivel kapcsolatba kerültem, igyekeztem megkönnyíteni a könyvtárban való eligazodást. Erről a témáról még 1959-ben *Könyvtári kalauz* címmel egy cikket írtam a *Könyvbarátba*, ezeket az Egyetemi Könyvtár különlenyomatban is kiadta.

— Pár évvel ezelőtt eszembe jutott, hogy első cikkeim, tanulmányaim írásakor mennyi időt vesztegettem el a kellően át nem gondolt témaválasztással, a források elégtelen ismeretével, ügyetlen cédulázgatással. Ezért a KMK által 1975-ben rendezett tanfolyamon előadássorozatban tanácsokat adtam kezdő könyvés és könyvtártörténeti kutatóknak munkájuk tervszerűbbé tételére. Az általam előadottak nem tartalmaztak mélyen szántó fejtegetéseket, hanem csak olyan gyakorlati tanácsok voltak, amelyek többsége magától értetődik, de sokan — talán éppen ezért — nem gondolnak rá. A tanfolyam anyagát megírtam egy négyíves könyvecskében, amelyet remélhetőleg még ebben az évben kiad a Népművelési Propaganda Iroda.

— *Általában történeti témákkal, régi könyvekkel foglalkozol. Hogyan egyeztethető ez össze a modern témák iránti vonzalmaddal?*

— Egy jó könyvtárosnak, különösen annak, aki bibliográfiákat szerkeszt, a tájékoztató szolgálatban dolgozik, nem szabad egyoldalúnak, „szakbarbár”-nak lennie, szakbarbárságon érve ez esetben a természettudományi és a technikai érdeklődés hiányát. Nem egy szakmabeli linknek még arról sincs fogalma, hogyan készül a könyv. Ezzel akartam megismertetni őket, amikor a *Könyvtárosok kis lexikona* című sorozatba cikkeket írtam a magas-, a mély- és a síknyomásról, a betűtípusokról, a könyvkötésről.

— Már fiatal koromban tiltakoztam az ellen a nézet ellen, hogy csak a humán tudományok tartozzanak az általános

műveltség keretébe, pedig akkor ez volt az általános felfogás. Történelem, földrajz és magyar irodalomtörténet szakos vagyok, természetesen nincs magasabb fokú természettudományos képzettségem, de az *Élet és Tudomány*-nak az új biológiai, orvosi, fizikai stb. felfedezésekről szóló ismeretterjesztő tanulmányait állandóan olvasom. Ennek köszönhetem, hogy például amikor az új földtörténeti könyvekről írtam ismertetést, meg tudtam állapítani, vagy legalábbis reméltem, hogy meg tudom állapítani, melyik munka milyen képzettségű olvasónak ajánlható.

— *Külföldi könyvtárakkal volt kapcsolatot?*

— A németek a két világháború között összeállították az ősnymtatványok nemzetközi katalógusát, a „Gesamtkatalog der Wiegendrucke”-t, a kiadásban azonban csak a Federicis címűig jutottak el. A kézirat sértetlen maradt a második világháború alatt, a berlini Staatsbibliothek őrizte, de messze állt attól, hogy nyomdába lehessen adni, sok hiányát kellett még pótolni. A német ősnymtatvány-könyvtárosok túlnyomó része vagy nyugatra került, vagy nyugdíjba ment. Ezért a Gesamtkatalog munkáinak folytatására a szocialista országok ősnymtatvány-könyvtárosai részére egy vendégkönyvtárosi állást szerveztek, s erre elsőnek engem hívtak meg. 1960 októbertől kezdve háromnegyed évet töltöttem Berlinben, sokat tanultam ott, sokat láttam.

— *Milyennek láttad a német könyvtárügyet akkor?*

— Ilyen témáról nem lehet pár szóban beszélni, hosszabb tárgyalást érdemelne. De máskülönben is nagyképűség volna részemről véleményt mondani a német könyvtárügyről, különösen azért, mert a közművelődési hálózatokat alig ismerem. Ehelyett, ha érdekesnek találok, a tudományos könyvtárakra vonatkozó egyik észrevételemet mondom el. Nagyon tetszett, hogy miként hasznosítják a könyvtár számára a magasabb végzettséget. Az egyetem elvégzése után a Wissenschaftler — ahogy a tudományos könyvtárost nevezik — két évig gyakornokként dolgozik. Ez idő alatt megtanulja a sablonmunkákat, mint például a címleírást, a katalógusok rendjét, azután magasabb tudást igénylő beosztást kap, egy kisebb részleg vezetője vagy szakreferense lesz. A szakreferens felelős azért, hogy tudományszakja — például a szlavisztika vagy a jogtudomány — legfontosabb hazai és külföldi irodalmát beszerezze a könyvtár, segít ezek osztályozásában, és a szakjába vágó kérdésekben ő tájékoztatja az olvasókat. Hasznos lenne a szak-

referenci rendszert a nagyobb könyvtárakban nálunk is meghonosítani.

— *Melyik munkádra emlékszel vissza a legszívesebben?*

— A legbűszkebb az Egyetemi Könyvtár történetét feltáró tanulmányaimra vagyok. *Tóth András*sal együtt szerkesztettük az *Egyetemi Könyvtár Évkönyveit*, főleg ennek évfolyamaiban jelentek meg a könyvtár múltját feltáró írásaink. Ő a kiegyezés előtti kort, én az utána következőt dolgoztam fel, s tulajdonképpen együtt is van az anyag az Egyetemi Könyvtár történetének összefoglalására.

— *Legismertebb tudományos műved?*

— A *Szentmihályi Jánossal* közösen írt könyvünk: *Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához*. Ezt ismerik legjobban a könyvtárosok, mert mint tájékoztatási alapkönyvet az egyetemen, könyvtárosi szaktanfolyamokon tanítják. Sajnos, a kiadó csak ezer példányra „taksálta” a művet, mely megjelenése után 10 nappal már nem volt kapható. 1963-ban jelent meg. Időszerű volna új kiadása, mert bizonyos részei, főleg a természettudományi és technikai fejezetek azóta elavultak.

— *Mint jó tájékoztató könyvtáros nemcsak szóban és nemcsak a könyvtárban végeztél tájékoztató munkát, hanem a sajtóban is.*

— 37 különféle periodikában jelentek meg könyvtári és művelődéstörténeti vonatkozású cikkeim. 1945 után az Iskolarádió adásaiban kezdtem hangjátékok formájában írt ismeretterjesztő művekkel, és sok helyen folytattam. Ma 35—40 cikkem jelenik meg évente rendszeresen a Könyvtáros, a Budapest hasábjain és a Központi Sajtószolgálat révén a megyei lapokban.

— *Hogyan kerültél kapcsolatba a Könyvtárossal?*

— 1956-ban küldtem a lapnak egy rövid cikket arról, hogy Szilágyi Sándor, aki a múlt század utolsó harmadában az Egyetemi Könyvtár igazgatója volt, milyen intézkedésekkel szolgált a könyvtárközi kölcsönzést. Pár nappal később felhívott Gerő Gyula, aki akkor már a folyóiratnál dolgozott, s javasolta, hogy bővítsen ki írásomat, és ismeressem Szilágyi Sándor egész könyvtári pályafutását. Az első cikket sok más követte, sok cikket kért tőlem a Könyvtáros és minden beküldött írásomat közölte.

— *Milyennek látod az akkori és a mostani könyvtárügyet a lap tükrében?*

— A változás nagy, de folyamatos, így nehéz észrevenni; ha azonban a Könyvtáros régi évfolyamait kézbe veszem, annál szembetűnőbb. A lap megindítása egybeesett a közművelődési könyvtárak

erőteljes szervezésével. Az új könyvtárosi állások betöltésénél az emberek százaira volt szükség, így kényszerűségből olyanokat is megbíztak könyvtárosi teendőkkel, akik nem rendelkeztek megfelelő műveltséggel, iskolai végzettséggel. Tudásuk emelése céljából sok irodalmi és az általános műveltséghez hozzátartozó elemi ismeretet kellett velük közölni, néha egyenesen a szájukba rágni. A legcélravezetőbb könyvtári módszereket is meg kellett találni, számos olyan probléma vetődött fel a lapban, ami egyébként magától értetődő. A Könyvtárosnak minderre tekintettel kellett lennie, s ezért a szakmai cikkek száma akkor kevesebb volt és általában színvonaluk is alacsonyabb. A mostanában megjelent számokból viszont világosan visszatükröződik, hogy egy képzett könyvtárosokkal

rendelkező, fejlett könyvtári rendszer számára írják.

— *Mi a titka a békés, nyugodt öregségnek?*

— Nem tudom, mert nem érzem magam öregnek! Harmonikus családi körben élek, rendszeresen dolgozom, rendszeresen úszom és kirándulok, sakkozom, barátokkal találkozom, színházba, moziba járok, jó a kedélyem. Élvezem a nyugdíjas állapotot.

— *Ennek folytatását kívánjuk még hosszú éveikig. Kivételes könyvtárosi pályát futottál be: második voltál családotban, aki ott állott művek és emberek között s kiemelkedő eredménnyel végeztél a közvetítés szép munkáját. Erőt, egészséget további munkádhoz!*

P á l d y R ó b e r t

A budapesti postás dolgozók könyvtárai

A budapesti postai alkalmazottak száma 25 ezer körül van, közülük mintegy 17 ezren dolgoznak olyan munkahelyen, ahol működik szakszervezeti könyvtár; illetve amelynek könyvtári ellátását valamilyen módon megoldották.

Más munkát is végeznek

A könyvtárhálózat felépítése a szakszervezeti könyvtárügyben szokásos módon történt: az összefogó-irányító feladatot a központi könyvtár látja el, amely közvetlen könyvellátásban részesít kilenc I-es, valamint harminc II-es letéti kategóriába sorolt üzemi könyvtárt. Az ún. önálló (tehát állományát önállóan gyarapító) könyvtárak száma kilenc. Hogy mégsem egészen a „szokásos” szakszervezeti könyvtári hálózattal állunk szemben, azt éppen az utóbbiak sajátos adottságai mutatják. Szóljunk hát először róluk.

Az önálló könyvtárakban természetesen főfoglalkozású könyvtárosok tevékenykednek. Főfoglalkozásúak, de munkaidejükben nem csupán könyvtárosi munkát végeznek. Van köztük közönségszervező, ismeretterjesztési előadó stb. Egy részük műszaki könyvtáros is.

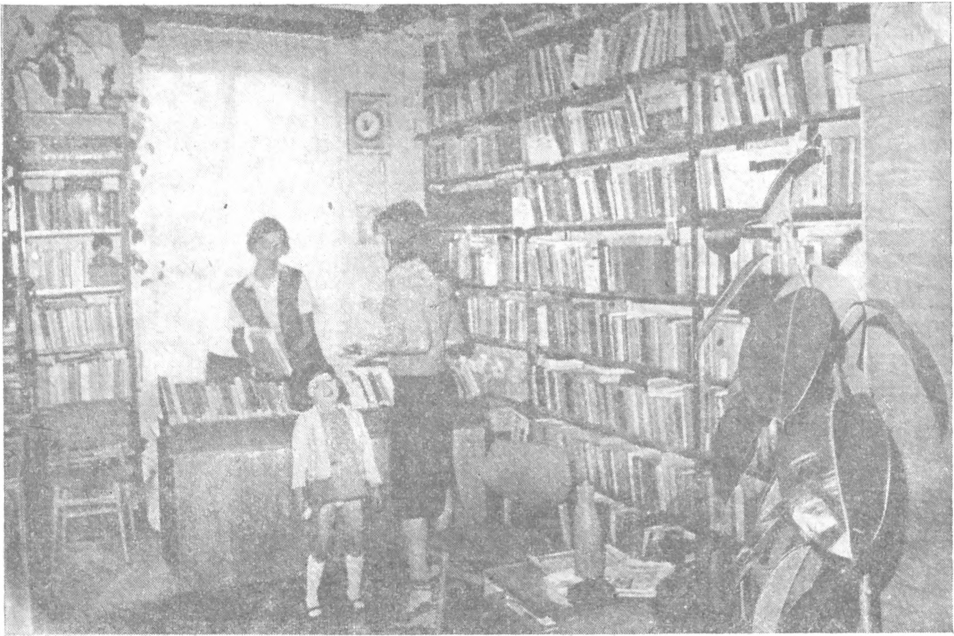
A másik sajátosság az, hogy azokon a munkahelyeken, ahová ezeket az önálló könyvtárakat telepítették, 300-tól 1800-ig váltakozik a dolgozók létszáma, tehát sehosem éri el az ilyen kategóriájú könyvtárak létesítésének alapfeltételéül kitűzött 2000-es létszámot.

A központi könyvtár vezetője, *Gurai Ferencné* ezt a sajátosságot azzal magyarázza, hogy a viszonylag kis létszámú üzemekbe telepített önálló könyvtárak nemcsak a helyi dolgozók könyvtári ellátásáról gondoskodnak, hanem több, néhány dolgozóval működő kis munkahelyen működtetnek fiókkönyvtárt. Jelenleg tíz ilyen kis fiókkönyvtár van a hálózatban.

Ami a főfoglalkozású könyvtárosok egyéb népművelői feladattal történő megbízását illeti, ez olyan sajátosság, ami — miként a továbbiakban látni fogjuk — szükségképpen együtt jár a postásszakszervezeti könyvtárügy más szakmákban nem tapasztalható bizonyos fokú önállótlanásával.

Egyébként az önálló könyvtárak könyvállománya — nyilvánvalóan a fiókkönyvtárakat is érintő ellátó feladataik miatt is — eléggé tekintélyes: 9–12 ezer kötet, és könyvbeszerzésre 900 forinttól 26 ezer forintig terjedő pénzüsszeg áll rendelkezésükre.

Adatgyűjtő utunk során alkalmunk volt meglátogatni az egyik önálló könyvtárt, mely a Postavezéregazgatóság budapesti épületében, az ott dolgozók könyvtári ellátását végzi. 1976-ban az 1322 főt számláló dolgozógarda 46,9 százaléka a könyvtár beiratkozott olvasója volt. Ezt, az országos átlagot jóval meghaladó olvasói arányt *Csengődi Klára* könyvtáros 1961 óta végzett lelkes munkájával érte el. A kölcsönzési idő gyakorlatilag meg-

A Postavezérigazgatóság önálló könyvtára (Barabás Ede felvétele)

egyezik a munkahelyi munkaidővel, összesen 34 óra, csak szerdán van zárva a könyvtár. A könyvállomány nagysága és választéka megfelelő: egy dolgozóra 1976-ban 8,2, egy olvasóra 17,4 kötet könyv jutott. Számunkra az volt a kérdések kérdése, hogyan tudja megszervezni Csengődi Klára könyvtárosi munkáját, miközben havonta 300–400 színházi és egyéb jegyet ad el a dolgozóknak. Tudniillik ő szintén közönségszervező is. S mint az említett jegyeladási adatokból kitűnik, eléggé nagy forgalmat bonyolít le. Azt a választ kaptuk tőle, hogy a közönségszervezői munkáját kiterjedt (főleg KISZ-fiatalokból álló) társadalmi hálózat segíti, így neki inkább az irányítás viszonylag kevésbé időigényes feladata jut. Elmondotta továbbá, hogy a könyvtárban is van segítőtje: a feldolgozó munkát egy négy órában foglalkoztatott nyugdíjas segéderő végzi, az állománygyarapításban pedig az ún. könyvtárügyi bizottság segíti. Ennek — a néhány olvasó mellett — tagja az épületben működő vállalati szakkönyvtár vezetője is. A két könyvtár szoros kapcsolatot tart, egymásnak szervezik az olvasókat.

A könyvtárban — egyébként elég szűkösen — két, összesen 32 négyzetméter alapterületű kis szobában van az állomány, szabadpolcon összezsúfolva; „földrajzi” elhelyezése viszont szerencsés, mivel az ebédlő és a büfé mellé telepítették. A gyűjteményben jól összeállított kézi-

könyvtár (külföldi és magyar bélyegkatalógusok is!), valamint 14 féle folyóirat áll a látogatók rendelkezésére. (A műszaki könyvtár gazdag folyóirat-állománya — közvetve — kiegészíti a szakszervezeti könyvtár periodikum-gyűjteményét.)

Furcsálljuk, ha halljuk, hogy egy főfoglalkozású könyvtárosnak „ideje van” egyéb, a jelen esetben közönségszervezői munka végzésére is. Csengődi Klára azonban igazi könyvtáros alkat. Bizonyítékul számunkra az imponáló olvasómozgalmi adatok mellett az szolgál, hogy ott-tartózkodásunk röpké fél órája alatt, szinte szünet nélkül zajlott a könyvtári élet, egyre-másra nyitották ránk az ajtót az érdeklődő, tájékoztatást kérő olvasók...

Visszatérve ismét az önálló könyvtárak helyzetére, meg kell mondanunk, hogy a központi könyvtár a folyó öt éves terv időszakában letéti könyvtárrá kívánja átszervezni az egyik önálló könyvtárt. Minden bizonnyal van rá oka.

Az *I-es kategóriájú* 9 letéti könyvtár a 250–900 dolgozót foglalkoztató üzemekben működik. Az állomány 1040–7300 kötetes, nagyobb része cserélődő, tehát a tulajdonképpeni letéti anyag, kisebb része a törzsállományba tartozó műveket foglalja magában. Könyvbeszerzési keretük természetesen nincs, hiszen a központi könyvtár látja el őket könyvekkel.

A 30 II-es kategóriájú letéti könyvtár a 250-nél kevesebb dolgozót foglalkoztató munkahelyek könyvtári ellátását végzi. S ismételjük meg: az apró munkahelyeken az önálló könyvtárak kezelésében fiókkönyvtárak működnek.

Am még így is ellátatlan marad mintegy nyolcezer dolgozó. Ezek többsége az egy-két, legfeljebb hat dolgozóval működő postahivatalok alkalmazottaiból kerül ki. Budapesten 73 postahivatal működik, s ezekhez vagy még el sem jutottak a hálózat szervezése során, vagy pillanatnyilag megoldhatatlan hálózatba sorolhatók. Nem feledkeztek meg azonban róluk, s folyamatosan a letéti vagy a fiókkönyvtári hálózatba vonják be őket.

A számok tükrében

Az elmúlt évi működési adatok szerint a könyvtárak *beiratkozott olvasóinak száma 5062 volt*, ez azt jelenti, hogy a postai *dolgozók egyötöde* (20 százalék) látogatta rendszeresen a könyvtárakat. (A kapott tájékoztatás szerint a fiókkönyvtárak nem szolgáltatnak adatot olvasóforgalmukról, ezek becsült adataival kiegészítve a fentieket, a rendszeres könyvtárlátogatók aránya egynegyedre, azaz a dolgozók 25 százalékára tehető. S még azt is meg kell jegyeznünk, hogy a teljes budapesti, azaz huszonegyszeres postai dolgozólétszámhoz viszonyítottunk, s nem a könyvtári ellátásba vont tizenhét ezres dolgozószámhoz, ez esetben kedvezőbb arány mutatkozott volna.)

A látogatások száma 45 700 volt; ez azt jelenti, hogy egy-egy olvasó nagyjából 9 alkalommal kereste fel könyvtárát, s mivel — kerekítve — 126 ezer könyvet kölcsönöztek, az egy olvasóra jutó évi kötetforgalom 25 volt.

Ha az 1976-os forgalmi adatokat összehasonlítjuk az előző évivel, kiderül, hogy némileg csökkent mind a beiratkozott olvasók, mind pedig a látogatók száma, s ebből eredően kevesebb könyvet is kölcsönöztek. (1975: 5647 olvasó, 54 208 látogatás, 157 ezer kölcsönzött kötet.)

Két egymást követő év adatainak összehasonlásából elhamarkodott dolog volna következtetéseket levonni. Egyetlen év csökkenő adatai nem elegendők tartós visszaesés kimutatására. Megnéztük tehát, mit mutat az előző 5—6 év forgalma, s azt kellett megállapítanunk, hogy 1970 és 1976 között (ez értékelhető időszak) lényegében egyhelyben topogott a budapesti postás könyvtárhálózat olvasómozgalma.

Ennek a stagnálásnak az az oka, hogy az említett évek a könyvtárhálózat újjászervezésének éveit voltak, s az újjászervezés, utóbb inkább már továbbfejlesztés, nem fejeződött be napjainkig sem. 1971-

re — ekkor került a központi könyvtár élére mostani vezetője — gyakorlatilag működésképtelenné vált, szétesett a könyvtárhálózat. Az újbóli beindítás egyebek között hosszú ideig tartó leltározást is szükségessé tett stb.

S ha már ismertetésünk során eljutottunk a *központi könyvtár* munkájának bemutatásához, vele kapcsolatban szólnunk kell egy újabb „sajátosságról”, ami értesülésünk szerint egyedülálló a budapesti szakmai központi könyvtárak szervezetében.

Arról van szó, hogy — ismételten hangsúlyozzuk — eltérően a többi szakma gyakorlatától, a postás szakszervezet központi könyvtárát nem közvetlenül a szakszervezet kulturális osztálya irányítja, hanem a budapesti Postás Művelődési Központ igazgatója. Költségvetésileg is a művelődési központ „listáján” szerepel.

Idézünk a Postás Művelődési Központ szervezeti, működési és ügyrendi szabályzatából, amely a szakszervezet 1976. évi Elnökségi tájékoztatójában jelent meg.

[A művelődési központ] „üzemelteti a Postások Szakszervezete központi könyvtárát...” „Az igazgató az intézmény feladatkörébe tartozó valamennyi tevékenység egyszemélyi felelőse... Képviseli az intézményt a postai és különböző szerveknél... felügyelete alatt működik a központi könyvtár... [ennek] munkájáról beszámolókat készítet... a központi könyvtár levelezését [!] a központi könyvtárvezető ellenjegyzésével bonvolyítja...”

Továbbá: „A központi könyvtárvezető irányító tevékenységét [az igazgató] közvetítésével... munkaszervezési és ügyviteli tevékenységét közvetlenül [az igazgató] ellenőrzésével végzi... A könyvtár vezetője beszámolási kötelezettséggel tartozik a művelődési központ igazgatójának. Köteles elvégezni [az igazgató által] kijelölt egyéb könyvtári feladatokat is...”

Mindez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a könyvtárvezető — nem minősítették át igazgatóvá, mint a többi szakmában tették néhány éve — lényegében a művelődési központ alkalmazottja. S ez — szerintünk — helytelen, elvi okokból. Nem azt vitatjuk — nem is ránk tartozik eldönteni —, hogy esetenként milyen fokú önállóságra alkalmas ez vagy az a központi könyvtárvezető, s azt sem, mennyire viseltetik megértéssel a könyvtárügy törekvései, gondjai iránt egy-egy művelődési központi igazgató. Azért tesszük szót a postás szakszervezetben meghonosított rendszert, mert — megítélésünk szerint — ily módon esetlegessé válik a szakszerűség érvényesülése a könyvtárügyi döntésekben.

Kell-e bizonygatnunk éppen a Könyvtáros olvasóinak, mennyire lelkes hívei vagyunk az együttműködésnek, de nem az egyik fél teljes alávetettségének.

„Kölcsönző” könyvtár

A teljes hálózat (központi könyvtár plusz önálló könyvtárak) állománygyarapításra fordított pénzösszegeinek nagysága az elmúlt hat évben a következőképpen alakult, változott: 1972-ben (kerek számban) 137 ezer, 1973-ban 187 ezer, 1974-ben 183 ezer, 1975-ben 195 ezer, 1976-ban 150 ezer forintot költöttek könyvvásárlásra. Ebben az évben 163 ezer forinttal gazdálkodhatnak. (Az utóbbi években csökkent a vállalatok, hivatalok által nyújtott támogatás összege, mert maguk is kevesebbel rendelkeznek.) Könyvekre átszámítva a számsor a következőképpen alakul 1972-től kiindulva, és változatlanul kerek számokat képezve: 4800, 5100, 5700, 5730, 4440, 1976-ban pedig 4080 kötet új könyv került a hálózatba. Jelenleg a hálózatban egy dolgozóra 18 kötet könyv jut, az ellátottság tehát megfelelőnek tekinthető.

A központi könyvtár gondozásában működő letéti könyvtárak kéthavonként kapnak új könyveket; 1976-ban mintegy 250 alkalommal cseréltek.

A központi könyvtár könyvtárközi kölcsönzés útján hozzáférhetővé teszi állományát a letéti könyvtárak látogatóinak is. Esetenként más közművelődési vagy tudományos könyvtárhoz továbbítja a kértet.

Szólnunk kell arról is, hogy a központi könyvtár letéti könyvtáraként működik a művelődési központ egykori könyvtára, mely az intézményt látogatói postai alkalmazottak, illetve nyugdíjasok ellátása mellett lakóterületi kölcsönzést is folytat. Használói 7000 kötetes könyvállományban válogathatnak, és 65 féle napilap, folyóirat várja őket, valamint jól felszerelt kézikönyvtár. Kár, hogy a művelő-

dési központ havi programfüzeteiben, még az idei május—júniusi számban is „kölcsönző könyvtár” megjelöléssel olvashatunk tájékoztatást szolgáltatásairól. Az elmúlt években csak 18 óráig fogadta a 22 óráig nyitva tartó művelődési központ látogatóit. Az idén már 19 óráig lehet felkeresni.

Növeli a központi könyvtár gondjait, hogy még a főfoglalkozású könyvtárosok közül sem rendelkezik mindenki könyvtárosi szakképzettséggel, a letéti könyvtárosok körében pedig elég gyakori a cserélődés. A központi könyvtár segíti a letéti könyvtárosokat munkájuk színvonalasabb elvégzésében azzal is, hogy időről időre szakmai továbbképző előadásokat szervez részükre, az önálló könyvtárakat vezető főfoglalkozású könyvtárosokat pedig a Szabó Ervin Könyvtár továbbképző előadásaira küldi el.

Végül szólnunk néhány szót a tervekről is, hiszen ezekből visszakövetkeztethetünk arra, milyen területeken tartják kívánatosnak az előrelépést a postás szakszervezet könyvtárügyében.

A központi könyvtár 1977. évi munkatervében fő feladatként részben a szocialista brigádok művelődésének segítését, részben a munkásszállásokon dolgozók könyvtári ellátásának fejlesztését jelölte meg.

Az állománygyarapítás kapcsán hangsúlyozza annak fontosságát, hogy az I-es kategóriájú letéti könyvtárakban is meg legyenek a legfontosabb kézi- és segédkönyvek.

A hálózatfejlesztés keretében 5 új letéti könyvtárat létesítenek, s megoldják 3 munkásszállás lakóinak könyvellátását. (Emlékezzünk arra, hogy az egyik önálló könyvtárat átminősítik letétivé.)

A központi könyvtárban jelenleg a vezető mellett két könyvtáros dolgozik, a harmadik pedig a művelődési központ könyvtárában az olvasószolgálatot látja el.

Simay Norbert

A betűrend diadala és nyomorúsága

A betűrend tudása — ami több mint az ábécé ismerete — életszükséglet. Nemcsak könyvtárosoknak; mindenkinek, akit egy picit is magasabb szinten érdekelnek a könyvek, mint a lektürolvasót.

Valljuk be, elég nagy bajban vagyunk az ábécénkkel, a betűrendünkkel, meg a könyvtári rendünkkel is.

A magyar ábécé

Boldog angolok! Nekik elég a latin ábécé, egy w-vel megpótolva. A magánhangzókra nem tesznek megkülönböztető jeleket, beérik az öttel. A helyesírásukban ez okoz ugyan bonyodalmakat, de a betűrendjükben nem. Kettős mássalhangzójuk is csak egy van, bár két hangot jelöl: a *th*. És a betűrendet ez sem zavarja: két külön betűnek tekintik.

A mi sok kétjegyű mássalhangzónkhoz, s a velük járó helyesírási nehézségekhez képest a *th* semmi.

Mi, magyarok kénytelenek voltunk majdnem duplájára növesztetni ábécénk az eredeti latinhoz képest, hogy gazdag magánhangzó- és mássalhangzó-rendszerünk (majdnem) minden tagja megkapja a maga jelét. Az angolok nem törődnek a hang és jel azonosításával: egy betű több magánhangzót képvisel, illetve egy magánhangzót több betűjel. A mássalhangzókkal mi is így vagyunk, csak éppen nem gondolunk rá, hogy miféle hasonulások, összevonások térítik el kiejtésünket az írásképtől.

Magánhangzó-jelölésünk sem tökéletes. Bár a latin ábécé öt magánhangzójából ékezetekkel tizennyet alkottunk, még ez sem elég. Nyelvtudósaink bánatosan állnak a zárt *ë* hang betegágyánál, s konstatálják, hogy haldoklik. Hiába fogta pártját Versegly Ferenc, majd Kodály ennek az elárvult hangnak, hiába látjuk be, hogy beszédünk hangzását monotonná szegényíti a rengeteg nyílt *e* — nincs remény.

Olyan nagyszabású eszközök birtokában, mint a rádió, televízió, hanglemez, magnetofon — nem lehetne-e országos akciót indítani a zárt *ë* érdekében? A Debrecen vidékiek valószínűleg nem tudják megtanulni, hiszen meg se hallják a különbséget. De a két *e*-t megkülönböztetni tudó többséget jó volna erősíteni gazdagabb magánhangzó-használatukban.

Magánhangzóink betűrendje

A sokszor megtárgyalt, de végül mindig elnapolt zárt *ë* kérdése mellett rejtettebb bajai is vannak magánhangzó-írásunknak, s ebből következően betűrendünknek. Az *i* és *í*, *o* és *ó*, *ö* és *ő*, *u* és *ú*, *ü* és *ű* hangot csak a rövid-hosszú ejtés különbözteti meg egymástól. Az *a* és *á*, *e* és *é*, *o* és *ö*, *u* és *ü* különbsége viszont nem korlátozódik a hosszúságra: a hang képzését is érinti.

Betűrendünkben, amelyet német befolyásra alakítottunk ki, nem érvényesül ez a fonetikai különbségtétel. Az *o* és *ö*, *u* és *ü* külön hangzónak számít a betűrendben, akárcsak a németeknél. Az *a* és *á*, *e* és *é* ékezet-különbségét azonban elhanyagoljuk a betűrendezésben, s így nem ott húzzuk meg a határt, ahol a fonetikai ésszerűség kívánná.

A fonetikával azonban az úgynevezett józan parasztság is egyetért. Bár az iskolában tanítják, hogy az *a* és *á*, *e* és *é* nem számít külön betűnek a betűrendbe sorolásnál, az emberek többségét — úgy látszik — ez nem győzi meg. S vannak dokumentumok, amelyek a demokrácia játékszabályait alkalmazva a többséggel tartanak.

A MÁV és a Volán menetrendjeiben az állomások névmutatója átlép a helyesírási szabályzat paragrafusain, s külön csoportban közli az *a*-val és az *á*-val kezdődő helyneveket. Így szerkesztették a hivatalos Helységnévtárat is, pedig az az írás-olvasásban jártasabb emberek számára készült. A Magyar Posta azonban más véleményen van: a postai irányítószámok jegyzékében nincs betűrendezési különbség *a* és *á*, *e* és *é* közt.

Ha csak azt vesszük számításba, hogy a betűrendezésnek ez a bizonytalansága hány tévedésnek, bosszúságnak a forrása, máris irigyelni kezdjük az egyszerűbb ábécéjű nyelveket.

A Világirodalmi lexikon betűrendje

Az Akadémiai Kiadó Világirodalmi lexikonának első kötetében, a XII. lapon ezt olvashatjuk: „A *cím��avak sorrendje*: az ábécé rendjét követi. Tekintettel arra, hogy címszavaink túlnyomó többsége idegen név, illetve szó, s ezek a legkülönbözőbb ékezeteket, diakritikus jeleket tartalmazzák, a sorrend meghatározásakor csak a latin ábécé alapbetűit vettük figyelembe; nem teszünk tehát különbséget pl. o, ô, ô és ö, u, ú, u és ü között sem, és a magyar ábécé kettôs betűit (cs, gy, sz stb.) elemeire bontva külön betűnek tekintjük.”

Igaz, hogy ezt a radikális eltérést a helyesírásunktól a speciális címszóanyag indokolja, de be kell vallanunk, hogy a következetessége csábító. Csak a betűtest számít, de mindegyik betűtest külön számít — ez egyszerű, egyértelmű szabály. És mindenféle gépi rendezésre sokkal alkalmasabb, mint amit a helyesírási szabályzat előír.

Hogy kicsoda bonyodalmakat lehet (lehetne) így megkerülni, arra elég A magyar helyesírás szabályzatának egyetlen mondatát idézni (a 19. pontból): „A kétjegyű betűknek hosszú mássalhangzót jelölô kettözött változataiban a betűrendbe szedés nem az egyszerűsített alakok szerint történik, hanem a kettözött betűt két cs-nek (cscs-nek), két gy-nek (gygy-nek), két sz-nek (szsz-nek) stb. számítva soroljuk a szót a megfelelő helyre.”

Am a gyökeres egyszerűsítésnek ellene szól, hogy ez is rontaná hangzórendszerünk tudatát, akárcsak az ékezetes betűket elhanyagoló írógépek, írószedôgépek.

Különírás és betűrend

Helyesírási szabályzatunk 20. pontja azt rendeli, hogy „Az összetett szavakat, valamint a különírt szókapcsolatokat minden tekintetben olyan szabályok szerint soroljuk betűrendbe, mint az egyszerű szavakat. Az összetett szavak szóhatárát és a különírást tehát nem vesszük figyelembe.” Az egyik példasor itt:

pénzállomány
pénz befizetése
pénzbüntetés
pénzintézet
penzió
pénz nélkül
pénztáros

A könyvtári szabvány homlokegyenest másképpen rendelkezik:

„A szöveg áttekinthető rendje felborulna, ha a szavakat nem egymástól elkülönítve, hanem a betűk megadott rendjének megszakítatlan sorában egységnek tekintve sorolnánk be. Ezért a betűnél nagyobb besorolási egységnek a szavakat vesszük; A besorolás szempontjából így minden szó elhatárolt külön egység.”

A fenti sorozat a könyvtári szabvány betűrendezése szerint így alakul:

pénz befizetése
pénz nélkül
pénzállomány
pénzintézet
penzió
pénztáros

A könyvtári katalógusban ugyanis a szóhatár mindig betűrendezési határ is. A helyesírási szabályzat ezt csak névsorokban és eltérő betűtípusú (pl. félkövér nyomású) szavaknál engedí meg.

Nem „törvényes” a könyvtári katalógusszerkesztésnek az a nagyon hasznos gyakorlata sem, hogy a könyvek címét kezdô A, Az névelôt figyelmen kívül hagyja.

Ezért például másképpen kell keresni a katalógusban, mint a verseskötetek betűrendes címmutatóiban, amelyek tiszteletben tartják a címkezdô A-t, Az-t.

Betűrend a polcokon

Hogy az állványokon milyen rendbe sorolják a könyvtárosok a könyveket, ez a szabadpolc korszakában vált fontos kérdéssé.

A szakkönyvek rendjét megnyugtatóan megszabja az ETO. A szépirodalmi művek szabadpolcos felállítása ügyében azonban eltérôek a vélemények, és ennek megfelelően a gyakorlat is tarka.

Abban általában egyetértenek, hogy a szépirodalom rendezésének a betűrend az alapja. Tehát gyökeresen más elv, mint a szakkönyveknél. Az ETO a könyvek tar-

talmára épül, a rokon témák kerülnek benne egymás mellé. A betűrend külsőleges, és tartalmi szempontból közömbös rendezés. Mórát és Moraviát a nevük betűinek véletlen egyezése utalja egymás mellé; írói szemléletük, s ennek megfelelően olvasóközönségük is végtelenen különböző.

A könyvtárak egy részében az egész szépirodalmat egyetlen nagy betűrendes sorba állítják fel, még a műfaji csoportokat (próza, dráma, vers) is figyelmen kívül hagyva. Ehhez a tagolatlan felállításához magyarázat is született: olvasóink egy részét csak a regények érdeklik; ha külön állványokra tesszük a drámát, verset, soha nem mennek oda. Így legalább kezükbe akad néha egy-egy színdarab vagy verseskötet.

Furcsa okoskodás. Aki önszántából nem menne oda a külön állványhoz, az csak bosszankodik, hogy a regények közé kevert versek, drámák hátráltatják olvasnivalója kiválasztását. Aki éppen drámát vagy verset keres, annak is nehezebb a dolga: a nagy betűrendből kell előhalászni, amit egy-két állványról otthonosabban kikereshetne.

És ahogy könyvtáraink nőnek, állományuk gyarapodik, úgy lesz egyre beláthatatlanabb ez a szépirodalmi betűrend. Hovatovább már rollert kellene adni az olvasóknak, hogy gyorsabban tehessek meg az utat A-tól Zs-ig.

A gyerekkönyvtárak már jó húsz évvel ezelőtt bevezették a szépirodalom műfaji-tematikus rendjét, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezdeményezésére. Ez a csoportosítás burkoltan életkori is, hiszen világos, hogy pl. a képeskönyvek és meséskönyvek a kisebbek olvasmányai, a történelmi regények, életrajzok a nagyobbakéi. A gyerekkönyvtári csoportosítás újabban tovább tagolódott. Sok könyvtárban külön csoportba helyezték a tudományos fantasztikus műveket, hogy az érdeklődők könnyebben megtalálják.

Nagyobb szerephez jutott a gyerekkönyvtárakban a felnőtt-regények csoportja, hiszen a 12—14 évesek közt már sok a felnőttes igényű olvasó.

A műfaji-tematikus csoportokon belül természetesen továbbra is a betűrend maradt a rendezési elv.

Hogyan nevel a raktározási rend?

Újabban néhány budapesti gyerekkönyvtárban megváltoztatták a szabadpolcos rendet. A képeskönyveket, meséskönyveket, verseket és színdarabokat kivéve közös betűrendbe sorolták be a szépirodalmat, gyerekregényt, kalandosat, fantasztikusot, történelmit stb. Mégpedig azzal az indoklással, hogy a csak kalandos könyveket olvasó gyereket így akarják másfajta könyvek olvasására is ránevelni.

Újjáéledt tehát az az elv, amely a drámák-versek belekeverését javallotta a betűrend masszájába.

Kétséges, hogy az olvasást lehet-e ilyen technikai trükkökkel befolyásolni. Az egyoldalú táplálkozáson az állattenyésztők könnyen segítenek: keveréktakarmányt tesznek a jószág elé. Az olvasás azonban bonyolultabb formája a táplálkozásnak.

A gyerekkönyvtárak eredeti műfaji-tematikus rendjében is volt egy kis elkeverési suskus. A lányregényeket, amelyekre a kiadó borító pöttyös-csíkos mintájával külön is felhívta a figyelmet, nem tették meg külön csoportnak, hogy a csak lányregényt olvasók ne találják meg egykönnyen a kedves könyveiket.

Ezt a nevelői gesztust kezdik most kiterjeszteni a kalandos és fantasztikus könyvekre is. Bevallottam az a célzata a közös betűrendnek, hogy ezeket is nehezebb legyen megtalálni. S keresés közben másfajta könyvek is kezébe akadjanak az egyoldalú érdeklődésű olvasónak.

Ha egyes gyerekkönyvtárak is visszakoznak, s a nagy betűrendet óhajtják: kevés a reményünk, hogy a felnőttkönyvtárakban ezzel ellentétes irányzat alakul ki. Pedig a szabadpolcos elv azt kívánja, hogy a különböző érdeklődésű, s a könyvismeret különböző fokán álló olvasók mind megtalálják a nekik való, őket érdeklő könyvet. Egy bizonyos könyvet is, ha szerző és cím szerint keresik, és könyvtípust is, ha ez az igényük.

Mind a két fajta keresést segíti, ha a szépirodalom nagy betűrendjéről leválasztunk jól körülhatárolható, megnevezhető csoportokat.

Az érvek közt, amelyek ez ellen fölmerülnek, néha az is elhangzik, hogy ettől felborul a könyvtár szabályszerű rendje. Ez azonban nem jó ellenvetés. A könyvtárosnak joga, sőt kötelessége az, hogy a hatékonyabb működés érdekében *kiemeljen* bizonyos fajta könyveket az állományból. Ez a kiemelés lehet alkalmi — egy fontos aktuális eseményhez vagy évfordulóhoz kapcsolódva —, de lehet tartós is, az olvasók jobb orientálására.

Az irodalmi levelek, naplók, önéletrajzok, emlékiratok igen értékes, de az átlagos olvasóknál nem nagy becsben álló könyvek. Bizonyos, hogy több figyelmet kelenének, ha kiemelnénk őket a szépirodalmi művek tömegéből. Kisebb könyvtárban közös állványra tehetjük őket, nagyobb könyvtárban külön-külön kaphatnak egy vagy több állványt.

Ilyenfajta kiemelés ellen, vagy a versek, drámák különválasztása ellen ma már bajos volna érvelni.

De ha következetesen végig próbálnánk vinni ezt az elvet, már megoszlanának a vélemények.

Először is azért, mert a műfaji, tematikus csoportosítás elválasztja egymástól egy-egy szerző műveit. Ez persze akkor is elkerülhetetlen, ha a szépirodalom teljes egységben marad, hiszen bőven vannak olyan szerzők, akik regényt is, szakkönyvet is írtak. De a szépirodalom felparcellázásával ez továbbtagolódik. Illyés Gyula, a költő, a drámaíró, a regényíró, a tanulmányíró négy különböző helyen található.

A válasz erre egyszerű: a betűrendes katalógus összeforrasztja a négy (vagy még több) részre vágott életművet.

Az elbeszéléskötetek gyöngye olvasottságán is lendítene, ha külön csoportosítanák őket. Az sem lehet akadály, hogy a csak prózát írók művei is két részre válnak így.

A lelkiismereti kérdés azonban az, hogy a csekély irodalmi értékű, de nagyon népszerű könyvtípusokat is külön csoportba tegyük-e.

A könyvtáros közvélemény — úgy tapasztalom — a lektűr ügyében szigorúbb, mint a könyvkiadás. Igen sokan úgy tartják, hogy krimi, történelmi félponyvát, kém- és egyéb kalandregényt nem is kellene venni; ha már vesszük, nem kellene szabadpolcra tenni; ha már szabadpolcon tartjuk, legalább ne reklámozzuk, hanem keverjük el őket a kevésbé rajongott könyvek közé.

Mindebből én csak annyit tartok helyesnek, hogy a lektürt ne vásároljuk annyi példányban, mint amennyit az olvasók igényelnek. De ha már van ilyen típusú könyvünk, ne rejtegetjük álszent módra.

Tréfára véve a dolgot: inkább a KRIMI feliratú állványra tegyük a Raszkolnyikovot is, mint az olvasót „nevelői céllal” arra kényszerítsük: halássza ki az áttekinthetetlen nagy betűrendből az őt érdeklő könyvtípust.

Úgy érzem, elérkezett az ideje, hogy a gyerekkönyvtárak műfaji-tematikus csoportosítása alapján a felnőtt könyvtárakban is kialakuljon a szépirodalmi művek elfogadott tagolása, az állomány nagyságához igazított különböző formákban.

V a r g h a B a l á z s

Nem látjuk, mert nincs!

— írja Janó János, a jászberényi tanítóképző adjunktusa a Könyvtáros idei 4. számában „Nem látjuk...” címmel megjelent glosszáinkra, amely szavá teszi, hogy jó néhány adattári jellegű tájékoztatósi segédlet nem található meg a közép- és a nagyobb könyvtárak olvasószolgálatában sem. Levéléből idézünk:

„Sajnos, az észrevétel nem meglepő, és igazsága nem csak egyedi esetekre érvényes. Tapasztalataim szerint nem csupán a „pénzügyi gazdák értetlensége”, hanem a könyvtárosok egy részének maradi szemlélete is akadályozza, hogy a telefonkönyvek és a menetrendek helyet kapjanak a nagyobb könyvtárak állományában. Ez a felfogás és az ennek megfelelő munkavégzés gátolja azt is, hogy a könyvtár a köztudatban ne csak „könyvet kézbeadó” helyként, hanem mindinkább információs intézményként is éljen.

Szűk látókörűsége vall, ha az egy-egy időszakra szóló menetrendeket és más adattárakat a könyvtárosok csupán a „pillanatnyi” tájékoztató eszközöknek tekintik, amelyekről az érvényességi idő lejárta után meg kell szabadulni. Ugyanis legtöbb hazai adattárunk a helyismereti kutatásnak szintén nélkülözhetetlen forrása. Bizonyíték rá például az, hogy az elmúlt években a középiskolai tanulmányi versenyek földrajzi témái között két olyan is akadt, amelynek feldolgozásához a menetrendek használata elkerülhetetlen volt. (A közúti személyszállítás alakulása megyém, illetve a főváros területén; A Tisza gazdasági jelentőségének változása.)

A menetrendek tehát fontos forrásai a gazdaságföldrajz és a gazdaságtörténet bizonyos ágazatainak. A közlekedés gyors fejlődése, vasútvonalak megszűnése, a közúti közlekedés szerepének növekedése stb. várhatóan növeli majd a menetrendek forrásértékét...”

Az általános iskolai könyvtárak helyzete

Könyvtárosokat és pedagógusokat egyaránt foglalkoztató gond az általános iskolai könyvtáraknak pedagógiai jelentőségükhöz méltatlan helyzete. Az időszzerű és közérdekű téma megbeszélésére a Magyar Könyvtárosok Egyesületének gyermek- és iskolai könyvtári szekciója — június 23-án, Budapesten — vitafórumot szervezett, melyre a könyvtárakon kívül meghívta a könyvtárügy irányítóit, szervezőit, a felügyeleti szervek, fenntartók képviselőit.

A bevezető referátum az iskolai könyvtárak elmúlt három évtizedes fejlődéséről számolt be, majd az utolsó nagyobb felmérés (1975 október) alapján azt vizsgálta, hogy a felszabadulás utáni negyedik évtized elején elfogadhatóak-e a könyvtárak működési körülményei, hogyan valósultak meg az Irányelvek?

A referátumból kitűnt, hogy a könyvvállomány csaknem a kétszeresére növekedett. Ma már minden iskolában van kisebb-nagyobb könyvtár: intézményenként átlagosan 1900 kötet. Ugyancsak országos átlagban tanulónként 18 Ft-ot fordítanak gyarapításra, míg 1958—59-ben csak 3,27 Ft volt ez az összeg. De e lényegesen több pénzből is csupán 146 kötetet vásárolhatnak iskolánként, az évi könyvtermésből az iskolatípus számára javasolt művek alig kétharmadát, s ezt is csak egyetlen példányban!

Az iskolák majd 80 százalékában nincs könyvtárhelyiség, és a könyvtárosoknak több mint a fele társadalmi munkában végzi — egyébként anyagi felelősséggel járó — feladatát. Ez az egyetlen tevékenység az oktató-nevelő munkában, melyért hivatalosan nem jár díjazás.

Természetesen az átlagok igen nagy különbségeket takarnak. Ahol a fenntartók megértették, hogy a korszerű oktatás, az állandó önképzésre történő felkészítés elkerülhetetlenül jól működő iskolai könyvtárak nélkül, ott a pedagógiai elvekkel összhangban áll az anyagi gondoskodás is.

Gyakran hivatkozott a beszámoló a főváros példájára. Budapesten ugyanis létrehozták az iskolai könyvtárak hálózatát: kerületenként tiszteletdíjas munkaközösség-vezetők irányítják a szakmai tevékenységet. Az intézményenkénti könyvvásárlás összege az országos átlag háromszorosát is meghaladja. A könyvtárosok óradíjazást vagy tiszteletdíjat kapnak, s a függetlenítettek száma ugyancsak az országos átlag többszöröse.

A fejlődés országosan nem eléggé dinamikus; ennek az az oka, hogy az iskolai könyvtárügy fejlesztése „belátás kérdése” — összegezte végül a referátum. Főként a gazdasági vezetőket nehéz meggyőzni, mert sem a bérezésről, sem a fejlesztésről nincsenek hatályos rendelkezések, az Irányelveket pedig csak könyvtári, szakmai dokumentumként kezelik, és nem pénzügyileg is végrehajtható feladatként.

A gondok másik forrása: az oktatási gyakorlatban ma még korántsem nélkülözhetetlen munkaeszköz a könyvtár, még nem általánosan bevezetett módszer a könyvek felhasználását tanító szaktárgyi óra. A nevelők napi munkáját sem akadályozza tehát a jól felszerelt könyvtár hiánya. A pedagógusok nem tanulják, és a szakmódszertanokban sem fogalmazták meg ennek az új típusú órának a metodikáját. Az önművelés igényének és képességének kialakítására való törekvés az új tantárgyi tantervekben már szerepel, legalábbis a célokban, feladatokban és követelményekben, de a módszerekben már ritkán.

A módszertani bizonytalanság eredménye, hogy a taneszközök sorában nem kapta meg méltó helyét e gyűjtemény, fejlesztését sem tartják a legfontosabb pedagógiai feladatnak.

A meghívott oktatásügyi és könyvtárügyi vezetők a jövőről, a fejlesztéssel kapcsolatos kérdésekről beszéltek. Elmondták, hogy az Országos Pedagógiai Intézet által irányított megyei továbbképzéseken helyük lesz a könyvtárhasználati óráknak. Ezek hatására várható, hogy kedvezően változik majd a pedagógus közvéleményben a könyvtár fontosságáról kialakult kép.

Beszámoltak arról is, milyen nagy gondokat okoz az általános iskolák korszerűtlensége, zsúfoltsága. Ma a tanulócsoportok elhelyezése az elsőrendű feladat, új iskolák azonban már nem épülhetnek könyvtár nélkül, erről építési szabvány gondoskodik. Sajnos, nem várható a közeljövőben sem a bérezést, sem a fejlesztést szabályozó rendelet megjelenése. Az Oktatási Minisztérium a megyéket félévenként, évenként beszámoltatja az Irányelvek megvalósításáról is, így kívánja arra ösztönözni a felelős vezetőket, hogy gazdasági tartalékaikat felhasználva — a főváros példájára — önerőből is fejlesszék az iskolák könyvtárait.

A megyék gondjairól a szakfelügyelők tájékoztatták a szekció vezetőségét. Leveleikből kiderült, hogy az iskolák könyvtári munkája igen eltérő színvonalú: a feladatkört az igazgatók különböző módon értelmezik, tehát intézményenként változik a tevékenység jellege és a gyűjtemény összetétele. Ezeket a szakmai és a szervezeti kérdéseket is tisztázza majd a közeljövőben megjelenő rendelet, mely — a tervezet szerint — megfogalmazza az iskolai könyvtár rendeltetését, gyűjtőkörét, alapszolgáltatásait, hálózati és költségvetési rendszerét. — A gyűjtemény kialakítását segíti még a tanszerjegyzék részeként megjelenő kézikönyv-bibliográfia is. (A Kiadói Főigazgatóság tájékoztatása szerint a bibliográfiába felvett művek kaphatók lesznek a könyvpiacra.)

Szakmai, módszertani kérdésekről ugyancsak sok szó esett (a csoportos leltárkönyv, az egységes nyilvántartások stb. bevezetéséről), ezek megoldását átvállalta az OPKM.

Határozat is született: a tagság megbizta a vezetőséget, hogy az iskolai könyvtárosok érdekvédelmében járjon el a pedagógusok szakszervezetének országos elnökségénél, mivel méltatlan helyzetükön belátható időn belül változtatni kell.

A tanácskozás összegezeként az a vélemény alakult ki, hogy mivel az iskolai könyvtárak ügye pedagógiai ügy, amelytől az oktató-nevelő munka eredményessége függ, a könyvtárak fejlesztésének az általános iskolák korszerűsítésével egyidőben kell megtörténnie. (P. J.)

Olvasónk, a párttitkár

Pethő József, a hajdúhadházi erdészet párt-alapszervezetének titkára még fiatal ember, mindössze harminc éves, ám gyermekkorától a könyvek szerelmese. A politikai munkát nem is tudja elképzelni könyvek, olvasás nélkül. Mint mondja, számára az olvasás a tudás „karbantartását” jelenti. Pedig tanyán nőtt fel, a Hajdúhadház melletti Fényes-telepen, ahol igazán kevés ideje juthatott az olvasásra, művelődésre. Valami belső ösztön azonban azt sugallta neki, hogy művelődni, tanulnia kell, teljes emberré kell válnia, s ehhez a könyv lehet a legjobb segítőtársa. Iskolás korában apjának segített a földművelésben. Tanyájuk mellett volt az erdő is, ahol a közeli katonai alakulat egy gödörbe bedobálta a gépkoocsival odaszállított régi, már rongyossá olvasott könyveit. Ezekbe lapozott bele először, s innen vezetett az út Szabó Pálig, Veres Péterig, Móricz Zsigmondig.

S aztán jött a mezőgazdasági technikum, majd az

erdészetben a pártmunka. Ma is azt mondja: a könyv a művelődés forrása; művelt, okos, felkészült emberekkel sokkal könnyebb dolgozni, mint tanulatlanokkal, műveletlenekkel. De azt is tudja, hogy a tudatot formálni, fejleszteni nagyon nehéz, szívósságot, következetességet igénylő munka. Amikor a hajdúhadházi Földi János Nagyközségi Könyvtár 1975-ben együttműködési megállapodást kötött az erdészettel, e megállapodás mozgatója, a

benne foglaltak végrehajtója és irányítója Pethő József volt. Ha a könyvtár udvarát kellett szépíteni, csak szóltak neki a könyvtárosok, s máris hozta a szocialista brigádokat. Ha egy-egy előadást, író-olvasó találkozót, vetélkedőt rendezett a könyvtár az erdészet dolgozói részére, neki volt köszönhető, hogy a brigádtagok közül sokan vettek részt a foglalkozásokon. Hány közös szervezésük volt! Szocialista brigádok a könyvtárban, Olvasó munkásért napok, Hajdúsági munkásmozgalmi napok, a munkás-könyvkölcsönző megnyitása. S közös volt az örömeik is, hogy például a kölcsönzőbe egyre több munkásember jár. Pethő József mindig együtt örül, töpreng, vívódik a könyvtárosokkal, mert szeretné, hogy a könyv mások életének is olyan fontos részévé váljék, mint az ő életének. Ezért olvas feleségével együtt otthon is, ahol nagy gonddal gyűjtött 500 kötetes könyvtára várja.

Nagy Lajos

Nemzeti bibliográfiai szakértők tanácskozása

A szocialista országok nemzeti könyvtárai közötti együttműködés fontos megnyilvánulásai a közös tanácskozások. Közülük a művelődésügyi minisztériumok könyvtárügyi osztályvezetőinek és a nemzeti könyvtárak főigazgatóinak két-évenként megrendezett konferenciái az együttműködés általános irányait, a közösen megoldandó időszerű kérdéseket határozzák meg. Az 1975-ben Martinban tartott tanácskozás úgy döntött, hogy a nemzeti könyvtárak munkájának tizenegy kiemelt jelentőségű feladatáról (állománygyarapítás, nemzeti bibliográfia, központi katalógusok, könyvtárközi kölcsönzés stb.) a jövőben rendszeres szakértői tanácskozásokat kell tartani. (Könyvtáros 1975/12. sz.)

Az ilyen típusú megbeszélések közül a nemzeti bibliográfiai konferencia összehívására már a martini határozatokat megelőző évben, 1974-ben sor került. Míg ezen, a Deutsche Bücherei által Lipcsében rendezett első tanácskozáson a fő cél az általános helyzetfelmérés volt, az 1975-ben Varsóban tartott konferencián már a nemzeti bibliográfiák szerkesztésével kapcsolatos szabványosítási törekvéseket, az 1976-ban Martinban rendezett összejövetelen pedig a nemzeti bibliográfiának az országos információs rendszerben betöltött szerepét és a nemzeti bibliográfia rendszerének problémáit vitatták meg. Az 1975-ös tanácskozáson külön munkabizottság alakult azzal a céllal, hogy javaslatot dolgozzon ki a kurrens nemzeti bibliográfia gyűjtőkörére vonatkozóan, határozza meg a dokumentumok minősítésének kritériumait, és ezzel összefüggésben dokumentumtipológiai vizsgálatokat végezzen.

1977-ben az Országos Széchényi Könyvtár kapott megbízást a szakértői tanácskozás megrendezésére. A június 13—17. között Budapesten tartott konferencián az európai KGST-tagországok kivétel nélkül képviseltették magukat (összesen hét országnak a nemzeti bibliográfia kiadásában érdekelt 11 intézménye, 17 külföldi résztvevővel.) A budapesti tanácskozás fő célkitűzése az volt, hogy egyrészt az UNESCO és az IFLA által ez év szeptemberében Párizsban tartandó nemzeti bibliográfiai világkonferenciát megelőzően a szocialista országok álláspontjait egyeztesse, másrészt azt, hogy a résztvevők tájékozottasság egymást az utolsó év eredményeiről. A kifejezetten információs célú referátumok és a nemzeti folyóiratrepertóriumok problémáival foglalkozó előadások mellett hat, a világkonferencia témájához szorosan kapcsolódó kérdéskör került megvitatásra: a nemzeti

bibliográfiai világkonferencia célkitűzései és az Egyetemes Bibliográfiai Szabványprogramja; a kötelepéldány-szolgáltatás korszerűsítése; a nemzeti bibliográfia gyűjtőköre és a feldolgozandó kiadványok tipológiája; a kiadványok nemzetközi azonosító számozási rendszereivel (ISBN, ISSN) kapcsolatos tapasztalatok; az IFLA keretében kidolgozott szabványos bibliográfiai leírási szabályzatok (ISBD-k) alkalmazása a nemzeti bibliográfiákban; a számítógépes technika felhasználása a nemzeti bibliográfiák előállításában.

A tanácskozás résztvevői egyetértettek abban, hogy a kötelepéldány-rendeletek hatályát mielőbb ki kell terjeszteni a hanglemezekre és az egyéb hangzó dokumentumokra is. A nemzeti bibliográfiai tájékoztatás meggyorsítása érdekében javasolták a beszolgáltatás határidejének rövidítését, a teljesség érdekében pedig a rendszeres ellenőrzést és a szigorú felelősségvonalat. Az ellenőrzés alapfeltételként a szakértők javasolták, hogy a nemzeti könyvtárak vegyék nyilvántartásba a kötelepéldány-szolgáltatásra kötelezett nyomdákat és sokszorosítókat, illetve kiadókat és kiadási tevékenységet is folytató intézményeket. Teljes volt az egyetértés az ISBD-k mielőbbi alkalmazását illetően, a testületek névalakjával kapcsolatos álláspontok egyeztetését azonban az 1979-es szakértői tanácskozásra kellett halasztani.

Mivel az ISBN és a ISSN a kötelepéldány-szolgáltatás ellenőrzésének fontos eszköze, és mivel az azonosító számok közlését az ISBD-k kötelező adatként írják elő, a tanácskozás javasolta, hogy a megfelelő KGST-szabvány, vagy NTMIR normatív-műszaki előírás alapján minden szocialista ország mielőbb vegesse be az ISSN-rendszert, illetve tisztázza az ISBN-rendszerrel kapcsolatos nyitott kérdéseket.

Általános elismerés fogadta a nemzeti bibliográfia gyűjtőkörére és a dokumentumok tipológiájára vonatkozó terjedelmes javaslatot. Jóllehet ez az előterjesztés már mostani formájában is jó segéd-eszköz a nemzeti bibliográfiák szerkesztői számára, terjedelme miatt a párizsi világkonferenciára erősen tömöríteni kell, és elvi kérdéseket tisztázó bevezetéssel is ki kell egészíteni.

A legtöbb szocialista ország 1976-ban és 1977-ben fontos lépéseket tett a nemzeti bibliográfia számítógépes előállítására érdekében (a konferencia alkalmából bemutatották a Magyar Nemzeti Bibliográfia első számítógépes ún. kiíratásait is), az előadások alapján azonban az is nyilván-

valóvá vált, hogy a választott módszerek, az alkalmazott gépek tekintetében nagyok az eltérések. Ahhoz, hogy a szocialista országok nemzeti bibliográfiái ne csak tartalmukban, leírásaikban legyenek hasonlóak, hanem e nemzeti bibliográfiák között számítógépes „párbeszéd” is kiala-

kulhasson, további kérdések egyeztetése szükséges. A Deutsche Bücherei vállalta, hogy — számítógépes szakemberek bevonásával — 1978-ban Lipcsében e problémákról szakértői értekezletet rendez.

(F. P.)

ZENEI KÖNYVTÁRAK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK!

Zeneműboltunk ebben az évben is megrendeli — korlátozott példányszámban — az alább felsorolt, fontosabb idegen nyelvű zenei lexikonokat és műjegyzékeket.

LEXIKONOK:

GROVE'S DICTIONARY OF MUSIC AND MUSICIANS I—X. volume	Kötve 11 250,— Ft
DIE MUSIK IN GESCHICHTE UND GEGENWART 1—15 Bände	
Allgemeine Enzyklopädie der Musik.	Félbőr kötésben 55 540,— Ft
Hugo Riemann: <i>MUSIK LEXIKON</i> Band I. Personenteil A—K	Félbőr kötésben 3 024,— Ft
Hugo Riemann: <i>MUSIK LEXIKON</i> Band II. Personenteil L—Z	Félbőr kötésben 3 024,— Ft
Hugo Riemann: <i>MUSIK LEXIKON</i> Band III. Sachteil A—Z	Félbőr kötésben 3 024,— Ft
Hugo Riemann: <i>MUSIK LEXIKON</i> Ergänzungsband I. Personenteil A—K	Félbőr kötésben 3 024,— Ft
Hugo Riemann: <i>MUSIK LEXIKON</i> Ergänzungsband II. Personenteil L—Z	Félbőr kötésben 3 024,— Ft

ZENESZERZŐK MŰVEINEK JEGYZÉKE

Antony van Hoboken: <i>JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS I.</i> Instrumentalwerke	Kötve 3240,— Ft
Antony van Hoboken: <i>JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS II.</i> Vokalwerke	Kötve 3240,— Ft
Antony van Hoboken: <i>JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS III.</i> Registerband előkészületben	
Georg Kinsky—Hans Halm: <i>DAS WERK BEETHOVENS THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES VERZEICHNIS SEINER SAMTLICHEN VOLLENDETEN KOMPOSITIONEN</i>	Kötve 3420,— Ft
Ludwig von Köchel: <i>CHRONOLOGISCH-THEMATISCHES VERZEICHNIS DER WERKE W. A. MOZART</i>	Kötve 297,— Ft
Wolfgang Schmieder: <i>THEMATISCH-SYSTEMATISCHES VERZEICHNIS DER WERKE J. S. BACH</i>	Kötve 204,— Ft

(Az ismertetett árak — mivel külföldi kiadásokról van szó — esetleg változhatnak.) A felsorolt kötetek egyenként is megrendelhetők. Postán, utánvétellel szállítunk.

**CÍMÜNK: ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
ZENEI ANTIKVÁRIUMA
1053 Budapest V., Múzeum krt. 17.
Telefon: 174-948**

**KERESSE FEL A ZENEMŰBOLTUNKAT,
GAZDAG VÁLASZTÉKKAL VÁRJUK VÁSÁRLÓINKAT!**

Másfél éve nyílt meg a CSILI gyermekkönyvtára

A vasasszakszervezet pesterzsébeti Művelődési Házában, közismert nevén a „Csiliben” 1961 óta működő szakszervezeti könyvtárt az elmúlt években 350—400 gyerek látogatta. Részükre a felnőttkönyvtár helyiségében, de más időpontban kölcsönöz-tünk. Ilyen körülmények között azonban nem volt mód arra, hogy a gyerekekkel külön is foglalkozzunk. Időközben a Csili közelében új lakótelepet kezdtek építeni, s a beköltöző családok egyre nagyobb számban keresték és keresik fel ma is a könyvtárat. Nemcsak számuk, hanem igényeik is indokolták, hogy részükre külön helyiségben működő gyermekkönyvtárat létesítsünk.

A Csili könyvtára területi jelleggel működik, a kerületben levő Szabó Ervin könyvtárakkal együtt látja el a lakosságot. A XX. kerület gyermekkönyvtári igényeit azonban a két hálózat még együtt sem tudta kielégíteni (1975-ben az általános iskolai tanulóknak 28,7 százaléka volt könyvtári tag). A 27. sz. Szabó Ervin Könyvtárnak van egy önálló gyermekkönyvtára, ezenkívül két helyen kölcsönöznek gyerekeknek. Soroksáron hosszú évek után 1974-ben nyílt meg az újjáalakított, korszerű könyvtár, ebben a gyermekkönyvtár is helyet kapott. A kerület nagyrányú fejlesztése következtében azonban ezek a könyvtárak nem tudták megfelelően ellátni a számban állandóan növekvő lakosságot.

Összefogással létesült

Az önálló gyermekkönyvtárat, mely szervezetileg a Csili szakszervezeti könyvtárhoz tartozik, 1975-ben hoztuk létre. A külön helyiségben levő gyermekkönyvtár belső térkialakítását *Simon János*, a kerületben lakó mérnök tervezte társadalmi munkában. Vállalkozásunkat a SZOT 60 000 Ft-os támogatással, a Vasas Művelődési Ház pedig kb. 40 000 Ft értékű munkával segítette. A könyvtárat bővítettük, ehhez a XX. kerületi Tanács 20 000 Ft-tal járult hozzá. Ennek eredményeképp a megnyitás-kor 5000 kötet könyv és 30-féle folyóirat várta a gyerekeket. A megnyitóra többféle propagandaanyagot készítettünk. Régi gyermekolvasóinkat visszahívó lapokon értesítettük a megnyitásról. Minden gyerek, aki eljött az új könyvtárba, órarendet kapott. Az órarenden külön színnel voltak feltüntetve a nyitvatartási órák. A könyvtár hetenként 27, illetve szabad szombatos héten 24 órán keresztül áll ifjú olvasói rendelkezésére.

Vargha Balázs játékos nyelvi foglalkozást vezet (Borda Lajos felvétele)

A gyermekkönyvtár munkája olvasótoborzással indult. 1975-ben 300 körül volt a beiratkozott olvasók száma — november 14-én nyitottunk —, de ez a szám kevésnek bizonyult a környék lakosságának ugrásszerű számbeli gyarapodásához viszonyítva. Ezért a gyermekek között olvasótoborzási versenyt indítottunk. Minden héten megjutalmaztuk azt a gyereket, aki a legtöbb barátját íratta be a könyvtárba. A verseny befejezésekor az „abszolút győztest” is megünnepeztük, aki az egész időszak (másfél hónap) alatt a legtöbb gyereket hozta. A verseny — és egész évi erőfeszítéseink — eredményeképp az olvasók száma 1976-ban megduplázódott, 670-re nőtt.

Az olvasótábor növelése után a legfontosabb soronkövetkező feladatnak tekintettük, hogy kapcsolatot teremtsünk a környék iskoláival. Először a József Attila, a Gubacsi hídfői és az Ady Endre Általános Iskola hozta el diákjait a gyermekkönyvtárba. Az osztályok részére (harmadik, illetve ötödik-hetedik osztály) könyvtárbemutató foglalkozást tartottunk. Ennek eredményeként sokan beiratkoztak, és rendezvényeink állandó látogatói lettek. Több osztály „rendhagyó” irodalom-, illetve biológiaórát is tartott már a könyvtárban. Gyakori vendégeink a napközis csoportok is, egy-egy órát töltenek olvasással, folyóirat-lapozgatással, játékkal. Az ún. játékorákon a gyerekek logikai és társasjátékokkal szórakozhatnak (minden héten két alkalommal). Az iskolák kérésére rendszeresítettük a mesefilmek vetítését. Havonta tartott vetítéseinken kb. 500 gyerek vesz részt. A téli, tavaszi szünetek alatt többféle foglalkozást szervezünk, hogy a gyerekek hasznosan tölthessék szabad idejüket.

Hogy rendszeres olvasóvá váljanak

Nem kis feladat a gyerekek olvasóvá nevelése. Sok gyerek csupán a kellemes, modern környezet, a játékok, a barátok hatására iratkozik be a könyvtárba, s rendszeres olvasóvá csak később válik. Ehhez szinte minden gyerekkel külön kell foglalkozni. Ilyen munkánkba gyakran bevonjuk kis könyvtári segítőtűnket is, mivel az új beiratkozók általában a könyvek kiválasztásakor inkább hallgatnak egy másik gyerek tanácsára, mint a könyvtároséra. A módszer gyakran eredményes, bár természetesen csak egyik eszköze olvasónevelési munkánknak. Az a célunk, hogy a gyerekek ne csak kalandos könyveket olvassanak, ezért szükséges a más témájú könyvek fokozottabb ajánlása. A kölcsönzési kedv ugrásszerűen megnőtt, ezért az igényesebb olvasószolgálati munka érdekében a forgalmas napokon egy felállású könyvtáros is kölcsönöz.

A gyerekek nagyon szeretnek rajzolni. A könyvtárban készített rajzaikat kirakjuk a folyosó falára, és hetente cseréljük. Ez az állandó, de változó anyagú kiállítás arra ösztönzi őket, hogy szépen rajzoljanak, és rajzuk kikerüljön a falitáblára. Rajzaik őszintén tükrözik élményeiket. Erzéseik kifejezése hozzásegíti őket személyiségük kifejlődéséhez — e cél érdekében állandóan vásárolunk filctollakat, zsírkrétákat, színes ceruzákat.

Rendezvényeink sorában elsőnek az író-olvasó találkozókat kell említenünk. Az 1976-os év a „Vargák éve” volt: Varga Katalin, Vargha Balázs, Varga Domokos, valamint Janikovszky Éva látogatott el könyvtárunkba. A gyerekek szívesen jöttek a találkozókra, és érdeklődve kérdezték az írókat munkájukról, életükről. Idén is több író szeretnénk vendégül látni. Az első félévben Tamkó Sirató Károllyal és Nemes Nagy Ágnessel találkozhattak az érdeklődők.

Nagyon kedvelt rendezvény a „gitáros” foglalkozás is, melyet Horváth István és Benedek Miklós közreműködésével tartunk. A fiúk Weöres Sándor, Tamkó Sirató Károly és más neves magyar költők gyermekverseit éneklük saját zenéjükre, illetve Sebő Ferenc dallamaira. Az előadók kitűnően tudnak bánni a gyerekekkel, a műsor közben népköltészeti gyűjtésű találós kérdéseket tesznek fel. A helyes megfejtésekért kis ajándékot adunk (ceruza, matrica, hegyező stb.).

A felső tagozatos tanulók részére 1976 őszén megszerveztük a *könyvbarátok klubját*. A klub célja az olvasás megszerettetése, a közös munkára és szórakozásra nevelés, a közösségi magatartás fejlesztése. A tagoknak kéthetenként tartunk foglalkozást.

Az egyéves „születésnapunkra” meghívtuk a Pedagógiai Főiskola gyermekszíni-játszó csoportját. Az amatőr együttes, Mezei Éva rendező vezetésével az Arany János műve alapján készített *Rózsa és Ibolya* c. színpadi játékot mutatta be. Az előadásba bevonták a gyerekeket is. A gyerekek feloldódása, öröme nagy élmény volt az őket kísérő felnőtteknek is. Reméljük, még sok ilyen szép születésnapot érhetünk meg a Csili gyermekkönyvtárban!

Jakab Éva

a Csili gyermekkönyvtárosa

Az olvasó munkás a céljuk

Sajátos vándorlás volt a Lenti Nagyközségi Könyvtár sorsa az elmúlt évtizedben: *körbekerítették a járásszékhely főterét, s hol egészen szűkös, hol némiképp kényelmesebb helye volt a sok ezer kötet könyvnek. Negyedik, ősszel elfoglalt otthonuk azonban már végleges, és minden előzetes elképzelést, sőt reményt felülmúl, hiszen az új művelődési központ falai közt csaknem négy és félszáz négyzetméter alapterületet kaptak a könyvtárosok. Miután itt csaknem 25 ezer kötet könyv található a felnőtt- és a gyermekrészlegben, s mindezt mintegy négy és félezer hanglemez, diafilm és különféle sajtótermék egészíti ki, alaposan megnőtt az érdeklődés a korszerű és tágas, tehát kényelmes helybenolvasási lehetőségeket is biztosító intézmény szolgáltatásai iránt. Nincs látványosabb bizonyítéka ennek, mint a statisztika. Tavaly 1416 beiratkozott olvasóval zárták az évet, s az idén már ennél is többen járnak rendszeresen a könyvtárba. Mindez annyit jelent a számok tükrében, hogy a *nagyközség minden harmadik lakosa a könyvtár olvasója.**

Örömmel nyugtázták ezt a tagadhatatlanul szép eredményt a lenti könyvtárosok, ugyanakkor azt tartják, hogy bőségesen akad még tennivaló az olvasottság javítása érdekében. Miután a nagyközség egyre inkább ipari jellegű településsé válik, első számú feladatuknak tartják a munkásság és a könyv kapcsolatának ja-

vitását. Újra neveztek az *Olvasó munkásért* elnevezésű országos pályázatra, s változatos formájú — nem látványos eredményekre, hanem hasznos tevékenységre törekvő — munkát folytatnak e közérdekű elképzelés jegyében.

Együtt dolgozni az üzemekkel a legfontosabb céljuk. Nem kell merőben új fejezetet kezdeniük, az együttműködésnek jeles hagyományai vannak itt. Régóta természetes, hogy a különféle üzemi kulturális és szakmai vetélkedőkre nevezett szocialista brigádok felkészülés közben napi vendégek a mindenkori könyvtár-épületben. A helyi üzemek dolgozói mellett jöttek vidékről, például Csesztregről is könyv iránt érdeklődő munkások, hiszen Lentiben bőségesebb a választék, mint odahaza. Hogy a ruhaüzem dolgozói jeles sikerrel szerepeltek egy korábbi, nagyvállalati szintű vetélkedőn, abban a dolgozók szerint nem kis szerepe volt a könyvtárosok lelkes segítségének. Nem fukarkodnak módszertani támogatással sem, ha ezt kéri az egyes üzemek könyvtárosa.

Amikor a járási művelődési központ és a TIT megszervezte ősszel Lentiben a szocialista brigádok klubját, a könyvtár is felajánlotta szolgálatait. Tavaly történt, hogy egy ízben *vendégül látták* a klub majd félszáz tagját. Bemutatták az intézményt a vendégeknek, volt műsor, lemezhallgatás, közös eszmecsere a könyvpropaganda lehetőségeiről, s a délután úgy elröppent, hogy záróráig, este hétig maradtak — mert jól érezték magukat — a brigádtagok. Azt mondják, a következő napokban újra eljöttek közülük számosan, hogy beiratkozzanak.

S a kapcsolat azóta sem szakadt meg, hiszen a könyvtár pályázati célja, hogy 31-ről 35 százalékra növelje a munkásolvasók arányát. Ezért is folytatják az üzemi író-olvasó találkozók Lentiben régóta népszerű sorát, így a *költészet napja* alkalmából Jobbágy Károly költőt látják vendégül április 5-én az ÉPFA dolgozói. (Másnap pedig Lovásziába hivatalos a népszerű költő, ahol olajbányászokkal találkozik.) Munkájuk egyik eredménye, hogy március végéig máris nyolcvan szocialista brigádtag iratkozott olvasóik közé. Érdeklődő, tájékozódó emberek zömmel, akik például egy-egy tévé-adás, színházi élmény után keresik az eredeti művet. Nemrég egy ifjú szakmunkás László-Bencsik szociográfiáját kereste,

miután nagy hatással volt rá a Történelem alulnézetben színpadi változata.

A könyvtárosok ezt az olvasási kedvet kívánják tudatosítani különféle — így az új lenti műsorfüzetbe — készített ajánló bibliográfiáikkal, de a *Mindenki iskolája* hallgatói részére is rendszeresen tartanak könyvbemutatókat, előtérbe helyezve egy-egy téma kötelező és ajánlott irodalmát. S talán az sem közömbös munkás-művelődést segítő akcióik kapcsán, hogy egyik kartársuk elsőszámú feladata éppen a munkásolvasókkal való fokozott törődés.

Egyébként azt tartják, hogy ezt a munkát a jövőre gondolva kell végezni. Ezért a járási művelődési központ szakmunkás-tanuló-klubjának tagsága — gyakorlatilag minden helybeli ipari tanuló — napi vendégük. Olvasnivalóval, lemezekkel, továbbá ízlésnevelő és műveltséggyarapító programokkal, magyarán hasznos időtöltést biztosítva várják a jövő munkáisait. Bizonyos, hogy körükben — ha majd felnőnek — már természetesen napi szükséglet lesz a jó könyv.

T. A.
(Zalai Hírlap)

Nemzetiségi tanácskozás

A nemzetiségi alapkönyvtárak (báziskönyvtárak) igazgatói és illetékes szakreferensei — a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kezdeményezésére — június 20—21-én Mohácson tanácskoztak. A *Futala Tibor* és *Szalai Lászlóné* előadását követő vitából jól kirajzolódott a nemzetiségi könyvtári ellátás fejlesztésével kapcsolatos fő tennivalók. Ezek szerint a jövőben az Új Könyvek nemzetiségi sorozataiban minden hazai nemzetiség számára évenként legalább 400—400 cím-ből álló könyvválasztékot kell felkínálni (ez megegyezik a szlovák nyelvű könyvekből már rendelkezésre álló választék nagyságával). Az alapkönyvtáraknak arra kell törekedniük, hogy az Állami Gorkij Könyvtár mint nemzetiségi alapkönyvtári koordináló központ közreműködésével még ennél is többet szerezzenek be, és meg kell ragadniuk minden együttműködési és szervezeti lehetőséget (iskolák, művelődési otthonok, klubok, nemzetiségi szövetségek, sajtó és rádió, olvasótáborok, író-olvasó találkozók stb.), hogy fokozatosan növekedjék a nemzetiségi nyelvű irodalomnak még mindig csekély

mértékű, évi 150 ezer kötetes kölcsönzési forgalma. Továbbá meg kell kezdeni az alapkönyvtári katalógusok kiadásának előkészületeit is. A kettős ellátás elvének értelmében részint az igényekhez igazodó letéteket kell juttatni a nemzetiségi könyvtárakba, részint a helyi erőforrásokból kell kialakítani megfelelő újság- és folyóirat-választékokat.

A tanácskozás résztvevői meglepedéssel vették tudomásul, hogy a könyvtári törvényerejű rendelet és a közművelődési törvény egyaránt hangsúlyozza a nemzetiségek anyanyelvű művelődésének, illetve az ehhez szükséges feltételek megteremtésének fontosságát. Mindez további fegyelmezett munkára és erőfeszítésekre kötelezi az érdekelteket.

A tanácskozás keretében sor került tapasztalatcserére is, amelyet a vendéglátó könyvtár igazgatója, *Lukács Tiborné* vezetett, s amelyen mindenki meggyőződhetett a *Mohácsi Jenő Városi-Járási Könyvtár* sokrétű és eredményes munkájáról, ezen belül a nemzetiségi könyvtári ellátásban elért sikereiről. (— —)

Felsőfokú könyvtárosképző tanfolyam Debrecenben

1977 júniusában befejeződött a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszéke által szervezett egyéves könyvtárosképző tanfolyam, amelyen az Egyetemi Könyvtár, a tanszéki könyvtárak, a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára, a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és a debreceni Városi Könyvtár diplomás munkatársai, valamint az iskolai könyvtárakban dolgozó, egyetemet vagy főiskolát végzett könyvtárosok vettek részt.

A tananyagban történeti, elméleti és gyakorlati tantárgyak szerepeltek: írás-, nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet, tájékoztatás, bibliográfia, könyvtartan, valamint a katalógizálás és osztályozás elméleti és gyakorlati kérdései. A két félévben összesen öt szóbeli és két írásbeli vizsgát tettek a tanfolyam hallgatói, s ilyen módon 33 könyvtári dolgozó szerzett felsőfokú könyvtárosi szakképesítést. (K. M.)

ÚJ KÖNYVTÁRVEZETŐK az FSZEK hálózatában: *Nitsch Lászlónét*, a Kertész utcai, 22-es sz. kerületi könyvtár és *Varró Istvánnét*, a III. kerületi, 8-as sz. gyermekkönyvtár megbízott vezetőjét könyvtárvezetővé, *Zachár Zoltánnét*, a Rottenbiller utcai, 2-es sz. kerületi könyvtár vezetőjét a központi könyvtár kölcsönző csoportjának vezetőjévé nevezte ki a hálózat igazgatója; *Lukács Jánosnét*, a 2-es könyvtár vezető-helyettesét a kerületi könyvtár vezetésével, *Varga Gyulát* pedig az új üzemfenn tartási osztály vezetésével bízta meg. (Z. I.)

FELAVATTÁK AZ ÁTALAKÍTOTT Tiszafüredi Nagyközségi-Járási Könyvtárt. A munkálatokkal az intézmény alapterülete 370 m²-re nőtt, ezzel 1971 óta a könyvtár területe megháromszorozódott. A költségekre a fenntartó nagyközségi tanács 600 000 Ft-ot adott, a berendezést a Szolnok megyei közművelődési alap 200 00 Ft-os támogatásából korszerűsítették. Az építési munkák 14 hónapja alatt is sikerült a könyvtár alapszolgáltatásait fenntartani, azok mindössze hét napig szüneteltek. Az átalakítás tervezéséhez a Könyvtártudományi és Módszertani Központ nyújtott segítséget, s május 30-án Papp István, a KMK igazgatója tartotta a könyvhetet megnyitó és a könyvtárat felavató beszédet is. — A nagyközségi tanács a könyvtáratavásra készülve megrendelte az előreláthatóan 1980—82-ben felépülő új művelődési központ kiviteli tervét, amelyben a könyvtár 900 négyzetméteres alapterülettel szerepel. (G. S.)

A KÖNYVTÁRKEZELŐK tanfolyami képzésének megindításával kapcsolatos tennivalókat vitatta meg az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács képzési és továbbkép-

Hírek

zési szakbizottsága a június 9-én, *Dr. Héberger Károly* könyvtárigazgató elnökletével megtartott ülésén. A szakbizottság elfogadta *dr. Katsányi Sándor* előterjesztését, és javasolta a Kulturális Minisztériumnak, hogy 200—250 órás tanfolyam keretében tegye lehetővé a könyvtárkezelők munka melletti képzését. A bizottság az alapfokú könyvtárosi tanfolyamok további fenntartását is indokoltnak tartotta a tiszteletdíjas, illetve a részmunkaidőben foglalkoztatott könyvtárosok képzése céljából. (H. K.)

NEGY HEVES MEGYEI községi könyvtárban létesült zenei részleg 1976—77-ben. A megyei tanács és a megyei könyvtár hozzájárulása tette lehetővé, hogy *Tarnalelesz, Verpelét, Lőrinci* és *Hort* könyvtárában a látogatóknak immár hangzó dokumentumok is rendelkezésükre állnak. A könyvtárak egyedi tervezésű pultot kaptak — egységes felszereléssel (2 lemezjátszó, 1 orsós és 1 kazettás magnó, rádió, hat pár fejhallgató, 2 erősítő). Mindenütt négy program hallgatására van lehetőség. A hanglemezek vásárlása és feldolgozása a megyei könyvtár útmutatásai szerint történik. Tarnaleleszen már sikeres énekórát is tartottak a könyvtárban. (R. M.)

Az ÜNNEPI KÖNYVHÉTEN a főváros IV., X., XII., XX. kerületében a Szabó Ervin Könyvtárak a helyi könyvbarát-körökkel és az AKV-val karöltve részt vettek a „Szerelmem, a könyv” c. zenés irodalmi műsor szervezésében. E műsorokban neves művészek tolmácsolásában az ünnepi kiadványokból hangzottak el részletek. (Z. I.)

NEELAMEGHAN Aras hanipalat professzor, a bangalorei Dokumentációs Kutatási és Oktatási Központ vezetője az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ meghívására június 18. és 25. között Magyarországon tartózkodott. Tanulmányútja során nemcsak fővárosi és vidéki nagykönyvtárakat, könyvtári intézményeket látogatott meg, hanem június 20-án az OMKDK-ban angol nyelvű előadásban ismertette az intézetben folyó kutatási és fejlesztési munkákat, 22-én pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékén az indiai információs szakemberek képzéséről tartott konzultációt.

Neelameghan professzor az indiai könyvtárügy és tájékoztatástudomány ismert alakja, aki fontos szerepet tölt be több nemzetközi szervezetben is (pl. UNESCO-UNISIST, FID). Magyarországi látogatása különféle tapasztalatcsere megbeszélésekre nyújtott jó alkalmat.

TÖBB, MINT NEGYVEN nyolcadikos könyvtári olvasó kapta ajándékba Fery Antal kisgrafikáját abból az alkalomból, hogy a Komáromi Városi-Járási Könyvtár felnőtt részlegének tagja lett. Az emléklapokat (ld. a borító harmadik oldalán) az ünnepi könyvhéten szép rendezvény keretében adták át. (H. B.)

Franciaországi jegyzetek

Ha a Franciaországba utazó szakembernek vannak is előzetes ismeretei a vendéglátó ország könyvtár- és művelődéstörténetéről, kár lenne tagadnia, hogy ezek igen „elegyes” előfeltevésekből állnak össze.

A francia könyvtárakról szóló átlagos ismereteinkben *Malclès* asszony híres bibliográfiai alapvetése, a Bibliothèque Nationale világhírű gyűjteménye és katalógusai, a nagy forradalom idején rekvirált gyűjteményekből szervezett nyilvános könyvtárak és további hasonló információk szerepelnek. Ha egy kicsit támogatunk is a körön, és a modern francia közművelődésről alkotott képünk vonásait keressük, jó, ha az André *Malraux* által létrehozni ösztönzött városi „művelődési házak” eszünkbe jutnak. S úgy tűnik, nem véletlen, hogy — mondjuk — az angol vagy a svéd könyvtárügyről a szakirodalom alapján is átfogóbb képünk van; Galliáról szólva inkább a történelmi és művészeti emlékek — és nem a könyvtárak — kötik le érdeklődésünket.

Akkor sem válik megnyugtatóbbá közérzetünk, ha „úti előzetesként” könyveket és folyóiratcikkeket tanulmányozunk, keresve és tudva már, hogy a mai francia könyvtárügyből mi lesz a megismernivaló. A sok-sok újonnan épített közművelődési és tudományos könyvtárról, a modern technikai apparátussal szervezett szakmai információs hálózatokról így szerzett tudást viszont nehéz összeegyeztetni a patinás, kissé ódon veretű szakmai hagyományokkal.

A szakmai nyelv is ezt a hagyományosságot őrzi: a szakfogalmak magyaráztásával is bajunk támad; a francia a mi könyvtárigazgató megjelölésünk helyett a „fő könyvtári őr”, a diplomás könyvtárosra meg a „könyvtári őr” elnevezést használja. S hogyan fordítsuk át a fogalmak jelentését a valóságra egy olyan országban, ahol a könyvtári ellátásra is kétféle kifejezést használnak? Mert vannak egyfelől a „könyvtárak”, másfelől a „köz-olvasás” ügye (*lecture publique*). Csak a fogalom kettős, vagy tényleg van egy tudományosabb, zártabb „könyvtárügy”, s emellett egy „népolvastatásügy”? Az összkép a szakcikk alapján csak nem akar kikerekedni — sem az intézmények épületeinek képén, sem a kor-

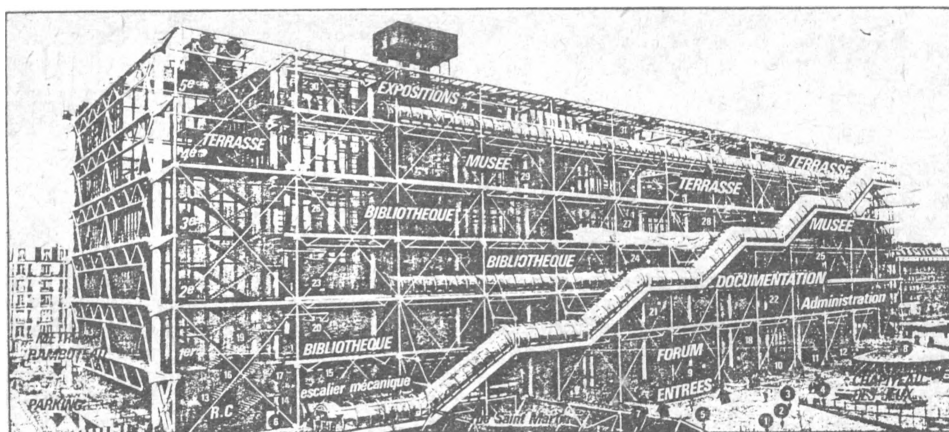
szerű elvek és technikák alkalmazásán nem lehet tetten érni ezt a kettősséget...

Egy tanulmányút során aztán kiderül, hogy „minden másképpen van”. Sokkalta bonyolultabb a hagyomány és korszerűség, a történelmi öröklöttség és az új törekvések összefüggése...

Összkép — madártávlatból

A mozaikszerű tapasztalatok sok-sok francia könyvtárossal való beszélgetés, egyetemi és városi könyvtár meglátogatása után végül elrendeződnek, helyet kapnak a megismert és megsejtett összefüggéseknek abban az *eleven* rendszerében, amelyet irányítók, intézmények, szakemberek és olvasók együttesen alkotnak. Ez a madártávlati kép szükségszerűen vázlatos, és talán torzít is: a magyar könyvtáros a hazai viszonyok szemszögéből értelmezi a helyi adottságokat.

A mai francia könyvtári rendszer megértéséhez mindenekelőtt azt kell tudni, hogy az ország — és ezen belül egész oktatás- és művelődésügye — az 1960-as években határozott fellendülés és reformok időszakába jutott. Nyilvánvalóan megvoltak ehhez a „gazdasági alapok” is, de nem hiányzott a szellemi felkészültség és a pénzügyi ráfordítás sem. A múlt században a polgári városi és a klasszikus egyetemi keretek között létrejött könyvtári intézményrendszert az ország akkorra kinőtte. Évente tucatjával kezdtek felépülni új egyetemi városok, hatalmas alapterületű központi könyvtárakkal, s sorra épültek az angolszász példák nyomán tervezett városi közkönyvtárak is. A kulturális és az oktatási tárca központi hitelek — államsegély — formájában ott állt minden városi fenntartó mögött; a francia felsőoktatás nagyszabású reformjának szerves része lett a hallgatók önálló munkájának feltételeit megteremtő gyűjtemények és szolgáltatások megszervezése. Ez a lendület a 70-es években — az ismert világgazdasági okokra is visszavezethetően — némileg megtorpant, a fejlődés tempója az elmúlt években kissé lelassult. A megszerzett „pozíciók”, a nyilvános ügyvé — politikai és társadalmi közüggé — lett „könyvtári kérdések” azonban napirenden maradtak, s az

Vázlatrajz a Pompidou Kulturális Központ főhomlokzatáról. A könyvtár az 1–3. emeleten található

időközben korszerűsített, kiszélesített könyvtárosképzés népes, felkészült, nyitott szellemű és igen tevékeny szakmai társadalmat hozott létre. Aki — a meg lehetőségen bonyolult belpolitikai viszonyokkal összefüggésben —, úgy tűnik, szívósan és kitartóan munkálkodik az intézményrendszer lehetőségeinek szélesítésén.

A francia könyvtári viszonyokat igen érdekesen, sokrétűen ellentmondásos helyzet jellemzi. A „központosítás” és a helyi önállóság — a központi befolyástól való teljes függetlenség — keveredése egészen sajátos. 1976-ig egységes „könyvtárigazgatóság” működött, amely valamennyi nagyobb tudományos könyvtár, nagyobb városi könyvtár és az országosan szervezett területi ellátási rendszerek (bibliobuszos kölcsönzőhálózatok) központi irányítója volt. A könyvtári státusok betöltésének jogát, valamint a tekintélyes százalékot kitevő állami fenntartási és beruházási hozzájárulások feletti rendelkezés jogát tartotta kezében ez az egyetlen szerv... Az elmúlt évben az igazgatóságot „kettévágták” — változatlan központi szerepekkel és jogokkal —, azóta egyetemi és tudományos államtitkárság, illetve a művelődési tárca egyik osztálya irányítja a szakkönyvtárakat, másrészt a közművelődési könyvtárakat.

A rendszer részletesebb taglalását mellőzve is elmondható, hogy ez az irányítás csak az intézményhálózat kulcsfontosságú létesítményeinek életére hat ki, s lényegében csak a nagyvárosokra. A sok száz kisvárosban olyan elvek alapján hoznak létre a fenntartók könyvtárát, amilyenek nekik tetszenek. Más kérdés,

hogy ma már *presztízkérdés* a helyi városvezetőségek körében *modern, igényes közkönyvtárat teremteni*... Egy-egy városban belül még csak elképzelhető (bár ritka), hogy egységes és egyeztetett ellátás jöjjön létre, a könyvtárak ésszerű területi (módszertani) összefogásáért, a minimális központi szolgáltatások megteremtéséért viszont csak a könyvtárosszövetségben folynak viták. Az igazi eredményekre azonban a szakemberek inkább csak várnak.

A magyar könyvtáros számára ésszerűnek tűnő szervezeti előnyök és a helyi viszonyokból következő hátrányok érdekes és tanulságos együttesében jelennek meg tehát az ország könyvtárjai.

Egy új párizsi „látványosság”

Feltehető, hogy még az IBUSZ-társasutazások párizsi programjába is be fog kerülni az idén, év elején felavatott „Pompidou-központ” megtekintése. Ott ugyan nem ismerik a kifejezést, nem is próbálkozom meg a lefordításával, kétségtelen azonban: komplex művelődési intézményről van szó. Építését és megnyitását, de üzemeltetésének első hónapjait is a közérdeklődés és a nyilvános vita kísérte, s nemcsak azért, mert a hatalmas épület külső megjelenése is „provokatív” (hatalmas vegyi gyárra emlékeztet; a tervező minden közlekedést — lifteket, mozgólépcsőket — az építmény külsejére telepített, színes csőrendszerként), hanem mert vitatják: kellett-e a hatalmasra méretezett kulturális intézmény? Amikor — a nemzeti könyvtár, a híres „Bibliothèque Nationale” teljes rak-

tári „csödbe” jutott, amikor a kutatóknak napokig kell várni a nemzeti könyvtárban egy-egy ülőhelyre, amikor az új épület évekre elszívta a költségvetési kereteket a fővárosi intézményhálózat fejlesztésétől? Magyar szemmel nehéz e vitában állást foglalni, márcsak azért is, mert e központ egyharmadát — több ezer m²-en és négy szinten — egy nagyszerűen felszerelt, csak helybenolvasásra szolgáló kitűnő, modern „tájékoztató könyvtár” foglalja el.

Egyértelmű színjelzés — a könyvtaré a zöld — irányítja el az érdeklődőt az övezetekbe. A földszinten van a könyvtár „aktualitás-terme” („általános részleg”-nek megfelelő szereppel), az első, a második és harmadik emeleten a könyvtár „érdemi része”. Az emeleteket mozgólépcsők kötik össze. Nincs beiratkozás, csak helybenolvasás van; minden szabadpolcon található, az ellenőrzést, állományvédelmet, forgalomszámlálást műszerek végzik. Számítógéppel készült kötetkatalógusok szolgálják a visszakeresést. Ritkán veszik azonban az olvasók őket kézbe: a 300 000 „kötet” — könyvek, folyóiratok, diaképek, lemezek, videokazetták — a szabadpolcos felállítás és tagolás minden ötletességével van rendszerezve. A nyelvi stúdió mindig zsúfolt: a térrészben 40 nyelvet lehet egyéni programok alapján tanulni — nemcsak hangzó, hanem videokazettás formában is — vizuális segédletek segítségével. A gyűjtemény gazdagon kifejlesztett részlege az ún. ikonográfiai gyűjtemény: a hatalmas diaképanyagot földrajzi hely, szerző, téma szerint lehet visszakeresni, kikérni, tanulmányozni. (S ez nem kizárólag „művészeti” anyag; a tudomány szinte minden ágának képi forrásait gyűjtik.)

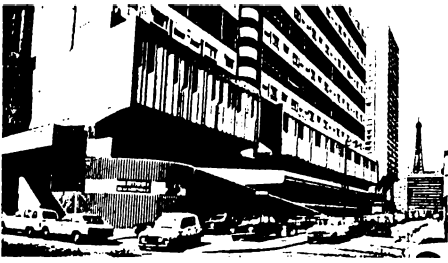
Egy egész napos látogatás után a könyvtárat — *minden nap este 10-ig van nyitva, még szombaton, vasárnap is* — „magánszemélyként” is felkerestem. Péntek este volt, párizsi családok hétvége előtti estje, s láthatólag divatos program: eljőnni és megnézni a „Házat”. A könyvtári terekben is sokan vonultak — akárcsak nálunk, mikor új hidat, metróvonalat adnak át —, a gyerekek is belelapozgattak a bekötött újságkötetekbe, leültek videokazetta-programot nézni. Párizs népe — új látványosságként — vette birtokba a létesítményt. Aztán 9 óra után csönd lett — a szabadpolcos térben az asztaloknál azok maradtak, akiknek az igényéhez a könyvtárat szabták — tanulók, hallgatók, elmélyedő érdeklődők... Csak a lapozgatás zaja hallatszott, s néha finoman kattant a gyorsmásoló automata, ha valaki bedobta a félfrankost, s várta, míg az elvinni kívánt oldal kiszaladt a gépből...

Ki szerencsésebb: a lyoni vagy a grenoble-i olvasó?

A kérdésen — ha az olvasók nem is — a helybeli könyvtárosok hosszasan elvitatkozhatnának. Az egymástól nem messze fekvő két nagy vidéki város közművelődési könyvtári ellátásának fejlesztése ugyanis gyökeresen más „taktikai” menetben folyik. Lyonban — későbbre hagyva a fiókhálózat korszerűsítését — a kontinens egyik legnagyobb alapterületű városi könyvtárat építették fel, csaknem 30 000 m² alapterületen, a kommunális ellátás ötletesen és jól szervezett központi övezetében. A hatalmas raktároronnyal, szakrészlegekkel — külön helyismereti, régi- és ritkákönyv-gyűjteményekkel, természet- és humán tudományi szekciókkal — rendelkező intézményben, szinte túlságosan bő téri lehetőségek között kap mindent kézhez az olvasó. S az építmény alagsorából, hatalmas garázsából indulnak a peremkerületek felé a bibliobuszok... A szomszédos „bevásárlóközpont” többszintes csarnokrendszerében (ahol több mozi, játékkerem is van) sem lehet úgy járkalni, hogy az építmény jobb oldali kijárata — a „könyvtári kapu” — ne figyelmeztessen: erre lehet eljutni a könyvtárhoz...

A látogató itt, a lyoni városi könyvtár termeiben járva „testközelben” érzékeli: egy százados hagyományú hatalmas gyűjtemény egész rendszerét, működésbeli szokásait nem lehet ellentmondások nélkül — és a könyvtárosi gondolkodás gyökeres szemléletváltozása nélkül — modern viszonyok közé telepíteni. Hagvomány és modern lehetőségek „sürlődása” itt közvetlenül látható.

Grenoble más példáz. Ebben a városban már a XVIII. század végén is volt — polgári közadakozásból, köztulajdonba vett főúri gyűjteményekből alapított — városi könyvtár. Az állomány első, több kötetes nyomtatott katalógusa csaknem 150 éve jelent meg. Ez azonban francia földön is kivétel, a tartomány — Dauphiné — sajátos „sziget” az országban, az Alpok lábainál, gyönyörű, zárt helyen terül el. A régi könyvtár — nem túlságosan tetszetős, de megfelelőnek mondható épületben — prézensgyűjteményként (ugyancsak beiratkozás nélkül, bárki számára, helybenolvasási, „tanulmányi” céllal) működik; olvasótermében a bő kézikönyvállomány, „raktár-gyomrában” a több százezer dokumentum. A várost ezenkívül korszerű, a mi „B”-típusú intézményeink léptékéhez mérhető intézmények „hálózák” be. Itt pontosan érzékelhető, hogy a francia szakirodalomnak az a ketős fogalma, amely az idegen terminológia miatt ugyancsak megtévesztő, tehát a „városi könyvtár” és a „kölcsonkönyvtár”

Egy párizsi toronyház kiugró magassídszintjén két ezer négyzetméter alapterületen helyezték el az új Beaugrenelle-i kerületi Könyvtárt

(bibliothèque de prêt) valójában csak fenntartási, szervezeti megjelölés. A helyi olvasó a település kulcsfontosságú pontjain 50—60 ezer kötetes, jó referenzs állományt is nyújtó intézményeket talál. A központi, helybenolvasásra szolgáló könyvtár tartalmi előnyeivel nem kell és nem is lehet versenyeznünk a kerületi intézményeknek — „technikában”, az „olvasóval való törődés”, az „aktív tájékoztatás” terén ugyanis többet tudnak nála. Néhány intézményben teljesen automatizálták a kölcsönzést: a városháza központi számítógépére vannak kapcsolva a könyvtári terminálok, számítógép-végállomások. Nemcsak az adminisztráció válik így egyszerűvé és gyorsá, de a hetente kapott elemző táblák segítségével az olvasói érdeklődést is állandóan nyomon tudják követni.

Tájékoztató, tájékozódás

Franciaország nyilvános könyvtárai nem tartoznak azok közé az intézmények közé, ahol a referenz-szobában szól a telefon. Ott — ellentétben az angolszász közemberi szokással — nem hívják fel a „könyvtáros kisasszonyt”, ha valamit tudni szeretnének. A tájékoztatásra hivatott intézmények — köztük a könyvtárak — szerepét és hatókörét, az igény és a kínálat viszonyát az információs „környezet” szabja meg.

Az utca emberét — a városlakót, az utast, az ügyeit intézőt — szinte mindennél gondosabban és sokoldalúabban informálják. Táblák, feliratok, gondosan szerkesztett menetrendi eligazítások, jelek és grafikus ábrák, szórólapok sokasága „borítja be” a nyilvános tereket. Hogy ezek nagy része üzleti reklám? Hogy a kisembernek nem lehet könnyű kiszűrnie közülük a neki valót, az érdekében álló ismeretet? Bizonyára. Könyvtáros számára azonban ez a gazdagon telített „információs környezet” nagyon szembeszökő,

irigylésre méltó az a mód, ahogy a megismerni, elolvasni való dolgok sokasága a társadalmi nyilvánosság rendelkezésére áll. S könnyen felismerhető, hogy a baloldali városvezetőségek ennek a megszerzésében különösen élen járnak.

Nem a kereskedelmi reklámmal versengve, de szolid, módszeres jelzésekkel a városok könyvtárai szüntelen figyelmetnek jelenlétükre. Még Párizsban legkevésbé — a metropolisz könyvtári gondjai és a mi fővárosunk könyvtári viszonyai között egyébként is sok hasonlóságot lehet felfedezni. A vidéki városokban viszont még az autóval közlekedőt is jelzőtáblák irányítják, hogy megtalálja a „Bibliothèque Municipale”-hoz tartozó parkolóhelyet.

Kalauzomnak, a lyoni könyvtárigazgató-helyettesnek feltettem a kérdést: az új városcentrumba telepített intézményt a vásárlóövezetbe jövők nagyobb számban keresik-e fel? Feljön-e olvasni, kölcsönözni az, aki egyébként is ide jött — enni, venni, a városházán ügyét intézni, pénzügyeit rendezni...? Humortalan elfogultsággal azt válaszolta, hogy a könyvtár látogatóit elsősorban az olvasás vonzza, de ha már itt vannak, esetleg más szolgáltatásokkal is élnek a város központjaiban. Nem hittem, nem hiszek neki: a vásárlóépületben megforduló ezrek között bizonyára akadnak olyanok, akik a „porte de la bibliothèque” — a könyvtári kapu — irányába indulva, életükben először keresnek fel olvasótermet.

Tanulások?

A háromhetes út tapasztalataival (melyeknek nagy része újonnan épített egyetemi könyvtárakhoz, a szakrészlegesítés francia gyakorlatához kapcsolódik) a vendég szakember mértékletesen éljen. Különösen akkor, ha — akár dicsérő, akár elmarasztaló — általánosító véleményt mond egy ország könyvtárügyéről. Hisz engem is a kivételes, új és átlagosnak semmiképpen nem tekinthető intézmények érdekeltek; s a vendéglátók is jól tudják, mit érdemes a külföldinek megtekintésre ajánlani.

Az azonban igaznak látszik, hogy az eltérések ellenére a francia könyvtárakban rokon kérdések foglalkoztatják a szakembereket. S a korszerű ellátás megteremtéséért sok-sok visszahúzó tényezővel kell megküzdeniük. Egyetértő méltánylás, néha-néha az irigylés, s nemegyszer az ironikus, kritikus távolságtartás jegyében szemlélődhet, tehát francia földön a magyar könyvtáros.

Fogarassy Miklós

Bevezetés az informatikába I.

Tudományos-technikai forradalom, információs forradalom, informatika

Korunkban az anyagi javak termelésén és elosztásán kívül egyre nagyobb jelentőségűvé válik az információ „termelése” és „elosztása”. Jellegzetes megnyilvánulása ennek a folyamatnak az „információs ipar” kialakulása, előretörése. Ez az „iparág” — az előrejelzések szerint — már az 1980-as években, de a század végére mindenképpen az egyik vezető iparágává válik a fejlett országokban.

A korábbi időszakokhoz viszonyítva az információ jelenlegi szerepét, mostanában tapasztaljuk először, hogy az információ, az információk átadása-átvétele, hasznosítása világméretű társadalmi probléma lett. Mind gyakrabban beszélünk a „társadalmi információról”, mint a társadalom fejlődésének és irányításának egyik alapvető tényezőjéről, amely — éppen ilyen hatása miatt — nagy gazdasági értéket, erőforrást is képvisel. Szinte általánosan érvényes tapasztalattá vált a régi görög mondás: „az idejében érkező hír sokszor többet ér egy halom kincsnél”. Korunk egyik középponti kérdése az idejében érkező (szolgáltatott) információ.

Az információnak ebből a szerepéből következik, hogy túlterjed a tudományos és műszaki élet szféráján, az egész társadalmat érintő problematikává tágul. Ezt az is bizonyítja, hogy az utóbbi időben országos és nemzetközi viszonylatban is csaknem mindenütt napirendre került az „információpolitika”, mint a gazdaságpolitika, tudománypolitika, iparpolitika stb. szerves része.

A tudományos-technikai forradalom kibontakozása hatalmas mértékben megnövelte a tudományos-műszaki információk termelésének és felhasználásának ütemét. A kutatás és fejlesztés állandóan gyorsuló irányzata, az idetartozó információk iránti szükségletek mennyiségi növekedése és minőségi differenciálódása hozta magával, hogy a szakmai információk kezelése, hasznosítása egyre nehezebbé vált és megoldására fokozatosan önállóul ismeretkör kezdett kialakulni. Ez az ismeretkör (egyelőre nem nevezzük tudományágnak vagy diszciplínának) az *informatika*, amelynek fejlődését, problematikáját kísérjük meg felvázolni sorozatunkban. Megjegyezzük, hogy ismertetésünket a tudományos információval kapcsolatos informatikára korlátozzuk, a társadalmi információ teljes körére kiterjedő, ún. „társadalmi informatikával” legfeljebb csak érintőleg foglalkozunk.

Kutatás — fejlesztés (K+F) és információ

Alapjában véve minden információ problémák megoldásából és megoldásából származik. Minél több a probléma, annál több az információ. Erről sokszor el szoktak feledkezni, amikor az információáradat jelenségét tárgyalják. Némelyek ugyanis ezt hajlamosak úgy minősíteni, mint „papíráradatot” vagy „dokumentumáradatot”. Pedig nem így van! Valahányszor egy dokumentum keletkezik, amely látszólag csaknem teljesen ugyanarról szól, mint egy másik, korábbi dokumentum, rendszerint nem ismétlésről van szó, hanem egy problémának (bármily csekély mértékű) „elmozdulásáról”. Olyan nézőpontról is, amely korábban nem jelentkezett. És éppen ezek a „finom” elmozdulások, alig észrevehető szempontváltozások adják a redundánsnak (ld. „Kislexikon”-rovatunkat is) tűnő dokumentum információtartalmát.

Mindez világosabbá válik, ha tüzetesebben megfigyeljük, hogy a K+F tevékenységekben milyen folyamatok játszódnak le, és ezekhez milyen információk kapcsolódnak.

A K+F tevékenységi rendszert négy alapvető folyamatra tagolhatjuk.

1. Felfedezés: új ismeret (törvényszerűség, elmélet, axióma stb.) létrehozása;
2. Feltalálás: új eljárás, eszköz, módszer létrehozása, vagy meglévő eljárások, eszközök, módszerek megjavítása;
3. Innováció: egy találmány alkalmazása, gyakorlati megvalósítása első ízben;
4. Diffúzió: az innováció további alkalmazása, elterjedése, „behatolása” a piacra.

Mind a négy folyamat igen sok, más-más típusú információt termel, jöllehet minden információ esetleg egyetlen, középponti problémával kapcsolatos. Egy K+F eredmény létrejötte tehát az alkalmazás során valóságos információáramlást indít el, amely útjában állandóan új és új elemekkel gazdagodik, mert mindenki, aki az eredménnyel, illetve a problémával kapcsolatba kerül, valamit hozzátesz vagy módosít rajta, s egy másik alkalmazó számára már éppen ez lesz az információ.

A tudomány termelőerővé válása is állandóan növeli az új problémák felmerülésének, a megoldásukra tett kísérleteknek, erőfeszítéseknek számát. A tudományos-technikai forradalom korszakának egyik jellegzetessége, hogy a tudomány mind szélesebb körben, egyre bonyolultabban hatja át a társadalmi gyakorlatot, ennek folytán mind mélyebb s szövevényesebb kapcsolatba kerül nem tudományos folyamatokkal és jelenségekkel, mint ezekre ható és ezek által befolyásolt tényező. A tudománynak és az egyéb társadalmi cselekvési területeknek ez a szerves összefonódása, kölcsönhatása valóságos termőtalajává válik a rendkívül komplex, feladatokra orientált, jórészt interdiszciplináris információknak.

A felfedezés és feltalálás, valamint a K+F tevékenységek során létrehozott új eredmények tehát az innováción és a diffúzióon keresztül állandóan behatolnak a termelés és a fogyasztás területére, és végső fokon így fejtik ki a társadalmi fejlődésre gyakorolt hatásukat. Ezeknek a hatásoknak útját mindig információk kísérik (megelőzik vagy követik), s ezek az információk különféle dokumentumokhoz kapcsolódnak, amelyek a meghatározott célok érdekében rögzített információk forrásaiként szolgálnak. Így jön létre a „dokumentumáradat”, amely a problémák bőségének, a megoldásukra tett kutatási-fejlesztési erőfeszítésekkel létrehozott ismereteknek és ezek hasznosításának szükségszerű következménye.

Dokumentum- és információáradat

A dokumentumáradat kétféle formában is megnyilvánul: egyrészt abban, hogy nagyon sok fajta dokumentum létezik, másrészt abban, hogy ezekből igen nagy számú újabb dokumentum keletkezik. A hagyományos dokumentumok típusain (könyvekben, folyóiratokon) kívül az ismeretek társadalmi hasznosításának folyamataiban új meg új típusok bukkannak fel, különösen az ún. nem publikált dokumentumok körében, amelyek nehezen azonosíthatók, és sokszor nehezen tipizálhatók. És sok esetben éppen az ilyen dokumentumok hordozzák egy sajátos felhasználói réteg számára a legértékesebb információkat (pl. egy új vagy korszerűsített eljárást ismerető know-how leírás). Ezek a dokumentumok többnyire nemcsak a könyvtári, hanem a dokumentációs feltáráson, feldolgozáson is kívül rekednek, s csak legújabbban tapasztalunk olyan törekvéseket, főként az ún. technológiaátadás (technology transfer) keretében, amelyek az efféle információ-„hordozókat” is igyekeznek bejuttatni az információszolgáltatás rendszeres csatornáiba.

Minél inkább tapasztaljuk, hogy a dokumentumok egy része nem ezeken a „reguláris” csatornákon áramlik, annál inkább az a benyomásunk keletkezik, hogy valamiféle (szabályozatlan) áradatról van szó. A dokumentumáradat persze objektív tény, s az informatika (az információs szakma) egyik súlyos, a kiadói tevékenységgel is összefüggő gondja, hogy a dokumentumok áramlását ellenőrizhető, áttekinthető mederben tartsa.

A dokumentumok felhalmozódását, áradását „kézzel foghatóan” tapasztalhatjuk. De mi a helyzet az információáradattal? Ennek átélése, „megtapasztalása” már sokkal szubjektívebb dolog. Az információáradat hullámverését tulajdonképpen csak azok érzik igazán, akik problémák állandó hullámverésében élnek, és a megoldáshoz maguk keresik szüntelenül az új és új ismereteket, információkat. Az információáradat érzékeléséhez erre a saját személyes problémalátásra, problémamegoldást kereső (lényegében a szó legtágabb értelmében vett kutatói) magatartásra van szükség.

Ilyen magatartás esetén az információáradat inkább pozitív, mintsem kedvezőtlen, káros jelenség. Az ún. áradatmitoszok általában az elmerülés és az újjászületés jelenségeit szimbolizálták. Végeredményben ez fejeződik ki az információáradat modern „mitoszában” is: az információáradattal való találkozás arra utal, hogy a „rég” és az „új” információknak állandóan meg kell küzdeniük egymással, az ember személyiségének, tudatának, intellektusának állandóan meg kell újulnia, és ez csak úgy lehetséges, ha bátran kitarja magát az új ismeretek, információk termékenyítő hatásának. Ennek a hatásnak az érvényesülése az alkotóképességnak (kreativitásnak) is egyik legfőbb biztosítéka.

Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy az alkotó embernek tulajdonképpen állandóan több információval kell találkoznia, mint amennyire éppen szüksége volna — rendszerint ez a többlet teszi lehetővé a felfedezésekre, meglátásokra nyitott (heurisztikus) élet és magatartás folyamatos érvényesülését.

A dokumentum- és információáradattal kapcsolatos problémákra a későbbiekben még többször visszatérünk, most csak jelzésként érintettünk néhány olyan kérdést, amelynek megoldása az informatika kifejlődése szempontjából is központi jelentőségű.

Az információ „válsága”

Sok igazság van abban a megállapításban, hogy az elpazarolt információk korszakában élünk. Ennek oka főként az, hogy nem sikerül egyensúlyt teremteni az információk termelése és elosztása (diffúziója) között, vagyis — a lehetőségekhez képest — elég rossz határfokú az információk hasznosítása. Ezeket a „válság” jelenségeket leginkább az információ-túltermelés rovására szokták írni, vagyis a dokumentumárdatot teszik érte felelőssé. Bár ez is közrejátszik, az egyik lényeges ok az, hogy az információk kezelésére, továbbítására szolgáló folyamatok, mechanizmusok, intézményrendszerek csak részben tudnak eleget tenni a követelményeknek.

Az információk nem kellő mértékű hasznosításának másik lényeges okát az emberi tényezőkben kereshetjük. Említettük az informálódás és a problémaérzékenység szoros összefüggését, ami az alkotó munka, az alkotó élet egyik mozgató ereje. Ez az erő — a nem kielégítő tájékoztatási mechanizmusok ellenére is — jelentékeny információs energiákat tud lendületbe hozni, és szenvedélyes dinamizmusa játékos hatást gyakorol minden „hivatalos” tájékoztatási apparátusra. Aikikben nem tőri elő az információs energia, azok általában mélyen alatta maradnak annak a tájékozódási szintnek, amelyet egyébként elérhetnének (vagy el kellene érniük).

Az utóbbi évtizedekben gyorsan fejlődő információtechnológiák — így például a számítógépes információkereső-rendszerek — számottevő mértékben elősegítik ugyan a nagy mennyiségben megtermelt információk gyors elosztását, kérdéses azonban, hogy milyen mértékben tudják növelni a tájékozódási készséget és erőfeszítést. Végső fokon ugyanis ettől várhatunk szilárdan megalapozott, tartós eredményeket az információk hasznosításában.

Ezért az információs „válság” leküzdésében a technológiák állandó tökéletesítésén kívül alapvetőnek kell tartanunk azt a — most már mind gyakrabban megnyilvánuló — követelményt, hogy az informatikai kutatások szorosan kapcsolódjanak az alkotó folyamat, a kreativitás problémáihoz, s az információ — amint már utaltunk rá — képviseljen olyan heurisztikus energiát, amely elősegíti a jövő új eredményeit, felfedezéseit. Így szolgálja az információ egyszerre a múlt és jelen eredményeinek hasznosítását és a jövő eredményeinek előkészítését.

Társadalmi információ

Az előzőekben már említettük, hogy az információ a társadalom irányításának alapvető tényezőjévé vált. Jogosan szoktak hivatkozni arra, hogy a társadalmi folyamatokban az eddig alapvetőnek tartott négy tényezőn (ember, anyag, energia, gép) kívül egy ötödik: az információ is nélkülözhetetlen szerepet játszik. Ha beszélhetünk egyáltalán információs forradalomról, akkor ennek valódi megnyilvánulását abban a gyökeres fordulatban kell látnunk, amely az információknak a társadalmi folyamatok irányításában, szabályozásában, vezérlésében játszott szerepét jelenti. Ez magyarázza, hogy olyan nagy erőfeszítéseket tesznek szerte a világon a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális, tudományos döntéseket megfelelően alátámasztó információs rendszerek kiépítésére. Ilyen hatékonyan működő rendszerek megtervezése az informatika egyik központi feladata.

Viszonylag szintén új jelenség az információk „világforgalmának” mind erőteljesebb kibontakozása. Ez velejárója annak, hogy a politikai és gazdasági élet egyre inkább nemzetközivé válik, de azoknak az erőfeszítéseknek is, amelyek az emberiséget érintő világproblémák megoldására irányulnak. Hogy az információ milyen „globális” mértékben vált és válik társadalmi, politikai tényezővé, meggyőzően bizonyítják azok a nagyszabású információs programok, amelyeket az ENSZ-szervezetek kezdeményeztek és valósítanak meg, továbbá azok a hatalmas méretű regionális információs rendszerek, amelyeket a KGST, illetve a Közös piac országai építenek ki a tudományos, a műszaki és gazdasági információk hatékony termelése és elosztása érdekében.

Ezek a programok szorosan kapcsolódnak a két nagy világrendszer gazdasági integrációs folyamataihoz, és egyúttal e folyamatok racionális, jó határfokú irányításának is alapvető bázisául szolgálnak.

Az előzőekkel összefüggésben ugyancsak a társadalmi információ körét érintő jelenség, hogy az információs intézmények egyre szorosabb kapcsolatba lépnek egymással. Az integráció és a kooperáció az információs hálózatoknak szorosan összekapcsolódó rendszerét hozza létre, amelyben az utóbbi 5—10 évben már fontos szerepet játszik a számítógépes kommunikáció, az adatátvitel-útján közvetlenül megvaló-

suló információcsere, az ún. interaktív tájékozódás. Az informatikának ez az ága — amint a későbbiekben még látni fogjuk — rohamosan fejlődik, és az automatizált információfeldolgozás, információszolgáltatás mind a tudományos-műszaki, mind a gazdasági információkra vonatkozóan a társadalmi információ alapvető fejlődési iránya.

A társadalmi információ — lényegét tekintve — azt jelenti, hogy különféle módszerekkel és eszközökkel elősegítjük és szabályozzuk az információk társadalmi mozgását annak érdekében, hogy ezek minden társadalmi rétegben, csoportban, intézményben és egyénben a lehető legkedvezőbb hatást fejtsék ki, és hasznosításuk fokozza a fejlődés dinamikáját. A társadalmi információ alapkövetelménye viszont az, hogy pontosan és késedelem nélkül tükrözze a társadalomban végbemenő alapvető jelenségeket, az emberek közötti viszonyokat, kölcsönhatásokat, szükségleteket, érdekeket, hogy ezekhez kapcsolódva legyenek értékelhetők a tudományos, műszaki, gazdasági eredmények, az új ismeretek és a fejlesztési lehetőségek.

A társadalmi információnak ez az értelmezése egyúttal azt is mutatja, hogy nem lehet elválasztani a tudományos-műszaki problémákat, ismereteket a társadalmi (társadalomtudományi, szociológiai) problémáktól, ismeretektől. Minden információ mindig valamiféle társadalmi környezetben mozog, ezért az információ és a társadalmi struktúra sohasem választható el egymástól. Sokan úgy vélik, hogy az információnak ebben a társadalmi beágyazottságában jelentkeznek azok a legalapvetőbb problémák, amelyekkel gyakorlatilag a modern információs rendszereknek, elméletileg pedig az informatikai kutatásoknak szembe kell nézniük. És éppen ez a problematika az, ami a hagyományos értelemben vett könyvtári és dokumentációs tevékenységen túlmegegy, és — bizonyos mértékig — megalapozhatja az informatikának, mint önálló szakterületnek létjogosultságát.

Az informatika kialakulása

Az előzőekben — a teljesség igénye nélkül — felvázoltunk néhány olyan problémát, jelenséget, amely az informatika körébe tartozik és kisebb-nagyobb mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az informatika kialakult, fejlődésnek induljon.

„Ahol nő a veszély, ott közeledik a megmentő” — mondta Hölderlin. Más szóval, mikor valóban komoly társadalmi problémák, szükségletek merülnek fel, a fejlődés menete szinte törvényszerűen létrehozza azokat az eszközöket, lehetőségeket, amelyek elősegítik a problémák megoldását. Talán az „információ válsága” esetében ilyen „megmentő” lesz az informatika, mint a tudományos információ elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó szakterület (és majdan talán önálló diszciplína). A későbbiekben részletesebben foglalkozunk az informatika tárgyával, „tudomány” jellegével, feladataival, most csak jelezzük azt a célrendszert, amely az informatikát, a tudományos és műszaki információk szolgáltatását „vezérli”, és mutatja társadalmi jelentőségét, politikai hatását.

Az OECD (a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete) az alábbi információpolitikai célokat jelölte meg:

1. A természettudományok, műszaki tudományok, közgazdasági tudományok, társadalomtudományok és egyéb tudományok felhalmozott ismereteinek hatékony felhasználása annak érdekében, hogy azok a társadalom, a társadalmi viszonyok állandó tökéletesítését szolgálják.
2. A tudomány és a technológia (ide értve az információtechnológiát is) fejlesztésének előmozdítása, összekapcsolva a társadalmi hasznosítás állandó fejlesztésével.
3. A politikai, vezetési döntéseket alátámasztó, megfelelően kimunkált információk szolgáltatása mind a kormányzati szervek, mind a vállalatok, intézmények számára.
4. A kormányzati szervek és vállalatok orientálása, „információtudatos” magatartásuk ösztönzése a lehető legjobb információpolitika kialakítására, megvalósítására.

Ezek a célkitűzések nemzeti és nemzetközi viszonylatban egyaránt érvényesítenedők. Az informatika kialakulása, lendületes fejlődése éppen ilyen jellegű információpolitikai programokhoz kapcsolódik: egyrészt ezek megvalósítását segíti elő, másrészt lehetővé teszi, ösztönzést ad arra, hogy mind több ország, ágazat, intézmény, diszciplína és interdiszciplína kapcsolódjék be az ilyen programok megindításába és megvalósításába.

Györe Pál

I R O D A L O M

Afanaszjev, V.: Társadalmi információ és társadalomirányítás. 1976. Kossuth. Information for a changing society. Paris, 1971. OECD.

Figyeli a világot — figyelünk-e rá?

A Magyar Távirati Iroda kiadványai

Korunk nemcsak a második ipari forradalomnak, hanem a tájékoztatási eszközök forradalmának is korszaka. A szinte irdatlan számú napi- és hetilapon kívül világszerte több mint 30 ezer folyóirat jelenik meg, furcsa ellentmondást támasztva a tájékoztató dokumentumok mennyiségének növekedése és a jól tájékozottság megszerzésének lehetősége között. Ennek az ellentmondásnak egyik fő oka az időhiány, másik oka az, hogy az idegen nyelvű tájékoztató anyagok olvasása megkívánja az adott nyelv ismeretét.

A monokapitalizmus korában nemcsak a lapkiadásban valósult meg a központosítás, hanem a hírszolgálat szervezetében is. A 19. század első felében megalakult hírügynökségek, hírszolgálati és távirati irodák a lapok nagyobb csoportját látták el hírekkel. A század második felétől kezdve nagy tőkével működő, nemzetközileg szervezett vállalkozásokká alakultak át, és egy-egy ország, sőt országok, földrészek sajtójának szolgáltattak hírányagot.

Az első hírügynökséget a francia *Ch. Havas* alapította 1832-ben. Ennek lett utóda 1944-ben az *Agence France Presse*, rövidítve *AFP*. Havas követői 1849-ben Németországban megalapították a *Wolf*, 1851-ben pedig Angliában a *Reuter* hírügynökséget. Az amerikai távirati irodák — például az *Associated Press (AP)*, az *United Press (UP)* — a tenger alatti kábelek kiépülése után 1892-től játszanak nagyobb szerepet a hírszolgálatban.

A világ egyik legrégebb hírszolgálati intézménye

Ha televíziót nézünk, rádiót hallgatunk, vagy ha a sajtó híreit olvassuk, bizony ritkán jut eszünkbe, hogy e tömegkommunikációs eszközök az MTI — nélkülözhetetlen — segítségével tájékoztatnak bennünket a világ eseményeiről.

A *Magyar Távirati Iroda (MTI)* alapítási éve 1880. A világ legrégebb hírszolgálati intézményei között tartják számon. Napjainkban az MTI — jellegének megfelelően — széles körű együttműködést alakított ki: mintegy hetven hírszolgálati és sajtószervelet áll kapcsolatban.

A Magyar Népköztársaság hírszolgálati sajtószerveinek alapvető feladata: gyorsan, sokrétűen és hitelesen tájékoztatni a hazai sajtót, rádiót és a televíziót a nemzetközi élet eseményeiről. Az MTI azonban hazai témájú tudósításokat, híreket, cikkeket, információkat és fényképeket is továbbít a külföldi hírszolgálati irodáknak, sajtóügynökségeknek. Szervezetéből számunkra most az *MTI kiadóhivatala* a legfontosabb, amely a Távirati Iroda hírányagát, időszaki kiadványait gondozza. Fő törekvése a napisajtó kiszolgálása. Emellett mintegy negyvenféle kiadványt, információhordozót állít elő.

Az MTI-nek sok olyan kiadványa is megjelenik, amelynek jó hasznát vehetnék a könyvtári tájékoztató szolgálatok, s az olvasók is szívesen forgatnák ezeket. Sajnos, kevés jut el belőlük a könyvtárakba. Igaz ugyan, hogy közülük többet találunk az egyes — főleg az üzemi — könyvtárakban, mint a TIT által kiadott füzetekből, de a helyzet korántsem kielégítő.

Gazdaságpolitika — évfordulók

Az MTI kiadványai négy csoportot alkotnak: politikai és gazdaságpolitikai kiadványok, a dokumentáció által összeállított füzetek, a külföldi sajtószolgálat által kiadott anyagok, végül pedig az idegen nyelvű kiadványok.

Az első csoportba tartozó kiadványok sorát a *Gazdasági Információ* cíművel kell kezdenünk, mivel ez jó példa az MTI és a könyvtárak között kialakítható együttműködésre. A kiadvány ugyanis az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központnak, valamint az MTI külföldi sajtószolgálatának közös szerkesztésében jelenik meg havonta. Célja: a gazdasági és tömegszervezeti vezetők széles körű tájékoztatása, a még nem publikált dokumentumok közreadása, tematikus feldolgozása. A *Gazdasági Információ* rendszeresen foglalkozik a szocialista és a tőkés országok gazdaságpolitikai kérdéseivel, s olyan nemzetközi összehasonlítási lehetőségekre, szabályozási módszerekre hívja fel a figyelmet, amelyek a gazdaságpolitikai irányítás minden szintjén hasznosíthatók. A kiadvány először általános gazdaságpolitikai áttekintést nyújt, majd az ágazatok gazdaságpolitikájával, végül pedig az egyes országok gazdaságpolitikai irányzataival foglalkozik részletesebben. Előfizetési díja évi 100 Ft.

A *Szocialista Gazdasági Integráció* című, szolgálati jellegű kiadvány a szocialista és a nyugati sajtóban megjelent cikkek, tanulmányok alapján a KGST tevékenységéről igyekszik átfogó tájékoztatást nyújtani. Bemutatja a komplex program megvalósításában elért eredményeket, ismerteti a gazdasági együttműködés időszzerű és vitatott kérdéseit. Foglalkozik a szocialista gazdasági közösség fejlődésével, fejlesztésével, a tagállamok közötti kapcsolatokkal, az információcserevel. Az összeállítás végén KGST-eseménynaplót találhatók. A havonta megjelenő kiadvány közleményeit szaklapok, folyóiratok is felhasználják. Évi előfizetési díja 600 Ft.

Az MTI legfiatalabb kiadványa a *KGST tagállamok gazdasági együttműködése* című periodikum. Első száma 1977-ben jelent meg magyar nyelven, s évente hatszor lát majd napvilágot. Eddig, mint a KGST titkárság nemzetközi kiadványát, csak orosz nyelven adták ki. Általában a KGST titkárság által elfogadott okmányokat ismerteti, foglalkozik a KGST kapcsolataival, a KGST-szervek tevékenységével, a műszaki és tudományos együttműködéssel, a KGST komplex programjával. Minden számban megtalálhatjuk majd „A szerkesztőség interjúja” című rovatot, melyben a KGST vezetői szólnak az olvasókhöz.

Az MTI Központi Dokumentációjának kül- és belpolitikai részlegében több mint hétmillió MTI-hír dokumentációját őrzik, s három ezer magyar és idegen nyelvű kézikönyv segíti a riporterek, szerkesztők munkáját. A hírszolgálat alapanyagait mikrofilmen tárolják, s így lehetőség nyílik az összes „MTI-kiadás” megőrzésére. Több mint tizenötezer évfordulót tartanak számon, ezek felhasználásával negyedévenként kiadják az *Évfordulónaptár-t*. Minden száma a következő negyedévben várható hazai és nemzetközi politikai, gazdasági és kulturális események évfordulóit, a közismert személyiségek születésének, elhalálzásának dátumát stb. sorolja fel. Egy-egy szám körülbelül 7—800 adatot tartalmaz. Az *Évfordulónaptár* nemcsak a sajtó, hanem a könyvtárak, művelődési otthonok számára is fontos segédeszköz. Előfizetési díja évente 240 Ft.

Hasonló célt, az előzetes tájékoztatást szolgálja a *Várható Események* című, havonta megjelenő kiadvány, amely a következő féléves időszakra jelzett nemzetközi, politikai, gazdasági események időpontját, tartalmát, megrendezésének előzményeit közli. Rendszeresített dokumentációt nyújt tehát a tervezett politikai tárgyalásokról, s a nemzetközi szervezetekhez kapcsolódó események alkalmával ismerteti a szervezet felépítését, megalakulásának időpontját, eddigi munkáját.

Világpolitika — információk vezetőknek

Havonta jelenik meg a *Magyar Dokumentáció*, valamint a *Világpolitikai Dokumentáció*. Az első a magyar kormány, az Elnöki Tanács, az országgyűlés határozatait és állásfoglalásait, az MSZMP közreadott határozatait, a népgazdasági terveket, az évi költségvetést, a hivatalos statisztikai jelentéseket ismerteti. Közvetteszi a vezető magyar államférfiak, közéleti személyiségek dokumentum jellegű megnyilatkozásait;

a magyar közéletben, valamint a Budapesten akkreditált diplomáciai testületekben bekövetkezett személyi változásokat, a magyar közéleti személyiségek életrajzát, a különösen fontos tanácskozások és viták összefoglalását. Évi előfizetési díja 500 Ft. A Világpolitikai Dokumentáció (előfizetési díja 800 Ft) a nemzetközi és a hazai politikai élet eseményeit országok szerinti csoportosításban foglalja össze. Füzet-formában jelenik meg, így bekötőtablóban összekapcsolható. Mellékletei egy-egy fontos nemzetközi kérdést dolgoznak fel. Minden hónap anyagáról tartalommutató tájékoztat, s minden félévben tárgy- és névmutató segíti az eligazodást. A könyvtárak, a tudományos és oktatási intézmények egyaránt jól felhasználhatják.

Az MTI Külföldi Sajtószolgálatának szerkesztősége figyelemmel kíséri a nemzetközi sajtót, s kiadványokban közlésezi a lapok, folyóiratok és az időszaki kiadványok legfontosabb, legidősebb politikai, gazdasági cikkeit, kommentárjait. Ezek népszerűsége annak köszönhető, hogy világ sok nyelvén megjelent, figyelemre méltó írásokat a magyar olvasó lefordítva, adott esetben tömörítve, csoportosítva kapja. A *Cikkek a nemzetközi sajtóból* című kiadvány kifejezetten a politikai élettel foglalkozó írások válogatását adja. A gazdaságpolitika iránt érdeklődő olvasók igényét igyekszik kielégíteni a *Gazdasági cikkek a nemzetközi sajtóból* című összeállítás. Az *Elméleti cikkek* a jelenkor legfontosabb filozófiai áramlatait a nemzetközi sajtó tükrében mutatja be. Ezt a nagyobb lélegzetű cikkeket is tartalmazó kiadványt az MTI a Társadalomtudományi Intézettel közösen készíti.

Kifejezetten szakmai körök számára is készülnek összeállítások. Közülük két — bizonyos könyvtárak szempontjából érdekes — kiadvány érdemel említést. Közismert, hogy a vállalatok, intézmények, hivatalok, az államapparátus munkájának eredményessége nem kis mértékben a vezetés színvonalától függ. A vezetés módszerei, eszközei gyorsan változnak, a vezető felelőssége igen nagy, éppen ezért nélkülözhetetlen rendszeres tájékoztatása. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ és az MTI külföldi sajtószolgálat közösen szerkesztett, havonta kétszer megjelenő, *Korszerű Vezetés* című kiadványa közreadja a legfontosabbat, az itthon legjobban hasznosíthatót mindabból, ami ebben a témakörben a világsajtóban, a vezetéstudományi szakfolyóiratokban megjelenik. Évi előfizetési díja 1000 Ft. A *Világ Mezőgazdasága* című heti kiadvány a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központjának és az MTI külföldi sajtószolgálatának közös szerkesztésében gyors, megbízható tájékoztatást ad az öt földrész mezőgazdaságában, élelmiszeriparában végbemenő agrárpolitikai változásokról, a mezőgazdasági termékek világpiacon helyzetéről, a falu szociális, strukturális problémáiról, s részleteket közöl a hazai fejlesztési elgondolásokból.

A külföldi adások szerkesztőségének kebelében működik az MTI—BUDAPRESS. Információk, tudósítások és hírek összeállításával hetente négy nyelven ad ki bulletin. Évente kétszer megjelenteti a Magyarország című bulletin, amely angol, német, orosz, francia és spanyol nyelven közli az előző fél estendő dokumentumait, statisztikai adatait, ismerteti országunk politikai, társadalmi szervezetét, beszámol a gazdasági élet, az ipar, a mezőgazdaság, a népgazdaság jellemző adatairól. Foglalkozik a szociális ellátás, a kulturális élet (tudomány, oktatás, irodalom, színház, film, zene, képzőművészet stb.) eseményeivel. Minden év márciusában és augusztusában ötven oldalon jelenik meg, ára 100 Ft. Magyar nyelvű kiadását értékes információi miatt a könyvtárak különös figyelmébe ajánljuk.

Még egy idegen nyelvű kiadványról, a két nyelven megjelenő, mélynyomású képes napilapról, a *Daily News — Neueste Nachrichten*-ről kell néhány szót szólnunk. Hétfő kivételével mindennap megjelenik, mintegy tízezer példányban. A lap elsősorban a Magyarországra érkező külföldi turistákat kívánja tájékoztatni a világ eseményeiről, egyszersmind bemutatni nekik hazánk politikai, gazdasági és kulturális életét.

Mit gyűjtsenek a könyvtárak?

Az MTI és a könyvtárak közötti kapcsolat eddig laza, esetleges volt. A távirati iroda munkatársai azzal érveltek, hogy a kiadványok elsősorban a sajtó, rádió és a televízió számára készülnek. Ennek ellenére elképzelhető — mint ahogy így is van —, hogy a tömegkommunikációs eszközök és a könyvtárak igényei, feladatai néha azonosak. Az MTI kiadványok szerkesztőségei a hírügynökségektől kapott napi anyagon kívül mintegy négyszáz külföldi napilapot, folyóiratot tanulmányoznak, és ebből az óriási anyagból válogatják ki és fordítják nyelvünkre a legérdekesebb, legaktuálisabb írásokat. Előfizetőiket ezzel más úton — főként a nyelvi nehézségek miatt — meg nem szerezhető információkhoz juttatják.

Az MTI kiadványok előfizetői között elenyészően kevés könyvtár található, az általuk megvásárolt periodikumok száma is évről évre csökken. Ráadásul az MTI-

füzeteket előfizető, illetve vásárló könyvtárak sem mindig a gyűjtőkörükbe leginkább beilleszthetőket veszik meg. Például majdnem minden megrendelő könyvtár listáján szerepel a *Világ Minden Tájáról* című, a világsajtóból összegyűjtött színes, érdekes, rövid információkat tartalmazó kiadvány, melynek legfontosabb feladata a népszerűsítő ismeretterjesztés, a vidéki lapok „színes anyaggal” való ellátása. Nem valószínű, hogy ennek sok hasznát vehetnék például a szak-, illetve tudományos könyvtárak.

Nem szükséges gyűjteniük a könyvtáraknak az MTI idegen nyelvű kiadványait sem. Ezek a bullettinek a hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok, turisták számára készülnek. Viszont jó lenne, ha a szak- és tudományos könyvtárak kapnának az úgynevezett bizalmas vagy szolgálati jellegű kiadványokból. Hiszen nem kevés az olyan zárt anyag a könyvtárakban, amelyhez csak az érintett területek kutatói jutnak hozzá. A nem bizalmas jellegű információkat tartalmazó MTI-kiadványokban pedig olyan témák is szerepelnek, amelyekkel a napi sajtó egyszerűen helyhiány miatt nem tud részletesebben foglalkozni.

Az MTI kiadványok iránti csekély érdeklődés oka lehet még azok korlátozott példányszáma és az ebből adódó magas árak. (Például A KGST tagállamok gazdasági együttműködése című, legújabb periódika évi előfizetési díja 1200 Ft.)

A könyvtáraknak jobban kellene gazdálkodniuk anyagi eszközeikkel: fontos, hogy körültekintőbben válogassák ki a nekik szükséges MTI kiadványokat. Ebben kívántunk segítséget nyújtani ismertetésünkkel, amelyben a könyvtárak által is jól felhasználható kiadványokat vettük sorra.

M á t r a h á z i Z s u z s a

A KÖNYVTÁROS KISLEXIKONA

Mi a szemiotika ?

A szemiotika a jelekkel foglalkozó tudomány. Elnevezése a görög szémeiön (jel, jelzés, jelkép, előjel), illetve szémeiótiké (jelmegállapítás) szóból ered. A magyar szóhasználatban az utóbbi időben a *jeltudomány* kifejezés kezd meghonosodni a szemiotika megfelelőjeként.

Egyes nyelvterületeken, főként a francia, az olasz és a spanyol nyelvterületeken a szemiológia szót is használják a jeltudomány megjelölésére; ennek jelentése, tartalma teljesen azonos a szemiotikáéval.

A modernebb értelemben vett jeltudomány legjelesebb megalapozójának Charles Sanders Peirce-t (1839—1914) tekinthetjük. Ez a neves amerikai filozófus, aki a pragmatizmusnak nevezett filozófiai iskola egyik első nagy képviselője, vezette be a szemiotika kifejezést a múlt század végén.

Peirce legkiemelkedőbb tanítványa C. W. Morris, akit ma már ugyancsak a szemiotika „klasszikusai” között tartanak számon. Igen fontos kutatási irányzatai, eredményei jöttek létre a modern jeltudománynak a Szovjetunióban és a szocialista országokban is.

A szemiotika alapvető tárgya és feladata a jelfolyamat, a szemiózis vizsgálata. A jelfolyamatot általában a következő elemek alkotják: 1. maguk a jelek, 2. a jelek befogadói (értelmezői, „megfejtői”), 3. azok a hatások, hajlamok, amelyeket a jelek értelmezése vált ki befogadóikban, 4. a jelek által jelölt dolgok, események, jelenségek, amelyek a befogadókból — meghatározott körülmények között — válaszokat váltanak ki, 5. azok a kontextusok, helyzeti körülmények (például szöveg-összefüggések), általában olyan környezeti tényezők, amelyek között a jelfolyamat végbemegy.

A jelfolyamatnak ebből az egyszerűsített leírásából is láthatjuk, hogy ez — alapjában véve — hasonlít a tájékoztatási, az információs és kommunikációs folyamatokhoz. A gondolat, az ismeret, a tudás csak akkor válik átadhatóvá, közölhetővé, kommunikációra alkalmassá, ha valamilyen (anyagi, fizikai) információhordozón megjelenik, testet ölt olyan formában („kódban”) rögzítve, hogy az a befogadó, a címzett számára is értelmezhetővé lesz, vagyis „olvasni” tudja az információhordozóra vitt jeleket, jelrendszereket. Amikor az ismeretek információhordozóra kerülnek, akkor tulajdonképpen a gondolatokat jelek helyettesítik (jelképezik). S amikor az információhordozókra rögzített jeleket olvassuk, megfejtjük, megértjük, akkor a jeleket, jelrendszereket visszaalakítjuk gondolatokká.

A gondolatoknak jeleké s a jeleknek gondolatokká alakítása tökéletes pontossággal talán sohasem oldható meg, a címzettnek feladott s az általa befogadott (megértett) információ (gondolat) között általában mindig van — kisebb-nagyobb — mértékű eltérés. És éppen ebből a sajátosságából, körülményből fakadnak a tájékoztatási, az információs és kommunikációs folyamatok legnehezebb, sok tekintetben máig is tisztázatlan problémái. E problémák megoldását sikerrel mozdíthatják elő az informatika és a szemiotika együttes kutatásai.

A szemiotikát általában a következő három tudományterületre szokták tagolni: 1. szintaktika, 2. szemantika, 3. pragmatika.

A szintaktika a jelek, jelzések, szimbólumok (vagyis az információhordozók) formális tulajdonságaival, szempontjaival foglalkozik; főként azt vizsgálja, hogy miképpen megy végbe az elemi és a bonyolultabb jelek, illetve jelrendszerek képzése, milyen szabályok, törvényszerűségek szerint alakulnak, rendeződnek, szerveződnek a jelek és azok komplex alakzatai. Az ide tartozó problémák sok hasonlóságot mutatnak a nyelvtan problémáival, ezért a szintaktikát úgy is felfoghatjuk, mint a jelek grammatikáját.

A szemantika a jelek jelentését vizsgálja, tehát elsősorban azt, hogy mit jelölnek a jelek, milyen összefüggések vannak például a nyelvi kifejezések és azok között a tárgyak, dolgok, események között, amelyekre a kifejezések utalnak. A szemantika természetesen feltételezi a szintaktikát, arra épül, de a szemiózis folyamatában magasabb fokozatot jelent. A tájékoztatási, információs és kommunikációs folyamatok megértésében alapvető szerepük van a szemantikai ismereteknek.

A pragmatika a jeleket, információhordozókat tényleges használatuk, funkciójuk, a befogadókra tett hatásuk szempontjából vizsgálja. Ennek értelmében magában foglalja a szemiózis szintaktikai és szemantikai szintjét is, s ezeken túlhaladva, jut el a jelek, információhordozók meghatározott, konkrét körülmények, összefüggések (kontextusok) közötti vizsgálatáig. Így tekintve a pragmatika a szemiotikának legátfogóbb, legkomplexebb területe, amely az összes információs folyamat vizsgálatára kiterjedhet.

A jel tudomány felosztható még tiszta (vagy elméleti), leíró és alkalmazott szemiotikára. Az elméleti szemiotika olyan általános nyelv kidolgozásával foglalkozik, amely az összes szemiotikai folyamat és nyelv (természetes, mesterséges, gépi nyelv stb.) szabatos ábrázolására alkalmas; a leíró (deskriptív) szemiotika a valóságos jelek tulajdonságaival, törvényszerűségével foglalkozik, s az alkalmazott szemiotika a különféle célokra használt jeleket és jelrendszereket tanulmányozza.

E négyen rövid és vázlatos ismertetésből is láthatjuk, hogy a szemiotikának, mint az információkat hordozó jelek, jelrendszerek tudományának alapvető szerepe és jelentősége van az információs folyamatok tanulmányozásában és megértésében, ezért a szemiotikát az informatika egyik leglényegesebb rokontudományának, határterületének tekinthetjük. (Gy. P.)

I R O D A L O M

- A jel tudománya. Vál. és bev. Horányi Özséb, Szépe György 1975. Gondolat. 579 l.
 Horányi Özséb: Jel, jelentés, információ. 1975. Gondolat. 156 l. (Gyorsuló idő).
 Voigt Vilmos: Bevezetés a szemiotikába. 1977. Gondolat. 217 l.

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Nekem a könyvtár az ifjúságomat jelenti

Furcsa az én viszonyom a könyvtárral, a könyvekkel. Azt szeretem, ha a szobámban van meg minden kötet, amire szükségem van, amit szeretek, szerethetek, amely vigasztomra, tájékozódásomra szolgálhat, amelyben utánanézhetek romló memóriám megsegítése céljából annak, hogy voltak-e Hunyadi Mátyásnak svájci kapcsolatai, hogy melyek az arisztotelészi poétika leglényegesebb megállapításai, s hogy miként is szól a „Karóval jöttél” második versszaka.

Sohasem volt bennem igazi, ősi birtoklástvágy — ez alól csak a könyv (és nem a kotta!) a kivétel. Egyre több könyvet veszek, és egyre kevesebbnek jutok a végére.

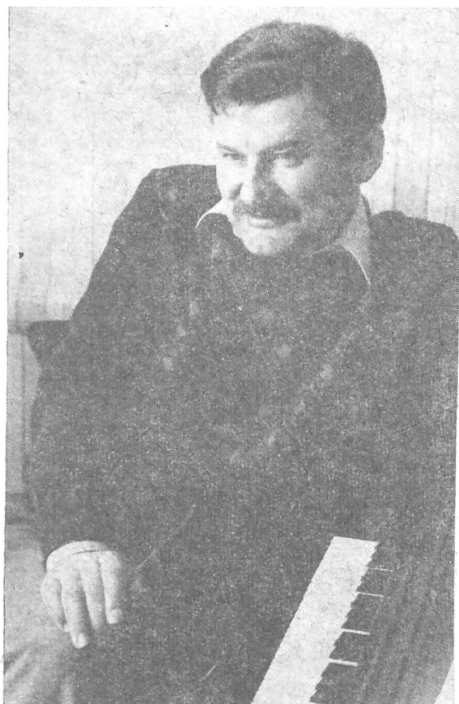
Talán ezért nehéz arról írnom, hogy milyen is a viszonyom az „igazi” könyvtárakkal.

Gimnazista koromban ismertem meg a fogalmat. A kötelező, de méginkább a javasolt irodalmat vettem ki a II. kerületi Toldy Ferenc Gimnázium porosodó, avult könyvtárából. Az 1945—1949-es években volt ez, s szégyellem bevallani, de néhány kötet még mindig nálam lapul a legfelső polcokon: a Márssal társalkodó Murányi Vénusz, Balassi versei, a Dorottyá, Tacitus, Molière...

Érettségi után két könyvtár vált számomra fontossá. A Zeneművészeti Főiskola barátságos, otthonias világa, ahol egy nagyszerű tudós: Prahács Margit adott minden kérdésre tévedhetetlen, szelíd és bámulatosan sok lehetőséget rejtő választ. Bújtam a katalógusokat, olvastam, tanultam — de gyakran zenét is írtam a minden könyvtárra kötelező csendben és áhítatban. Itt otthon éreztem magam, nem voltam zavarban, ha netán elszundítottam, vagy ha rosszalló pillantásokkal találkoztam szomszédommal való fecsegésem jutalmául.

Az igazi, a félelmetes, leküzdendő ellenfél az Egyetemi Könyvtár volt. Itt szerreztem meg — ha büszkélkedhetem vele — a görög filozófiában és művészetben való jártasságomat, itt viaskodtam Kant, Hegel, Bergson számomra mindmáig igencsak bonyolult gondolatmeneteivel. Őszintén mondhatom, hogy ezekben az — ötvenes évek első felére tehető — esztendőkből a szellemi izgalom legfűtöttebb, legfeszültebb élményeit ez a könyvtár adta nekem.

A többi, se szeri, se száma könyvtári

PETROVICS EMIL zeneszerző

tagságomat már nem sorolom. Sok-sok olvasójegyet rejtegetek fiókjaimban, már alig használom őket; előfordul még ma is, hogy beiratkozom egyikbe-másikba, kivészek valamit, de ez már nem az igazi. Egyre több a könyvem, kottám, lemezem; önellátóvá váltam, kevesebb az időm. Csak nosztalgiával gondolhatok arra, hogy milyen gonddal, aggályoskodással jártam körül annak idején egy-egy témát, szerzőt, eseményt a Zeneakadémia vagy az Egyetem könyvtárában, s azokra a pillanatokra, amikor a kartonok között ráakadtam annak az egynek kartonjára, amit akkor életbevágóan fontosnak, és azonnal elolvasandónak ítéltam.

A kedves olvasó bizonyára látja már: nemcsak a könyvtárak hiányoznak nekem, hanem elmúlt ifjúságom is. Arról azonban már csak kevéssé tehetek, hogy nekem ma ez a két különböző dolog ugyanazt jelenti.

Petrovics Emil

Bak János

1906—1977

Tanítani szeretett volna, de a magyar, történelem, földrajz szakos középiskolai tanár a diploma mellé állást nem kapott. Így lett könyvpropagandista, majd bibliográfus, a könyvstatiszтика rangos művelője.

Lapalapítással kezdte: 1938 áprilisában jelent meg havi folyóiratának, a *Magyar Kultúrszemlének* első száma. A három-ezer példányban napvilágot látott folyóirat hónapról hónapra tárgyilagos összegezést, áttekintést kívánt nyújtani a magyar kulturális élet jelenségeiről, *főképpen a magyar könyvtermésről*. Abban az időben, amikor a Széchenyi Könyvtár a nemzeti bibliográfiákat esetlegesen, nagy késéssel jelentette meg, igen nagy horderejűnek tűnt vállalkozása. Bak János, a szerkesztő tudatában is volt ennek, hiszen a lap első számában közzétett programadó cikkében nem kis becsvággyal jelentette be: „az irodalmi rovat mérhetetlenül nagy tudományos jelentőséggel bír abból a szempontból, hogy a magyar nemzeti bibliográfia alapjait fogja megvetni.”

A *Magyar Kultúrszemle* egyébként önálló cikkekben számolt be a legkiemelkedőbb újdonságokról, több könyvből

egy-egy érdekesebb részletet közölt, de recenziót minden megjelent könyvről igyekezett közzétenni. Úgy mutatta be a legfrissebb könyvtermést, hogy az érdeklődő ennek alapján képes legyen kiválasztani, ami őt leginkább érdekli, amit meg kíván vásárolni, el akar olvasni.

Figyelemreméltó újítás volt a lapban a *Mit olvas Magyarország?* című összeállítás, amelyet a szerkesztő csaknem száz könyvkereskedő adatai alapján készített el. A könyvkereskedők hónapról hónapra megneveztek kelendőségük sorrendjében tíz-tíz olyan könyvet, amelyek abban a hónapban a legkeresettebbek voltak. Az így készített táblázat tehát a hónap best-seller-listája volt. Mint kortörténeti dokumentum, ma is érdekes olvasmány.

Bak János a Magyar Kultúrszemle szerkesztése közben a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülésének megbízásából összeállította azokat a könyvjegyzékeket, amelyek egy-egy időszak magyar könyvtermését voltak hivatottak propagálni, majd, amikor Benedek Marcell utódként kinevezték az Egyesület főtitkárává, egyik legfontosabb feladatának a könyvkereskedelmi bibliográfia tekintélyének visszaállítását tekintette. Ismét megindította hát az Egyesület lapjában, a *Corvinában* a Magyar Könyvészet című rovatot, amelynek jelentőségét Kozocsa Sándor magában a *Corvinában* így méltatta: „... a könyvkereskedelmi igényeket szem előtt tartó könyvészeti összeállításával nemcsak a könyvkereskedelmi forgalomnak a menetét könnyítette meg, hanem, mintegy öntudatlanul, a tudományos kutatás munkalehetőségeit is előmozdította.”

A felszabadulást követően, híven eddigi tevékenységéhez, Bak János folytatta a könyvkiadói statisztikák összeállítását. Szakmai szenvedélyének köszönhető, hogy az 1945—1949-es évekről, azaz a felszabadulástól a könyvszakma államosításáig terjedő időszakról rendelkezésünkre állnak a kiadott művek példányszámadatai.

A könyvszakma államosítását követően a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete megszűnt; Bak János az ekkor megalakult állami könyvkereskedelmi szervnek, a Könyvterjesztő Nemzeti Vállalatnak, majd az Állami Könyvterjesztő Vállalatnak bibliográfusa, könyvstatistikusa lett. Ezt a munkát végezte a Könyvkiadók és Ter-

jesztők Tájékoztató Központjában 1967-ben történt nyugdíjba vonulásáig, de még nyugdíjasként is, szinte halála napjáig részt vett — a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, valamint a Központi Statisztikai Hivatal felkérésére — a könyvkiadói statisztikák összeállításában, a szakozás gyakorlati munkájában.

Aki a magyar könyvkiadás történetének a felszabadulás utáni első két évtizedével valaha is foglalkozik, nélkülözhetetlen forrásmunkaként kapja kézbe a

Bak János által összeállított statisztikai alapadatokat tartalmazó köteteket. E statisztikai táblák szokatlan mélységig tárják föl az időszak könyvkiadásának számokban rögzíthető adatait, s általuk megmutatják a felszabadult Magyarország könyvtermelésének, a szocialista magyar könyvkiadásnak fejlődését, erőnyeit, gyengéit, legjellemzőbb vonásait, elért eredményeit.

Bak János emlékét legmúltóbban e kötetek őrzik.

Varga Sándor

Kérdezz — felelek

Milyen feltételek fennállása esetén jogosult a dolgozó nő a gyermekgondozási segélyre?

Válasz:

A dolgozó nőt a szülési szabadság lejártát követően gyermeke három éves korának betöltéséig megilleti a gyermekgondozási segély, ha

1. a szülést közvetlenül megelőző másfél éven belül összesen 12 hónapig munkaviszonyban állt és

2. legalább napi hat órai munkaidőben dolgozott, továbbá

3. a gyermek gondozása céljából fizetés nélküli szabadságot vesz igénybe.

A gyermekgondozási segélyre jogosultság — általában — az említett három feltétel együttes fennállása esetén jön létre. A kivételek az alábbiak:

A) Az a nő is jogosult gyermekgondozási segélyre, aki bármely iskola (tanintézet) nappali tagozatán végzett tanulmányainak befejezését követően, 90 napon belül munkaviszonyt létesít, és esetében a 2. és 3. pontban meghatározott feltételek fennállnak.

B) Az 1. és 2. pontban említett feltételek fennállása esetén az anya a gyermekgondozási segélyre akkor is jogosult, ha próbaidőre vagy határozott időre létesített munkaviszonya a szülési szabadság ideje alatt megszűnik. Tovább kell folyósítani a gyermekgondozási segélyt, ha a próbaidőre vagy határozott időre létesített munkaviszony a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadság ideje alatt megszűnik.

A gyermekgondozási segély — az előbb említett feltételek fennállása esetén (a kivételeket is beleértve) — arra az időtartamra folyósítható, amely alatt a dolgozó nő munkabérben, munkadíjban nem részesül, és nincsen más keresőfoglalkozásból származó jövedelme sem.

Ebből a szempontból nem lehet munkabérként, munkadíjként, jövedelemként figyelembe venni azt a díjazást, amelyet a gyermekgondozási segélyben részesülő nő további — legfeljebb azonban két —, egyévesnél idősebb, de háromévesnél fiatalabb gyermek gondozásáért kap.

Nem kell a gyermekgondozási segély folyósítását kizáró jövedelemnek tekinteni a szerzői jogvédelem alatt álló alkotásért (műért) járó díjazást, a tudományos fokozat (kandidátus stb.) alapján járó illetménykiegészítést, ha ezt rendszeresen folyósították a gyermekgondozási segélyezés előtt is. Nem minősíthető továbbá jövedelemnek az újításért, találmányért járó, továbbá a tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotással, valamely műszaki megoldást célzó művel vagy egyéb tevékenységgel szerzett érdem elismeréseként adományozott állami díj (Kossuth-díj stb.), valamint a miniszteri és a kormánykitüntetéssel együtt járó pénzjutalom.

Nem folyósítható viszont a gyermekgondozási segély arra az időtartamra, amelyre a dolgozó nő táppénzben, baleseti táppénzben, terhességi-gyermekágyi segélyben részesül.

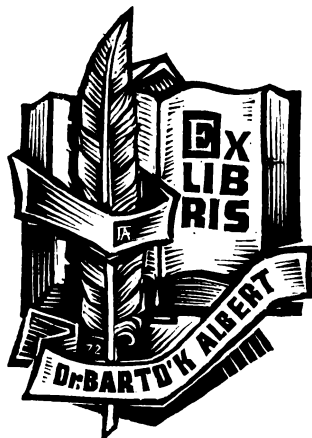
A dolgozó nő a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadságot a gyermek hároméves kora előtt megszakíthatja, de ezt köteles 30 nappal előbb a munkáltatónak bejelenteni. Ha a fizetés nélküli szabadságot a férj, illetve az eltartó halála vagy tartós megbetegedése, katonai szolgálatra való bevonulása, szabadságvesztés büntetése, életközösség megszakítása, a nő újabb szülése vagy tartós megbetegedése miatt szakította meg, a gyermekgondozási segélyre a további fizetés nélküli szabadság idejére is igényt tarthat akkor is, ha a fizetés nélküli szabadságot a naptári éven belül egy ízben, de nem az előbbieken említett okok valamelyike miatt, hanem munkába állás vagy munkaviszony létesítése céljából szakította meg.

Fery Antal könyvjegyei

Fery Antal (1117 Bp., Fehérvári u. 7.) fametszetű ex librisei, alkalmi grafikái jól ismertek a könyvtárosok körében. Számos intézmény rendelkezik klasszikus kiegyensúlyozottságú, realista fogantatású könyvjegyeivel, de kisgrafikáival a Könyvtáros olvasói is gyakran találkozhattak.

Az idősebb nemzedékhez tartozó alkotóművész 1935-ben szerezte meg a grafikai oklevelet az Iparművészeti Főiskolán. Kezdetben plakáttervezéssel, reklámgrafikával foglalkozott, s már ekkor mint kiváló betűművészt tartották számon. Első könyvjegyeit 1939-ben metszette fába, s velük először a Műcsarnok 1943. évi grafikai kiállításán mutatkozott be. Ex libris művészetére az 1960-as évek elején teljesedett ki, s nyerte el méltó elismerését. Ezekről az évektől kezdve munkáinak többségét már a kisgrafika alkotja: évente 60–70 ex librist készít. Lapjait szinte minden hazai és külföldi kiállításon bemutatták. Könyvjegyeivel elnyerte a II. Miskolci Grafikai Biennálé különdíját, értékes díjakat hozott el a párizsi és a barcelonai nemzetközi ex libris kongresszusokkal kapcsolatban rendezett kiállításokról. Gyakran és szívesen állítja ki könyvjegyeit közművelődési könyvtárakban is.

Fery Antal kisgrafikáit a kifogyszerű ötletgazdagság és a fametsző művészet nemes hagyományait megtartó technikai felkészültség jellemzi. Ex librisei a tárgyiasult világ szinte minden mozzanata felbukkan, hogy új értelmet nyerve jelenjék meg a könyvszerető ember előtt.

Jelképrendszere könnyen áttekinthető, mégis tartalmas mondanivalót közöl. Szívesen fordul a múltba, könyvjegyein műemlékeket idéz fel, és művelődéstörténetünk legérdekesebb mozzanatait. Gyakran merít a népművészet hagyományából, az ilyen lapjai közül különösen galambokat ábrázoló ex librisei tűnnek ki. Metszetein a feliratok és díszítmények tökéletesen illeszkednek a kompozíció egészébe. Fery Antal a legkiválóbb portrémetszőnk, portré ex libriseit lapunk már külön cikkben méltatta. (Könyvtáros, 1975. 7. sz.) Népszerűek a könyvtárak részére készített reklámgrafikái, emléklapjai is.

Csaknem 40 éves kiegyensúlyozott alkotómunkájának eredményeként kisgrafikáinak száma rövidesen eléri az 1200-at. Ex libriseinek, alkalmi grafikáinak első 607 tételét leíró katalógusát a művész szülőhelye, Szerencs nagyközség adta ki. (Fery Antal fametszeteinek adatsora. Szerk. Farkas István. Kieg. Semsey Andor. Szerencs, 1970. Helytörténeti Múzeum. 39 l.) Portrémetszeteiről jászberényi kiállításának katalógusából tájékozódhatunk. (Fery Antal portré ex librisei. Szerk. Arató Antal. Jászberény, 1975. Városi-Járási Könyvtár. 4 l.) Bármelyik magyar könyvtár szép, a könyv- és könyvtárpropaganda szempontjából pedig kitűnően kamatoztatható feladata lehetne összeállítani és kiadni Fery Antal könyvjegyeinek teljességre törekvő katalógusát.

Arató Antal

A Világirodalmi Híradó

Fontos és érdekes vállalkozásba fogott az Állami Gorkij Könyvtár, midőn 1975 júliusában megindította negyedévenként megjelenő, sokszorosított eljárással készülő információs „folyóiratát”, a Világirodalmi Híradót. A szerkesztési munkát Komáromi Sándor irányítja, ő fogja össze a nyelvterületek szakértőinek referáló munkásságát. Az eddig megjelent számok fokozatosan kiérlelődő szerkesztési elképzelésről tanúskodnak, s a kiadvány profilját, tartalmi gazdagságát alapvetően meghatározza az a körülmény, hogy a Híradó mögött alapos szakmai felkészültséggel rendelkező munkatársi gárda áll.

A Világirodalmi Híradó hézagpótló szerepre vállalkozott, midőn a szocialista országok irodalmi életének kiemelkedő eseményeiről szóló ismeretközlést tűzte ki feladatául. (Szemhatárát azonban Európán kívül csak a Szovjetunió ázsiai népeinek irodalmára terjeszti ki.) Erre a feladatra irodalmi hetilapunk és folyóirataink csak esetlegesen vállalkozhatnak. Még a kifejezetten világirodalmi rendeltetésű *Nagyvilág* is elsősorban szépirodalmat publikál, a megjelent műveket ismerteti, de hiranyagával már nem képes oly mélységben és szélességben átfogni a szocialista közösség irodalmi életének eseményeit, hogy akár csak viszonylagos teljességről lehetne is szó.

A Világirodalmi Híradó tehát nem az irodalmi folyóiratok versenytársa, hivatása az, hogy pótolja az irodalmi életről igényelt információkban mutatkozó hiányt. *Kiegészítő* szerepet kell tehát betöltenie, s ezt a kiadvány számáról számra mind jobban teljesíti is.

A belső tagolást a nemzeti irodalmak szerint végzi a szerkesztés, amelynek arra is van gondolja, hogy utalásokkal megkönnyítse a tematikai tájékozódást is. (A bevezetőben nemzetközi érdekességű eseményekről esik szó.) E „horizontális és vertikális” szemlélődés plasztikus képet eredményez, összefüggések meglatásához segít. Az újabb számokban a szerkesztőség már figyelembe veszi a nyugati sajtónak a szocialista világ irodalmi eseményeivel foglalkozó közleményeit is. De a szocialista tábor lapjából is mind több orgánomot dolgoz fel, s lehetőleg olyan események internacionális megvilágítására törekszik, amelyek éppen ebben a közegben visszhangoznak a legteljesebben. (Például az 1976. évi Lenin-díjak odaítéléséről, a kitüntetettek életművének ismertetéséről a Lityeraturmaja Gazeta, a Weimarer Beitrage, a Nagyvilág és a Voproszi Lityeraturi közleményeinek tükrében számol be.)

A nemzeti irodalmak bemutatásánál éppúgy kiterjeszti figyelmét az évfordulókra, mint a fontos művek megjelenésére, szakmai tanácskozásokra, díjak kiosztására, egy-egy műfajt, irodalmi jelenséget átfogóan értékelő cikkek ismertetésére.

Némelyik hír felér egy miniatűr esszével. Az egyéni portrékat rendszerint *bibliográfiai apparátus* kíséri, ez tartalmazza az illető író hazai és magyarországi megjelenésű legfontosabb műveinek adatait; az utóbbiaknál a Híradó figyelembe veszi az antológiákat, irodalomtörténeteket, lexikonokat, és közli a témára vonatkozó legfontosabb szakirodalmat is. Némelyik egyéni portré apparátusa oly körültekintően kimmunkált, hogy szinte egy tudományos kutatómunka bázisadatait tartalmazza. Ilyen például az Anna Seghers 75. születésnapja alkalmából közölt bibliográfia. A Híradó olvasója már-már arra gondol, hogy az Állami Gorkij Könyvtár dokumentációjában (amelyre a kiadvány támaszkodik) részben egy világirodalmi lexikon, részben egy megirandó világirodalom-történet újkori anyaga halmozódik fel. Ehhez még hozzá kell vennünk azt az értékes összeállítást, amelyet az újabb számok tartalmaznak, s amely az idegen irodalmakból magyarra fordított alkotások adatait tartalmazza (a könyvkiadás termékeinek kivételével). Az összeállítás egyik érdekes eredménye, hogy világosan szemlélhető: milyen mértékben játssza a kulturális híd szerepét a környező országok magyarságának sajtója — bizonyos vonatkozásokban időnként még a hazai közvetítő szerepet is felülmúlva.

Rokonszenves figyelemmel kíséri a Híradó a soknemzetiségű Szovjetunió és a többi szocialista ország nemzetiségi irodalmainak történetét. Így például a dagesztáni irodalom híreiről éppúgy értesülünk, mint — mondjuk — a szovjetunióbeli vagy a romániai német nyelvű irodalom problémáiról. Az információs közlemény nyújtotta keretek között is érzékelteti például az olvasó azt a nagy jelentőségű kulturális tényt, hogy a Szovjetunióban ma már nemcsak a klasszikus és a jelenkori orosz irodalom hat megtermékenyítően a kis lélekszámú nemzetiségek irodalmára, hanem megfordítva is: például Jonas Avizyus, Marcinkevičius vagy Csingiz Ajtmatov is ad ösztönzéseket az orosz irodalom alkotóművészeinek — az Októberi Forradalom kultúrateremtő erejének fényes bizonyítéka ez.

A Híradó az adott nemzeti irodalmak sajtójából előszeretettel szemlézi azokat az írásokat, amelyek egy-egy év prózáját, líráját vagy drámái természetét tekintik át,

így nyújt átfogó képet, rajzol tágasabb horizontot a mozaikként szereplő számos adalék-információ fölé. De az idő mélységei felé is tágitják a szemhatárt a cikkek. Feltűnően sok az *irodalomtörténeti* jellegű vonzódás a Híradóban, időnként úgy érezzük; talán túl is lép a szükségies határon, tekintettel a szűk terjedelmi lehetőségekre. Mégis, hogy foglalkozik Lunacsarszkij vagy Ivan Cankar 100., Jean Paul 150. és E. T. A. Hoffmann 200. születési évfordulójával, s például azzal, hogy megjelent Eminescu avagy Vlagyimir Nazor műveinek kritikai kiadása, illetve kitér Majakovszkij és Hlebnyikov költői nyelvezetének összehasonlító ismertetésére, a tradíciók ápolásának és élesztésének, az irodalmi kultúra eleven folyamatosságának érzetét kelti.

Figyelemmel kíséri a Híradó a magyar irodalom külföldi visszhangjait is, hírt ad például az ukrán Vseszvit magyar számáról (s óhatatlanul azt a gondolatot kelti: ismertettük-e mi legközelebbi észak-keleti szomszédunk irodalmát ilyen módon és mértékben); hírt ad a kőszegi nemzetközi ifjúsági írótalálkozó visszhangjáról; a *Korunk* romániai értékeléséről. (Ugyanakkor természetesen — egyetlen „hiány”-ként az összképben — a hazai irodalom eseményeinek bemutatása nem lehet a „folyóirat” feladata.)

Vázlatos ismertetésünkéből is bizonyítást keltet, hogy a Világirodalmi Híradó nélkülözhetetlen segédeszközük, olvasmányuk, ismeretforrásuk mindazoknak, akik kiadónál, irodalmi szerkesztőségekben, könyvtárakban dolgoznak, kutatómunkát végeznek, művelődéspolitikai tevékenységet folytatnak. S éppen e jelentékeny réteg informáltságának igénye követeli meg, hogy a Híradó még tovább növelje tevékenységének színvonalát, küszöbölje ki munkájából a kisebb, még meglévő hiányosságokat. Adatbeli pontatlanság, elírás igen ritka a füzetekben; szükséges azonban a néhol publicisztikusan szubjektív stílus feszezebbre húzása, az egyéni szempontú értékeléstől való tartózkodás a tárgyias, „hűvös” közlési módhoz való ragaszkodás. Ez semmiképpen sem vezetne az eltérő kulturális szférák bemutatásának elszürküléséhez, hiszen az objektív közleményekből is világosan kivehető az az érdekes, sokszínű változatosság, amelyet egy-egy szocialista ország művelődésének sajátos arculata mutat. Bizonyos „kényes” témák esetében homályos a fogalmazás; célszerűbb ilyen esetben is a felelős, nyílt közlés, mintsem a sejtetés. Talán jó lenne az idegen nyelveken megjelent művek címét minden esetben magyar fordításban is közölni, végtére is az olvasó nemcsak az íránt az irodalom íránt érdeklődik, amelyet nyelvtudása folytán olvasni képes. Az egyes közlemények — súlyukhoz mért — terjedelmi arányait is hasznos volna mérlegelni néha. Jó lenne továbbá, ha a megjelenés kb. negyedéves „késését” meg lehetne rövidíteni.

Mindeme kívánságok, észrevételek azonban eltörpülnek a tény mellett, hogy a Világirodalmi Híradó máris kitűnően látja el hézagpótló feladatát, fontos hivatást tölt be és igen nagy segítséget nyújt olvasóinak mindennapi munkájukhoz, lényegében tehát segít magasabb szintre emelni világirodalmi ismereteinket és kultúránkat.

Lomonoszov könyvtára

Június 28-án Moszkvában aláírták azt az okmányt, amelyben a helsinki egyetem a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának ajándékozza a birtokában levő, Mihail Vasziljevics Lomonoszov könyvtárából származó 57 kötet könyvet. Noha régebben a kutatók úgy vélték, hogy végképp elveszett az értékes könyvgyűjtemény, Leningrád, Moszkva és más városok gyűjteményeiben megpróbálták nyomára bukkanni. Jelena Kuljabko és Jevgenyij Besenkovszkij a „Lomonoszov könyvtárának és kéziratának sorsa” című kötetben tették közzé kutatásaik eredményét: megállapították, hogy a keresett könyvek nagy része a helsinki egyetem birtokába került.

A szerzők lépésről lépésre követték a szokatlan vándorút minden egyes állomását. Lomonoszov hagyatékát II. Katalin kegyence, G. G. Orlov vásárolta meg, akitől K. Pavlovics herceghez kerültek a művek, majd örököse, a könyvek íránt teljesen közbűbös P. Alekszandrov 1832-ben a helsinki egyetemnek adta át őket, a herceg leningrádi palotájában őrzött többi könyvvel együtt.

A Szovjet Tudományos Akadémia Archivumának és a moszkvai Lenin Könyvtár Kézirattárának munkatársai a helsinki szakemberek segítségével egyelőre 57 kötetről derítették ki, hogy azok Lomonoszov könyvtárából származnak. A szakértők feltételezik, hogy a hatalmas föld alatti raktárakból — egy hét emelet mélységű, másfél kilométer hosszú labirintusból — a jövőben újabb Lomonoszov-könyvek és -kéziratok kerülhetnek elő.

(Az *Izvesztyija* 1977/151. száma alapján — Lapkiadó Vállalat szovjet cikkszoigálat)

Kötelező és ajánlott olvasmányok az általános iskolák tanulói számára

AJÁNLOTT OLVASMÁNYOK

1. osztály

- Borsos Margit — Kőrössy Ilona — Váli Dezsóné: Vakáció (1. osztályos füzet) Tankönyvkiadó, 1972.
Donászy Magda: Állat abc. Minerva
Kovács Klára: Kirándulás az Ábécé-hegyre. Tankönyvkiadó, 1971.
Zelk Zoltán: Erdőben-berdőben (versek). Móra, 1971.
Nagyhatalmú sündisznócska (Színes mesék sorozat). Móra, 1972.

2. osztály

- Borsos Margit — Kőrössy Ilona — Váli Dezsóné: Vakáció (2. oszt.) Tankönyvkiadó, 1972.
Mérei Ferenc — V. Binét Ágnes: Ablak-Zsiráf. Móra, 1971.
Tasnádi Kubacska András: Pajtások a házban és a ház körül. Móra, 1971.
Weöres Sándor: Bóbita (versek). Móra, 1962.
Beney Zsuzsa: Cérnahangra (versek). Móra, 1972.
Hárs László: Hol voltam, hol nem voltam. Móra, 1971.
Varga Katalin: Mosó Masa mosodája. Móra, 1971.
Petőfi Sándor: Anyám tyúkjá (versek). Móra, 1972.
Fazekas Anna: Öreg néne őzikéje. Móra, 1965.
Fehér Klára: Lesz nekem egy szigetem. Móra, 1972.
Hetvenhét magyar népmese. Móra, 1972.

3. osztály

- Borsos Margit — Kőrössy Ilona — Váli Dezsóné: Vakáció (3. oszt.) Tankönyvkiadó, 1972.
Mérei Ferenc — V. Binét Ágnes: Ablak-Zsiráf. Móra, 1971.
Sárváry András— Gaál Éva: Népek itala. Móra, 1972.
Ruffy Péter: Hazánk szíve, Budapest. Móra, 1968.
Bolgár Györgyi — Csergezán Pál: Híd a folyó felett. Móra, 1967.
Fecskeköszöntő (gyermekversek a világirodalomból). Móra, 1972.
Szép Ernő: Egyszer volt Budán kutyavásár. Móra, 1972.
A mesélő kert. (félszáz mai magyar népmese). Móra, 1972.

- Kincskeresők (mese, vers, játék, ismeretterjesztés). Móra, 1972.
Kincskereső (havonta megjelenő folyóirat).

4. osztály

Kötelező olvasmány

- Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön vagy Fekete István: Túskevár

Ajánlott olvasmányok

- Dala László: A gépek születése (Gyermekenciklopédia). Móra, 1972.
D. Major Klára: A mi világunk (Gyermekenciklopédia). Móra, 1967.
D. Major Klára: A Föld lakói (Gyermekenciklopédia). Móra, 1969.
D. Major Klára: Évezredek története. Móra, 1971.
Megay László — Gaál Domokos: Varázsfüvek. Móra, 1972.
Volly István: Egy szénatom kalandozásai. Móra, 1966.
Gál Péter — Gaál Éva: Hullámok hátán. Móra, 1972.
Václav — Kovál — K. Bócz István: 25 csoda a házukban. Móra, 1967.
Kádár András — Gaál Éva: A vér csodái. Móra, 1970.
Hegedüs Géza: Így élt Dózsa (Így élt... sorozat). Móra, 1972.
Antalfy Gyula: Édes hazánk. Móra, 1966.
Makoldi Mihályné: Szülőföldünk, Budapest. Tankönyvkiadó, 1972.
Hazánk szíve, Budapest... Fecskeköszöntő... A mesélő kert... Kincskeresők... Kincskereső... (Lásd a 3. osztálynál!)
- Lengyel Dénes: Magyar regék és mondák. Móra, 1972.

5. osztály

Kötelező olvasmány

- Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

Ajánlott olvasmányok

- Móra Ferenc: Rab ember fiai
Fekete István: Túskevár
Gajdar: Timur és csapata

6. osztály

Kötelező olvasmány

- Gárdonyi Géza: Egri csillagok

Ajánlott olvasmányok

Hegedüs Géza: Erdöntúli veszedelem
Defoe: Robinson
Katajev: Távolban egy fehér vitorla

7. osztály

Kötelező olvasmány

Jókai Mór: A kőszívű ember fiai

Ajánlott olvasmányok

Mikszáth Kálmán: A beszélő köntös

Hollós Korvin Lajos: A vöröstorony kin-
cse

Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója

8. osztály

Kötelező olvasmány

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig

Ajánlott olvasmányok

Mikszáth Kálmán: A gavallérok
Tatay Sándor: Puskák és galambok
Gogol: A revizor

könyvtári szakirodalom

Könyvtári ismeretek tanszéki könyvtárosok részére

A könyvtárban közismerten megerőltető és nehéz műfaj. Megerőltető, mert képzése közben szinte végestelen-végig szakmai evidenciákat kell a papírra vetni, és nehéz, mivel ezeket szigorú logikai sorrendbe kell szedni, egyértelműen és szemléletesen előadni. Ráadásul: egy hálózati könyvtárban „tető alá hozása” még valamiféle szerzetesi alázatot is feltételez, lévén az erőfeszítések nyomán megszületett produktum a legtöbb esetben korlátozott érvényű és hatókörű.

Az efféle munka közben a szakírói becsvágyat legfeljebb az keltheti fel, hogy napjainkban a társadalmi és a könyvtári fejlődés egyaránt gyors, s ennek következtében szakember legyen a talpán, aki a hódító új, és a visszazorulóban levő régi jelenségek, műveletek és folyamatok szimbiózisából biztos kézzel tudja kiválasztani azokat a már említett szakmai evidenciákat, amelyek az adott időpontban vagy időszakban mégiscsak meghatározzák a könyvtárak működésének rendszerességét és eredményességét.

Ezért mindenképpen tiszteletre méltó, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának vezető munkatársai — összesen tizenhárman — sok ügyes-bajos dolguk és mindenképpen nagyobb elismeréssel kecsegtető kutatómunkájuk közepette alapozó könyvtártant írtak tanszéki könyvtárosaik számára.

A kérdésre, hogy vállalt kötelezettségüknek miként feleltek meg, azt válaszolhatjuk: igen színvonalasan, s könyvük határozott nyeresége a hazai szakirodalomnak.

Ezt a következőkkel indokolhatjuk:

A szerzők nem elégedtek meg elemi ismeretközléssel, hanem lehetővé tették könyvük használóinak, hogy alapos ismereteket szerezhessenek a könyvtáros szakma alapvető tartományaiban, hogy tisztába jöhessenek az állománygyarapítással kezdődő, és az olvasó ellátásával végződő könyvtárosi tennivalók értelmével és szabályaival. S tették ezt olyan színvonalon és mélységben, hogy munkájuk jóval több az alapfokú vizsgára felkészítő tankönyvnl és a hálózati „szókásokat” rögzítő segédletnél: igazi és megbízható kalauzt ajándékoztak a tanszéki könyvtárosoknak, sőt: a bárhol dolgozó kezdő szakkönyvtárosoknak is. Más szóval: olyan „puskát” adtak a kezükbe, amely a gyakorlat felvetette számos fogas szakmai kérdés megoldásához bizvást segítségül hívható.

Ugyancsak helyes döntés volt, hogy nem tekintettek el a könyvtárakat körülvevő kettős — könyvtárügyi és társadalmi — „holdudvar” bemutatásától sem, minthogy ez a könyvtárosi hivatástudat

kialakulásának, és az eredményes működésnek meghatározó előfeltétele. (Külön kell említenünk ebbéli törekvésük „naprakész voltát”, nevezetesen azt, hogy szövegeikbe bedolgozták a közelmúltban megjelent könyvtárügyi jogszabályokat is, s így a kézirat egészen a nyomdába adásáig alakult.)

Tetszik az az előzékenység, amellyel a szerzők, miközben szinte teljes körképet festenek az igénybe vehető központi, könyvtárközi és könyvtárellátási szolgáltatásokról, még az igénybe vételükhöz szükséges címeket is pontosan közlik.

Végül az is szerencsés, hogy a fejezeteket bibliográfiai kitekintések, ábrák, nyomtatványminták kísérik, az egész művet pedig a legújabb könyvtárügyi

jogszabályokat tartalmazó függelék, részletes tárgymutató és rövidítésmutató egészíti ki.

Az ismertetés befejezéseképpen jó szívvel hívjuk fel a főiskolai államvizsgákra készülődők figyelmét arra, hogy — amennyiben hozzájutnak — számukra is jó szolgálatot tehet ez a mű. Segítségével főként a könyvtárügyi, a dokumentumtipológiai, a címléírasi, a szakozási, a könyvtárközi szolgáltatási, a tájékoztatási és a technikai témájú vizsgakérdések kidolgozását könnyíthetik meg maguknak. (Szerk. Frey Tamásné. 1976. VI, 313 l. *A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára módszertani kiadványai*, 7.)

Futala Tibor

bibliográfiák

Magyar nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban

Talán nem véletlen, hogy kezdetben fonotékának hívták a könyvtárak zene- és hangtári részlegeit. A dokumentumok gyűjtésének egysíkúságáról árulkodott ez az elnevezés. A hangzó dokumentumokat fontosabbnak tartották, mint az „olvasható” zeneművek, azaz a kotta, partitúra stb. beszerzését. De a zenei könyvek sem mindenütt nyerték el méltó helyüket. Ha végignézzük az „A”-típusú könyvtárak zenemű és hangtári részlegeit, bizonyosak lehetünk abban, hogy általában megtalálhatók bennük a legjobb német vagy angol nyelvű zenei lexikonok, enciklopédiák, műjegyzékek, monográfiák, de a magyar nyelvű zenei állomány összeállítása esetlegesebb. Ennek oka elsősorban az, hogy a lényeges, fontos zenei könyvek nagy része nem magyar nyelvű, de az is, hogy az idegen nyelvű referenzs könyvekről készült már összeállítás, a magyar nyelvűekről nem.

Ezt a hiányt pótolja a *Gyimes Ferenc* által összeállított ajánló jegyzék, melynek címe egyértelműen jelzi, hogy a kiadvány nemcsak referenzs könyveket ölel fel, tágabb a gyűjtőköre. A könyv előszava erről így ír: „Az alapvető koncepció egy magyar nyelvű, zenei tárgyú ismeretterjesztő és szakkönyveket tartalmazó jegyzék összeállítása volt, amely gyűjtőkörét a retrospektív szakkönyvtár-igényével vonja meg. Az elképzelés később az annotáció követelményével bővült, s az anyag természetéből adódóan egészült ki a különlenyomatok és a szép-irodalmi feldolgozások két függelékével.”

Bizonyos fokig tehát retrospektív szakkönyvtár-igényével felel meg a kiadvány, így vizsgálódásainkban annak ismerveit is nyomon követhetjük.

Az ajánló jegyzék elsőrendű rendező elvét a RILM (Répertoire Internationale de Litterature Musicale — A zenei szakirodalom nemzetközi repertórium) szakkönyvtár adja, ezen belül a sorrend: általános, illetve speciális művek a szerzők, illetve — összeállítók esetében — a címszavak betűrendjében.

Az 1839 tételből álló bibliográfiában majd mindegyik műhöz annotáció tartozik. Ez mind a tájékoztatásban, mind a beszerzésben nagy segítséget nyújt a könyvtárosnak és a bibliográfiát forgató olvasónak. Az „annotációk minden esetben autopszia eredményei — olvashatjuk az előszóban —, hiányuk a könyv hozzáférhetlenségének tudható be”. Bizonyos művek esetében a bibliográfia utal a ha-

sonló témájú, más szakcsoportban levő könyvekre.

Egy-egy bibliográfia használhatósága, a belőle adható tájékoztatás sokfélesége, a bibliográfiai apparátustól függ. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy olyan könyvtárosi alapossággal, gondossággal születtek a mutatók (név-, cím-, sorozati, időrendi, a különnyomatok mutatója, az Új Könyvek konkordancia-mutatója és kiadósám-mutató), hogy az olvasók bármely lehetséges kérdését szem előtt tartják. A bibliográfiai apparátus legsajátosabb része a kiadósám-mutató. Ennek fontosságát bizonyítja, hogy „a Zeneműkiadó könyvkiadványainak... csak a jelen összeállítás az egyetlen forrása, ahol ezek számsorrendi elrendezésben fellelhetők. A Zeneműkiadó számjegyzéke ugyanis kizárólag az Editio Musica kottakiadványainak ún. lemezszámait tartalmazza.”

Külön szeretném felhívni a figyelmet a névmutatóra. Ebben a szerzők neve az ál-

taluk alkotott, illetve a róluk szóló művek esetében egyaránt visszakereshető; de rajtuk kívül a fordítókat, a testületeket, az intézményeket és a földrajzi neveket is felsorolja a névmutató. Ezért a bibliográfia alkalmas segédeszköze a zenei helyismereti kutatásoknak is. A szerző aprólékos gondossága épp itt a legszembetűnőbb és legkézzelfoghatóbb; az egy-egy vidéki dalkör megalakulásáról szóló irodalmat éppúgy megtalálhatjuk benne, mint az adott város zenei életéről szóló összefoglaló tanulmányt. Jó lett volna azonban, ha tipográfiailag elkülöníti az egységes névmutatóban a szerzőről, illetve műveiről szóló irodalom a szerző műveinek felsorolásától (lásd például a Bartók Béla neve után levő 81 tételt).

Egészében véve az összeállítás olyan alap-, referenzs könyv, amelynek ott a helye minden zenemű és hangtári részleg kézikönyvtári állományában. (1976. OSZK KMK — NPI, 344 l., 34 Ft)

Skaliczki Józsefné

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYV ÉS NEVELÉS idei 3. számának vezércikke a szaktantermek és a könyvtár viszonyával foglalkozik. A szaktantermi rendszer gyors fejlődése nemcsak nevelési, hanem iskolai könyvtári alapkérdéseket is érint. Fennáll a veszély, hogy a szaktantermek az iskolai könyvtár vonatkozó szakanyagát maguknak követelik, s ennek következtében a könyvtár szétesik. Mivel a szaktantermeket használó tanárok kölcsönzést nem vállalnak, és az egész könyvtárat érintő munkákat sem lehet szétdarabolni, a szaktanteremben levő állomány a tantárgy kézikönyveit és az éppen tanított tananyag irodalmát ölelje fel, a kézikönyveknek azonban meg kell lenniük az iskolai könyvtárban is. Ott, ahol nincsen megfelelő könyvtárhelyiség, de vannak szaktantermek, jobb, ha a könyvek ideiglenesen a szaktanteremben kapnak helyet, mintha az iskola padlásának, pincéjének lezárt szekrényeiben porosodnak. — A folyóirat e számában a gyermek- és ifjúsági irodalmat, valamint a korosztály szakirodalmát szemlélő-bíró cikkek kivül tanulságos szakmai közleményeket is olvashatunk: A miskolci 22. sz. általános iskola második osztályos környezetismereti és hatodik osztályos magyar irodalmi órájának könyvtárban tartott, könyvhasználatra nevelő foglalkozását írja le az egyik, Pécs város általános iskoláinak hetilap- és folyóirat-ellátottságát

tekinti át a másik cikk, a harmadik pedig a Fejér megyei Pedagógus Továbbképzési Intézet 4500 kötetes könyvtárának bemutatásával együtt pillantást vet a megye iskolai könyvtári helyzetére is. Érdekes ismertetés hívja fel a figyelmet a francia középiskolákban szervezett dokumentációs—információs központokra. Franciaországban 1958-tól kezdve 1600 ilyen központot létesítettek; e szervezetben működnek a könyvtárak is. Másik két tevékenységi területük: a pedagógiai dokumentáció, valamint az iskolázásra és a pályaválasztásra vonatkozó dokumentáció a nevelők, a diákok és a szülők számára. A három terület működése egybekapcsolódik.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1977. 1—2. (június) jelzésű számában *Fülöp Géza* a magyarországi városi könyvtárügy 1880 előtti és körüli helyzetét tekinti át, azokat az előzményeket és viszonyokat, amelyek közepette a szegedi Somogyi Könyvtár megszületett. Az alapítás sorrendjében a Somogyi Könyvtár hetedik volt a történelmi Magyarország városi könyvtárai között, a mai ország területét tekintve azonban az egyetlen, amely 1880-as alapítása óta megszakítás nélkül működik. — Érdekes metszetből vizsgálja az olvasótáborot a híradó egyik cikke: a nők éve, 1975 adta az indítékot ahhoz, hogy a szegedi járás olvasótáborát és olvasási adatait a nők részeseése szempontjából elemezze a hálózati alközpont. Országosan — Budapest után — Csongrád megyében a legnagyobb a nők foglalkoztatottsága (42,6 százalék), a járási olvasótáborban azonban még nagyobb az arányuk: 55,4 százalék. — A közigazgatási átszervezések miatt a könyvtárügy mind többet foglalkozik az átalakulás szakmai követelményeivel: Bár Csongrád nem kisközséges megye, az új közös tanácsú községek tagközségeinek könyvtári helyzete, segítése vagy magára-hagyottsága egész közművelődésének jövőjét érintheti. Ezért nem lehet eléggé dicserni azt az elemzést, amely hat székhelyközség kilenc tagkönyvtárának helyzetét vizsgálja az 1973—1976-os évek statisztikai adatai alapján. A cikk más megyéknek és az országos könyvtárügynek is sugallhat ötleteket, tennivalókat. — A szám gazdag tartalmából szeretnénk kiemelni még egy írást (Helyismereti gyűjtemény és kutatás a Németh László Városi Könyvtárban), illetve ennek kapcsán megpendíteni egy gondolatot: A vásárhelyi helyismereti gyűjtemény alapjait *Bodrogi János*, a kőművesből lett mun-

káskönyvtáros, dalárdaszervező rakta le, aki éppen most tíz éve halt meg. Lapunk, a Könyvtáros kötelességének érzi, hogy bemutassa a könyvtári értékek teremtoinek vagy megörzőinek munkásságát. „Panteon”-jában nemcsak a nagy neveknek van helyük, hanem a könyvtárügy „kismestereinek”, egykori „kétkezi munkásainak” is. Vajon folyik-e olyan kötelező szakmai értékmérés, életmű-megőrzés és -feltárás Vásárhelyen és a hasonló helyzetben levő más könyvtárakban, amelyből évfordulók alkalmával vagy ezek nélkül is egy-egy méltó megemlékezés születhet a szakma névtelen katonáiról?

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1977/1. száma közli a megyei könyvtár igazgatójának cikkét, mely az előző év értékelését és az idej feladatok megjelölését tartalmazza. A beszámoló fejlődésről számol be: 2700-zal nőtt a megyében az olvasók száma. Ebben az eredményben a tanácsi támogatás fokozódása ölt testet: az elmúlt évben a korábbi időhöz képest lényegesen több könyvtár jutott nagyobb, alkalmasabb helyiséghez; a könyvbeszerezésben az egy lakosra jutó összeg megközelíti az országos átlagot, s a mostani fejlődési ütem alapján remélhető, hogy a megye az egy lakosra jutó könyvek számában néhány év alatt eléri az országos átlagot; a magasabb tiszteletdíjak a nyitvatartási idő 1089 óras növelését tették lehetővé, ezáltal a megye elérte az országos szintet; az idén tíz új főfoglalkozású könyvtáros állt munkába. A megye könyvtáraiban 60 tartós közösség (gyermekolvasók, zenekarok klubja, kertbarát kör stb.) működik, s az elmúlt évben 1502 rendezvényt bonyolítottak le az intézmények. A beszámoló minden sorából a fegyelmesezettebb munkára való ösztönzés szándéka árad, valamint a figyelmeztetés a munka helyes belső arányaira: „A könyvtár alapvető... funkciója a könyvtár állományának gyarapítása, feltárása és közreadása. Emellett és nem ehelyett kell a szóbeli propagandatevékenységgel foglalkozni.” A híradó egyéb cikkei a nemzetiégi lakosság könyvtári ellátásáról (a megye 51 településén élnek nemzetiégiak, akik rendelkezésére 12 200 kötet anyanyelvükön megjelent könyv áll), továbbá a 125 négyzetméter alapterületű új ceglédi gyermekkönyvtárról és a gyermekkönyvtárak díszítéséről szólnak. Vita is indult a Pest megyei Könyvtárosban: a kölcsönzési rendszerekről kezdeményezett vitában a cikkíró a színvonalos kölcsönzéssel szemben a lejárat szerinti kölcsönzési nyilvántartás mellett tör lándzsát, a kisebb könyvtárakban a könyvkártyák aláírásával, a nagyobbakban *tikettek* alkalmazásával párosítva a rendszert.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

KÖZÉPFOKÚ KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR — tervkatalógus címmel a **Könyvtártudományi és Módszertani Központ** megjelentette a **Kulturális Minisztérium és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium** által 1976-ban közösen meghirdetett tervpályázat anyagát. (Ld. a **Könyvtáros** 1977/4. számát is.) A **Dr. Urbán László** által szerkesztett kiadvány közli a pályázat szöveges értékelését, ezenkívül a megvásárolt, valamint a díjazott tizenhét tervet mutatja be rövid kommentárok, illetve az alaprajzok és az épület-tömeget különböző nézetekből ábrázoló rajzok segítségével. Az 1000 példányban sokszorosított tervgyűjteménynek minden nagyobb könyvtárban ott a helye. (Ára 33 Ft)

A **CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁRI FÜZETEK** 5-ös száma egyetlen témáról szól: **Százéves a Somogyi-könyvtár** címmel dokumentumokat közöl az 1980-ban jubiláló intézmény alapításának körülményeiről. A szerény külsejű kiadvány **Somogyi Károly** felajánló levelétől kezdve az 1974. évi 3. sz. tanácsülés jegyzőkönyvéig (ez az ülés rendelte el a könyvtár távlati fejlesztési tervének kidolgozását és új otthonának felépítését) összesen 11 dokumentum szövegét közli, néhányét hasonmásban is. A hírlapcikkek és szakmai jelentések szerzőinek névsorában olyan jelességek szerepelnek, mint **Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Fraknói Vilmos, Hunfalvy Pál, Szilágyi Sándor.**

A **DEBRECENI KOSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM TANÁRAINAK MUNKÁSSÁGA** c. sorozat 8. füzeté **Bán Imre**, a 9. pedig **Barta János**

tudományos pályafutásának bibliográfiai számbavételére vállalkozott a két jeles irodalomtörténész 70., illetve 75. születésnapja alkalmából. A szépen sokszorosított, ízléses külsejű füzetek összeállítója, **Szénássy Barnáné Ludányi Valéria** mindkét tudós munkásságának feltárásában teljességre törekedett. A két bibliográfia rendszerében, fejezetbeosztásában sok a hasonlóság, a tételeket időrend szerint sorolják fel, s mindkettőnek csak egy-egy mutatója — betűrendes névmutató — van. **Bán Imre** bibliográfiája 205, **Barta Jánosé** 399 tételből áll.

TÁJÉKOZTATÓ AZ OLVASÓTÁBOROKRÓL A **KÖNYVTÁRAK SZÁMÁRA** címmel adta ki a **Könyvtártudományi és Módszertani Központ** **Vargha Balázs** összeállítását, amely olyan alapkérdéseken kívül, mint például, kiknek, milyen tematikával rendezzenek olvasótábort, főként a gyermekkönyvtárosok szerepével, tennivalóival foglalkozik (milyen könyvek legyenek a táborban, milyen foglalkozásokat tartsanak, miként ismertessék meg a gyermekekkel a szakrendet és a betűrendet, a kézikönyvekben való bűvárkodást stb.). A füzet függeléke a **Hazafias Népfront Országos Tanácsának** a táborok szervezésére buzdító 1977. évi felhívását közli az olvasótábori kiscsoportvezetőknek javasoltak névsorával egyetemben.

50 ÉV A SZOLNOKI MŰVÉSZTELEPEN 1926— **Chiovini Ferenc** bibliográfiája a címe a **Versegy Ferenc Megyei Könyvtár bibliográfiai elnevezésű sorozatban** megjelent kiadványnak, amely az 1899-ben született festőművész több

mint félévszázados tevékenységének írásos dokumentumait teljességre törekvően próbálja számbavenni. **Bálintné Hegyesi Júlia** összeállításával az idős mester bemutatásával kezdődik, akinek legismertebb munkája az **Aba-Novák Vilmos**sal együtt a jászszentandrási templomban készített, elkészülte idején (1933) nagy vitákat kavart freskó. A hozzáférhető idegen nyelvű munkákat is leíró, csaknem 300 tételes bibliográfia a kézikönyvek és lexikoncikkek megfelelő részeinek feltárásával kezdődik, majd a **Chiovini-művekről** megjelent bírálatok, ismertetések következnek időrendben. A harmadik rész a kiállítások kritikáit, a negyedik a művész írásait és nyilatkozatait tartalmazza hasonló elrendezésben. Az 1923-tól 1977 elejéig terjedő időszakot felölelő és a művész díjainak felsorolásával, továbbá a mutatókkal záruló, értékes és értékmentő bibliográfia jobb papírt és nyomtatott előállítást érdemelt volna, a tónusos képeket ugyanis a rotaprint-sokszorosítás erősen eltorzítja, hangulatukat nem tudja visszaadni.

DOLGOZZ HIBÁTLANUL a címe az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” ajánló bibliográfiai sorozatában megjelent 85. sz. füzetnek, **Balaton Pál** munkájának. Az **OMKDK** magyar nyelvű állományára épülő bibliográfia az elmúlt öt esztendő kiadványaiból meríti anyagát. A jegyzék mind a 104 tételével kapcsolatban rövid, pár mondatos annotáció segíti az olvasót a számára fontos közlemények kiválasztásában.

KI LÁTOTT ENGEM? címmel az **Ady-évforduló** tiszteletére képzőművészeti és irodalmi pályázatot hirdetett az **Olvasó népert** mozgalomban érdekelt számos budapesti szerv az **Új Tükör** szerkesztőségével közösen. A pályázatban irodalommal, művészetekkel nem hivatászerűen foglalkozók vehetnek részt, feladatuk a költő verseinek illusztrálása, illetve egy-egy novellájának, versének, publicisztikai írásának elemzése. A pályamunkákat a **Hazafias Népfront** budapesti bizottságának címére kell eljuttatni (1366 Bp. Pf. 102) október 15-ig. A pályázati feltételeket tartalmazó füzetet 20 tételes bibliográfiával egészítette ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

KÖNYVKÍNÁLÓ címmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhálózat tagkönyvtárainak olvasói számára olvasható, érdekes könyvekből válogatott, minden könyvtárban fellelhető műveket ajánló, sokszorosított jegyzéket bocsátott ki a központi könyvtár. **Győri Lajosné összeállítás, amely annotációk nélkül, szerzői betűrendben sorol fel körülbelül 210 szépirodalmi és — Érdekes olvasnivalók az emberről, a társadalomról, a természetről és a technikáról** címmel — 420 ismeretterjesztő művet, voltaképpen egy érdekes mai családi könyvtár kínálatát nyújtja.

HAJDÚ-BIHAR MEGYE HELYTÖRTÉNETI irodalma 1971 címmel közli **Bényei Miklós** összeállítását a Hajdú-Bihar megyei Levéltár évkönyv-sorozatának III-as jelzésű. 1976. évi kötete. A jövőben rendszeres megjelenésre szánt éves könyvészet válogató jellegű, a helytörténeti tanulmányokat és forráspublikációkat tárja fel: a könyveket, a gyűjteményes kötetekben megjelent írásokat és a fo-

lyóiratcikkekét. (Megjegyezzük, hogy a bibliográfia — címével ellentétben — az 1972. évi megyei helytörténeti könyvészetet is tartalmazza, mégpedig az 1971. évitől különválasztva, de vele megegyező elvek és rendszer alapján.)

A VILÁG ROBBANTÁS-TECHNIKAI könyveinek és egyedi kiadványainak bibliográfiája 1850—1975 címmel a Fővárosi Tanács Városrendezési és építészeti főosztálya, valamint az Építőipari Tudományos Egyesület robbantástechnikai szakbizottsága 1976-ban stenciles sokszorosítással megjelentette dr. Mueller Othmár összeállítását, amelyhez 1977 januárjában kiegészítéseket is adott. Az immár 3. kiadásban közzétett bibliográfia a robbantástechnikai szakbizottság által létesített és műfájában a világon egyetlenként számoltartott könyvtár állományán alapul, amely az 1850 óta bárhol megjelent mintegy 5500—6000 robbantástechnikai, az ipari robbantóanyagok alkalmazásával kapcsolatos kiadvány 60 százalékát tartalmazza. (A társadalmi gondoskodással fenntartott könyvtár a XI. ker., Villányi út 47. sz. alatti épület alagsorában található.) A kiegészítésekkel együtt több mint 4300 féltelt felölélő bibliográfia földrészenként, ezeken belül országonként, a kiadványok nyelvén közli a címléírásokat, és feltünteti a hazai lelőhelyeket is.

JÚLIUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK ÉS STATISZTIKAI BESZÁMOLÓK: Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató. „A”-sorozat. Műszaki és természettudományok. 1976/2. (A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára — Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum); **Gazdaságpolitikai Tájékoztató** 1977/11. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján);

Idegen nyelvű könyvek gyarapodási jegyzéke 1. 1977. jan. 1. — márc. 31. (A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár állománygyarapodási tájékoztatói); **Irodalomkutatások. Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke** 1977. május—június. (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Könyv — Könyvtár — Olvasás** (Nemzetiségi módszertani tanácsadó) 2. (Könyvtártudományi és Módszertani Központ); **Könyvtári kiadványok** 1977 május (A Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak megküldött példányok alapján); **Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke** 1977. első negyedév. (Országgyűlési Könyvtár); **OMKDK Híradó** 1977/5. (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); **Tájékoztató jegyzék vezetők számára** 5. sz. 1977. május. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); **Újabb külföldi szerzemények (tudományos és ismeretterjesztő művek)** 1977/1. sz. január—március (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); **Válogatás az ipar- és üzemszociológia újabb irodalmából.** Tematikus szociológiai bibliográfiák 5. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); **Vas megye irodalma.** Bibliográfia és repertórium 1975. okt. 1.—dec. 31. Klny. a Vasi Szemle 1976/4. számából. A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei 47.; **Vas megye irodalma** 1975. Mutatók. Klny. a Vasi Szemle 1976/4. számából. **Világirodalmi Híradó** 6. sz. 1976. okt.—dec. (Állami Gorkij Könyvtár). — **Településeink könyvtári ellátása** 1976. TEKE 76. A tanácsai és a szakszervezeti könyvtárak statisztikai adatai. OSZK KMK — Népművelési Propaganda Iroda, 1977.; **Somogy megye tanácsai és szakszervezeti könyvtárainak 1976. évi ellátási adatai** (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár).

Fery Antal könyvjegyeiből és egyéb metsze-
teiből

(Cikkünket lásd a 495. oldalon)

IFJÚ OLVASÓKNAK
A KOMÁROMI
JÓKAI MÓR
VÁROSI-JÁRÁSI
KÖNYVTÁR

Ára: 6,— Ft

HU ISSN 0450-7886